

Vahid Qazi

Danışım, gör məni

Müşahibələr

2023

İçindəkilər

Müəllifdən.....	4
“Bütün sevgilərin bir səsi var – pıçılı”	5
“Öz yazını redaktə etmək, həyatda buraxdığın səhvləri düzəltməyə cəhdə oxşayır”...	9
“Gələcək görmək istədiyim keçmişdir”	12
“Vikinq babalarıyla fəxr edib sinəsinə döyən isveçli görməmişəm”.....	15
“Aydan baxsan Yer də vətəndir”.....	20
“Günəl Mövlud məni dilə-dişə saldı”	22
“Eyforiya ilə depressiya bir dağın iki üzünü kimidir”.....	27
“İztirab – vətəndə qərib olmaqdır”.....	31
İsveç qəzetinə müsahibə: “Bölgəyə sülh yalnız işğalçı Ermənistan öz qoşunlarını Azərbaycanından çıxarılandıqdan sonra gələcək”.....	35
“Əsgəran, Xankəndi erməni-rus nəzarətindəyənkən yeni Ağdamda dinclik olacaqmı”.....	37
“Dirənib Rusiya qoşunlarını Qarabağdan çıxartmalıyıq”.....	40
”Tanrının təlimini insan dəyişdi, Qabil Habili öldürən gün”.....	44
“Azərbaycan dilində yazılan əsəri dünya ədəbiyyat “bazarı”na çıxara bilməzsən”.....	47
“İmitasiya müasir Azərbaycanda həyat normasıdır”.....	50
“Nizami farsca yazıb, onda milli şairimiz deyil? “.....	54
“Qarabağ mövzusunda hər yazı dərc edəndə Ermənistandan bloquma 3-5 giriş olur”..	55
“Düşüncələrini içində boğursansa, daxilin duyğu qəbiristanlığına çevrilir”.....	57
“Dində vətəndaş yoxdur, insan var”.....	62
“Kubada maşınla adam vurana 15 il iş verirlər, inək vurana 25 il”.....	64
“Qarabağ de-fakto bizim deyil, de-yuri qarantı hələ ki, neftimiz və neft borumuzdu”... 69	
“Demokratiya bərqərar olmadıqca ermənilər Azərbaycanda yaşamaq istəməyəcəklər”. 70	
“Bizə deyirlər, öz dövlətinizi özünüz təhrik edin, danışıqlara gətirin”.....	73
“İnsan məscidə girəndə siyasəti, partiyayı, ideyanı unutmaldır”.....	77
“Azərbaycana demokratiya neft bitdikdən sonra gələcək”.....	79

Bir sual – bir cavab

”Şair şeirini yalnız rəhbər qarşısındamı deməli?”.....	81
“Teatr şeytan yuvasıdır mı?”.....	82
“Demokratiya özülü olmayan siyasi sistemlər çöküşə məhkumdur”.....	84
“Bu günün sosial şəbəkələri dünənin çayxana və dərnekələrini əvəz edib”.....	85
“Ola bilər, Türkiyə Qarabağ yükünü daşımaqdan yorulub”.....	86
”Siyasi əxlaq son 30-40 ildə bütün dünyada məzmununu dəyişib”.....	87

Müəllifdən

Başqalarını bilmirəm, mənim üçün müsahibə vermək yazı yazmaqdan çətindir. Məsuliyyəti böyükdür, ona görə. Yazıda fikirlərinə dəfələrlə dönmək, redaktələr etmək imkanın olur. Müsahibədə isə belə deyil, “insafılı” jurnalist dərc etməzdən qabaq uzaqbaşı bir dəfə oxumağına şərait yaradar. TV müsahibələrdə bu fürsət də yoxdur. Hələ peşəkar jurnalistin gözləmədiyini, qəfil sualına düşünməyə vaxtın olmamasını demirəm heç. Bir sözlə, müsahibə vermək yazı yazmaqdan ağır işdir. Yəqin ona görədir, verdiyim müsahibələr qədər də min-bir bəhanə ilə boyun qaçırdıqlarım var.

Bir jurnalist kimi mənim də müsahiblərim olub. Bizimkilərdən Rüstəm İbrahimbəyov, Ramiz Rövşən, Əkrəm Əylisli, Fred Asif, Rövşən Cavadov, Ala Yaqub, Ayaz Salayev, Rafiq Əliyev, Vəfa Quluzadə, əcnəbilərdən keçmiş sovet dissidenti Levan Berdzenişvili, Bolqarıstanın ilk antikommunist baş naziri Filip Dimitrov, Norveçin ölkəmizdəki keçmiş səfiri Steynar Gil və başqa bu sayaq adamlardan aldığım müsahibələrim var. Əlimdə qalanları bloqumun “Müsahiblərim” bölməsində yerləşdirmişəm.

Bugünədək verdiyim müsahibələr də bloqumda ayrıca bölmədə toplanıb. Bu müsahibələri bir kitab halına salmaq ideyası sonuncu intervünü bloqumda yerləşdirəndə ağılıma gəldi. Əvvəlkilərə çaparaq göz atanda. Gördüm, xeyli maraqlı söhbətlər varmış.

Rəngarəng mövzular var: siyasət, insan haqları, demokratiya problemlərindən tutmuş ədəbiyyata, dinə. Zamanlar və məkan fərqliliyi də öz yerində: Qarabağdan Kubaya, sovet illərindən günümüzədək.

Deyir, birini tanımaq istəyirsənsə, danışdır. Bu müsahibələrin hər biri bir pəzl hissəsi kimidir, hissələri yığanda portret tam olur. Odur ki, kitabın adını belə qoydum – “Danışım, gör məni”.

“Bütün sevgilərin bir səsi var – pıçılı”

– **Vahid bəy, “Ruhlar şəhəri”nə səyahətiniz davam edir?**

– “Davam” sözü bətnində “bitirib, yenidən başlamaq” anlamını gəzdirir. Bu mənada dediyiniz ünvdakı mövcudluğum səyahət yox, qalib yaşamaqdır.

– **Elə isə “Ruhlar şəhəri” kitabınızdan danışmaq istəyirəm. Kitabdakı ilk “On yeddi” adlandırdığınız essədə itkilərin ən dözülməzinin Yurd itkisi olduğunu vurğulayırsınız. Məncə, sevgilərin də ən böyüyü Yurd sevgisidir. İnsanın ən böyük sevgi obyektini itirməsi başqa sevgilərinə təsir etmir ki?**

– Antik dövrlərdə müxtəlif allahlar vardı: günəş, dəniz, səma və s. Amma əslində Allah həmişə birdir. Mən sevgini də o şəkildə görürəm. Yurd sevgisi bütöv Eşqi tamamlayan sevgilərdən biridir. Allah, dünya, vətən, ata-ana, yar, bala və s. sevgisi o tamın hissələridir. Bəzən bizə elə gəlir ki, bir sevgi obyektinin itirilməsi o biri sevgiləri artırır, bu öləri haldır, əslində bütün sevgilərin yaralanır. Bunu sonralar duyursan.

– **Müxtəlif hisslərin ifadəsi fərqli şəkildə olur. Bəs, indi əlçətməz olan Yurda sevginin ifadəsi necə olmalıdır sizcə?**

– Bütün sevgilərin bir səsi var – pıçılı! Ana balasına laylanı, bəndə Allahına duanı, aşiq məşuquna sevgisini pıçılı ilə deyir. Heç bunları qışqıra-qışqıra edən görmüsünüzmü? Qışqırıda pafos var. Bir yazımda belə yazmışdım: “Mübariz İbrahimov Vətəni sevməyin düsturunu göstərdi. Heç kimə heç nə demədən. Sevgisini dilinə gətirmədən, eləcə “...artıq ürəyim dözmür” yazdı. Sonra sakitcə durub Vətəni sevməyə getdi. Vətəni sevməyə gedənlər qayıtmır, o da qayıtmadı. Beləcə, İlahi Eşqə qovuşdu!”

– **Amma mənə elə gəlir ki, bəzən sənənin olanı qorumaq, ona sahib çıxmaq xatirinə bütün səsinlə qışqırmaq, “Bu mənimdir!” demək olar... Və kimin bunu pafos, kimin səmimi hesab edəcəyini heç düşünmək də lazım deyil... Bəlkə elə uzun illərdir pıçıldadığımızdan dediyiniz Tam sevgimizin itirilmiş parçasına qovuşa bilmirik.**

– Yox, biz pıçıldamadıq, qışqırdıq. Pıçılıda düşünmək var. Qışqıran adam isə düşünmür. Biz qışqırdığımızdandır ki, nə baş verdiyini düşünə bilmədik. İnsan özünün hesab etdiyi bir şey uğrunda dava anında qışqırmır, hayqırır. Sevgi kontekstindən yanaşanda “pıçılı” “hayqırmaq”la sinonimdir. Hayqırmaq düşünüb gəldiyin nəticəyə nöqtə qoymaqdır. “Bu mənimdir!”i hayqırıb deyirsən, çünki hayqırtı içdəndir, qışqırığın ünvanı isə dərin deyil, o boğazdan gəlir.

– **XXI əsrdə hər şeyin maddiləşməsinin də bu hisslərə təsiri var. Bəzi dəyərlər itib gedir... Heç əlimizdə olmayanı da layiqincə qiymətləndirmirik...**

– XXI əsr adamının daxilində hansı proses gedir? Bu prosesin adı nədir? Hələ bilinmir. XX əsrdəki iki böyük Dünya müharibəsində o qədər ölümlər oldu, başqa faciələr baş verdi. Bunları insanlar elədilər. Ona görə də XX əsr cəhənnəm darvazasında basırıq əsridir, o əsrin

insanı “cəhənnəm”likdir. Amma cəhənnəmin də öz dəyər ölçüsü var. Faciə odur ki, dəyər olmayan yerə düşəsən, səni nə cəhənnəm, nə də cənnət qəbul edər. Qorxum XXI əsr insanının məhz bu arada qalmasındandır.

– **Bu fikriniz pessimizmdən irəli gəlir ki?**

– Pessimizm ovqatdır. Ovqat isə dəyişkəndi. Müxtəlif anlarda fərqli ovqata düşərsən. Mən vərdişi, xarakteri, artıq oturmuş yaşam tərzini deyirəm. Özü də söhbət bir nəfər, bir millətdən getmir. Hər şey kimi ümitsizlik də qloballaşmış, sanki.

– **Bəs başqa millətlərdə torpaq itkisinə reaksiya necədir? Biz – şərqililər daha emosional hesab olunuruq. Deyək ki, avropalı ilə bizim reaksiyalarımız arasında fərq çoxdurmu?**

– 100 il əvvəl Avropa xəritəsinə baxsaq, indiki ilə müqayisədə böyük fərqlər görürük. 20 il əvvəl ölkəmiz SSRİ idi. İndi buradadır. 100 ildən sonra bu vətənin coğrafi sərhədləri necə olacaq? Bilən varmı? Sərhədlərə Avropa təfəkkürü ilə yanaşmaq başqa şeydir. Onlar sərhəd davalarından sonra indi sərhədsizləşmənin yolunu axtarırlar. Polşa ərazisinin bir hissəsi Almaniyaadır, Belarusun bir hissəsi də Polşadadır və bu, daha heç kimi düşündürmür.

Bizdə isə sərhəd davası bitməyib. Vətən duyğusu hələ özünün ibtidai mərhələsindədir. İbtidai, ya ali, fərqi yoxdu, təfəkkürün harasında olmasından asılı olmayaraq, vətən duyğusu hamının qəlbində var. Vətən yeganə yerdir ki, oranı heç kim gülə-gülə, sevinə-sevinə tərk eləmir. Nə qədər sənə yaşamaq üçün çətin şərait olsa da, havasızlıqdakı kimi boğulsan da, vətəni tərk edəndə göz yaşları ilə tərk edirsən...

– **Sizcə, bütün bu dediyiniz duyğuları “Ruhlar şəhəri”ndə ifadə edə bilmisiz?**

– O yazılar yazılan müddətdə tamamilə fərqli bir ovqata düşmüşdüm. Xoş olduğu qədər də ağır idi. Yazmaq istədiklərimin heç onda birini yazmadım. Alınmadı. Daha fərqli, daha böyük kitab yazıla bilərdi. Bilmirəm, bir də haçansa qayıda bilərəm ora, ya yox... Kosmik orbit deyilən bir şey var. Yəni fırlanıb bir də həmin nöqtəyə, “orbitə”, ovqata düşsəm, daha dərin hisslərə baş vuraram, yəqin...

– **Vahid bəy, sovet dövründə əyalətlərdən paytaxta gələn adamların öz kəndlərinə aid xatirələri üzərində qurulmuş nəsr əsərləri yazılırdı. Belə əsərlər ikili effekt doğururdu. Əgər əsər bədii cəhətdən güclü olurdusa, təsvir olunan mühitə heç aidiyyəti olmayan oxucunu da cəlb edirdi. Amma sırf xatirələrin sadalanması ilə kifayətlənən yazar yalnız o mühitə aid adamı oxucusuna çevirə bilirdi. Siz bu esselərlə Qarabağlıların, Ağdamlıların yaddaşını təzələmək, yoxsa o mühitədən kənar oxucuya da təsir etmək istəmisiniz?**

– Onu deyim ki, bu yazıları yazmaqda heç bir məqsədim yox idi. Elə-belə qaralamağa başlamışdım, amma özüm başladım, davamını dostlar istədilər. Onların təkidi az rol oynamadı. Bir sms-ləri ilə esselərin ardını yazmağa ruhlandırılan adamlar var idi. Özümə qalsa bir az tənbeləm yazı-pozu işinə. Sualınıza gəldikdə isə deyə bilərəm ki, hətta Ağdamı görməyən gənclərin rəyləri var məndə. Kitab haqqında rəylər kitabın öz həcmindən iki dəfə çoxdur. Hamısını arxivləşdirmişəm.

Bu esselərdən Ağdam sözünü götürsək, istənilən adam həsrətində olduğu şəhərini görə bilər orda. Əvvəl Qarabağlı olmayan oxucu üçün maraqlı olmayacağını deyirdilər. Amma Qarabağlı olmayan oxucuların rəyləri bunun tamam əksini göstərdi.

– **Esselərin qeyri-adiliyi kiçik hadisələrin təsviri ilə böyük ağırlar verilməsindədir. Bütün hadisələr sizin uşaqlıq, yeniyetməlik xatirələrinizlə bağlıdır. Başqalarının xatirində Ağdam necə qalıb? O zamanlar ermənilər üçün, digər əyalətlər üçün Ağdam necə idi? Bu sualların cavabı yoxdur kitabda. Heç Ağdamın son illəri belə təsvir olunmayıb...**

– Vətən haqqında bir kitab yazmaq fikriylə yazmamışam bu esseləri. Ağdamı təqdim etmək məqsədi də yox idi. Mən yazıçı deyiləm. Ayıb olar bu iddiaya düşsəm. Bu yazdıqlarımı da sadəcə könül qeydləri hesab edirəm. İndi “Kuba dəftəri” silsiləsindən yazılarım dərc olunur. Dostlar onu bədii əsərə çevirməyimi məsləhət görürlər. Amma mənə buna vaxt, səbr və vərdişlərim yoxdur.

Ağdamın son illəri haqqında yazılmaması ilə bağlı müşahidəniz düzgündür. Bu illər ümumiyyətlə yaddaşımda yoxdur. Öz yaddaşımdakı Ağdamı yazmışam. Amma heç onu da tam yaza bilməmişəm. Məsələn, toyların, yasların keçirilməsi bir proses kimi “Mağar” adlı essədə olmalı idi, amma yazılmadı. Bilirsiz, yazmaq sapa mirvari yığmaqdır, zora salsan sap qırıldığı kimi yazının da nizamı pozulur. Neçə adam adlarını kitabla salmaq istəklərini açıq, ya üstüörtülü şəkildə deyirdi. Ürəyindən keçməyeni əsərinə əlavə edirsənsə, özünə xəyanət etmiş olursan. Kitabda hiss etmədən, duymadan yazdığım bir dənə də cümlə yoxdur.

– **Bəzən cəmiyyətdə elə adamlar olur ki, yazıçı deyil. Amma deyirlər elə ruhu, ilhamı, yaddaşı var, yaza bilsə, çox maraqlı əsərlər yaradar. Kitabda bizim tanıdığımız və tanımadığımız adamlardan yazmışız. Onlardan hansısa biri bu esseləri yazsaydı, Vahid Qazi necə təsvir olunardı sizcə? Ümumiyyətlə olardımı o adamların içərisində?**

– Maraqlıdır. Heç o barədə fikirləşməmişəm. Bizim qonşuda Ağca xala var idi, beli bükülmüşdü. Uşaq vaxtı mənə ona və qonşularımıza xoş gələn hərəkətim zənbilini alıb düz evlərinə qədər aparmağım idi. Zənbilin çox ağır olmasına baxmayaraq, hər görəndə belə edirdim. Düşünürəm bəlkə bu hadisəni təsvir edə bilərdilər. Başqa elə bir qoçaqlığım olmayıb.

– **Sizcə yazdığınız Ağdam onu dərk etməyə kifayət edər?**

– Dərk olmasa da duymağa bəs edər. Bəlkə də dərk üçün əlavə detallar lazım olar. Amma müxtəlif yerlərdə keçirdiyimiz “Ağdam – Qafqaz Xirosiması və ruhlar şəhəri” sərgisi və onun kataloqu kitabla birlikdə müəyyən təsəvvür yaradar. Ona görə müxtəlif xarici ölkələrdə bu sərginin nümayişi üçün çox çalışırıq. Bu yolla Qarabağ həqiqətlərini dünyaya sadə dildə çatdırmaq olar. Şübhəsiz kitabın da tərcüməsi pis olmaz. Bunu mənə çox adam deyib. Düşünürəm ki, xarici auditoriya üçün müəyyən redaktələrə, əlavələrə ehtiyac olar. Bunu da çox qısa bir müddətdə edə bilərəm.

– **Günlərin birində sizdən başqa heç kimin Qarabağdan yazmayacağını eşidirsiniz, şərt budur ki, ancaq siz yazmalısınız, nə edərsiz? Bu mövzunu təkə yazmağa güc yetərmi?**

– Şərt olan yerdə işləyə bilmərəm. Məni sərbəst burax, özüm nəyə yazaram. Şərtlə, diktəylə səmimi bir şey yazmaq olmaz.

Belə bir yükü tək daşımaq mümkünsüzdür. Yük də dərd kimidir, paylaşıqca yüngülləşir.

– **Hərə özünə uyğun yük götürməlidir. Kişinin kişi, qadının qadın yükü var, deyilmi?..**

– Təbii iş bölgüsü olmalıdır. Yükün məsuliyyəti kimi məsuliyyətin də yükü var. Bu mənələrdə qadınları çox yükləmək olmaz, onsuz da yükün ağırı kişilərin çiyindədir. Allah

belə məsləhət görüb, bizlik bir iş yoxdur. Heç bağda işləmişinizmi? Fikir verirsinizmi, qadınlar adətən nəyə qulluq edirlər? Bir mövsümlük ömrü olan çiçəklərə, göyerti ləklərinə. Amma kişi suyu çoxillik böyük ağaca doğru çəkir. Bu misalı həm də məsuliyyətin miqyası üçün çəkdim. Qadın ailəni, kişi nəslə düşündür, hətta sonrakı törəmələri də.

– **Futbolu çox sevirsiz?**

– Əvvəllər daha çox sevirdim.

– **Qarabağa aid söhbətimizin ortasında futboldan sual verməyim qərribə göründü yəqin...**

– Yəqin esselərdəki futbolla bağlı məqamlara görə soruşursunuz?!

– **Düz tapmırsınız. Esselərdən birində uduzan komandanızın heyfini stolüstü futbol meydançasında necə çıxmağınızdan yazmırsınız. Əslində bu məqamın fəlsəfəsi böyükdür. Uşaq acizliyindən irəli gələn hərəkətdir. Yəni uduzan komandasına kömək edə bilməyən uşağın xəyalən də olsa, onu qalib etməsi...**

– O cür xəyallarım indi də var. İlk illər yarıyuxulu, yarıyacaq məqamlarda snayperlərlə-zadla silahlanıb Qarabağa getməyim, partizanlıq etməyim olurdu. Amma hələ də diri qalan bir xəyalım var. Uşaq vaxtı biz Şuşada istirahət evində qalırdıq. İstirahət evinin həyəti qala divarlarındanək uzanırdı. Qala divarlarının üstünə çıxıb Qarabağın sonsuz, ucsuz-bucaqsız dağları, təpələri, düzəngahlarına baxırdıq. Tez-tez o qala divarlarından Ağdama sarı quş kimi uçuram.

– **Ağdama arzunuz...**

– Deyirlər Qarabağı diplomatiya yoluyla əlaq, təkə elə olsun, amma unutmaq ki, diplomatiyada hərbi güc qumarda xal kimidir. Kitabımın sonuncu essesi “Xəyal memarı”nda yazdığım kimi arzum Ağdamı geri qaytarmaq, sonra da tikməkdir.

– **Mənə arzunuz...**

– Bir hekayətdəki rəssam qəhrəmanınızı şüşə arxasında necə görüb şəklini çəkibse, sevdikləriniz də sizi o cür görə bilsinlər.

Pərvin

“525-ci qəzet”, 18 iyun 2011

“Öz yazını redaktə eləmək, həyatda buraxdığın səhvləri düzəltməyə cəhdə oxşayır”

*Yenilik.az-da yeni layihə: **Günəlin qonaqları**. Bu layihədə ziyalılar, cəmiyyətə öz fikirləri ilə fayda verə bilən insanlar Günəl Musanın qonağı olacaqlar. İlk qonaq “İnam” Plüralizm Mərkəzinin rəhbəri, tanınmış ziyalı, publisist Vahid Qazidir.*

– **Vahid Qazi necə bir xarakterə malikdir?**

– Dəqiqini kənardakılar bilər. Amma mənə bir az “tropik” mülayimliyim var, burda sükunətlə çılğınlıq simbiozudur.

– **Özünüzdə bəyənib bəyənmediyiniz xasiyyətlər hansılardır?**

– Bəyəndiyimi bilmirəm, bəyənmediyim tez inanmağımıdır.

– **Yaşaya bilmədiyiniz üçün peşmanlıq duyduğunuz nələrə varmı?**

– Peşman olmaq etdiklərinə uğursuz redaktə cəhdindən başqa bir şey deyil. Peşmançılıq nəyisə dəyişmir, uzaq başı çayın dərin yerini göstərir, bunu instinktlərin də sənə deyir onsuz da, hər dəfə çayın o yerinə çatanda.

– **Heç kimsənin görmədiyi bir özəlliyiniz varmı? Varsa da niyə bu günə kimi gizli qalıb?**

– Bu dünyada kimsənin görmədiyi bir özəlliyim varsa, deməli o, qapalı yerdədir. Bütün gizlinləri görənlər isə tək Tanrıdır, gizlindəki o özəlliyin necəliyini onun dərgahında bilmək olar. İstəyim də odur ki, bu, günaha yazılısı özəllik olmasın.

– **Sizi ən çox nə əsəbləşdirir və əsəbinizlə baş edə bilərsiniz?**

– “Nə əsəbləşdirmir?” daha düz sual olardı, bu zamanda. Evdə baxdığım TV, oxuduğum qəzet, bayırda hər addımda gördüklərim. “Master və Marqarita”dakı kimi cəmiyyət sanki tilsimlənib. Küçələrdə adamların üzünə baxsanız yalnız keylik görəcəksiniz, burda təbəssüm bir yana, heç kədər də yoxdur. Keyimiş adamı isə şüur yox, instinkt idarə edir.

Maşın sürmək cəhənnəm əzabıdır, düşürsən metroya – qaramat qoxuyur, minirsən avtobusa sanki yaralı canlar daşıyan sanitar arabasıdır. Küçələr ən nifrət elədiyim səslə, “laqonda” səsiylə doludur, heç türmə kameralarında işgəncə səsləri də belə deyil. İnsanlarda heyvanat dünyasının xarakteri oturur – özündən güclüyə quyruq bulayan, özündən zəifin nəfəsini kəsir. Bütün bu mənzərələrə əsəb tam gətirərmimi?

– **Nə üçün yazırsınız, sizi yazmağa itələyən nədir?**

– Yazmaq – içindəki hissi çölə çıxarmaq yolunda ən ağır işdir. Yazmaq emosiya hadisəsidir. İçindəkini hirsə, danışmaqla, bağırmaqla, pıçıldamaqla, ağlamaqla çıxarmağa çalışarsan,

alınmayanda son anda köməyə yazmaq çətinidir. Razılaşın ki, yazmaq hisslərin ifadəsinin ən çətinidir, gülməyə, ağlamağa, hirsənməyə, küsməyə... nə var ki. Emosionallığımdandır ki, bəlkə də, hisslərimi müxtəlif yolla ifadə edə bilirəm, yazmağa çox yer qalmır. Az yazıram.

– **Heç içinizə sinməyərək yayımlanan yazınız olubmu?**

– Olmayıb, çünki eləsi heç yazılmayıb.

– **Yazılarınızı yenidən oxuyanda özünüzü necə hiss edirsiniz?**

– Bundan qərribə bir hislə zövq alıram. Öz yazını redaktə eləmək, həyatda buraxdığın səhvləri düzəltmək üçün sənə verilən şansa oxşayır.

– **Bu anda gördüyünüz işin xaricində nə iş görmək istərdiniz?**

– “Bu anda gördüyüm işin xaricinə” çıxmaq...

– **İndiyə qədər etdiyiniz ən böyük çılğınlıq nə olub?**

– Çılğınlıq çox olub, ən böyüyü yəqin hələ qabaqdadır (gülür). *(Bu sözləri deyəndə ağıma da gəlməzdi ki, “çılğınlığın ən böyüyü” başqa ölkəyə köçmək olacaq!V.Q.)*

– **Yazı yazmaqdan başqa nə işlə məşğulsunuz?**

– Uşaq böyütməklə, bu günün ən çətin işiylə.

– **Necə düşünürsünüz sizin yazılarınız, kitablarınız oxucuların həyatına təsir göstərə bilirmi?**

– “Ruhlar şəhəri” üçün aldığım məktub, mesaj və rəylər o kitabın həcmindən iki dəfə çoxdur. Məncə, pis göstərici deyil. Bu rəylərdən bilirəm ki, oxuyanların konkret anlarda ovqatlarına təsir edib.

– **Sizcə bir yazarın toplum qarşısındakı əsas vəzifəsi nədir?**

– Heç bir vəzifəsi yoxdur! Məsuliyyəti var, o da öz qarşısında. Sadəcə onun işi elədir ki, nəticəsi toplum üçün nüfuz edir, bu, ictimaiyyətçi bütün sənətlərdə belədir. Yazı söz kimidir, söz ağızdan çıxan tək, yazı da topluma çıxdımı, ta yığışdırma bilməzsən. Dediyin sözün, yazdığım yazının toplumda təzahürü elə sənənin vəzifən hesab oluna bilər. Bu isə çox məsuliyyətli işdir. Bu gün bizdə olmayan məsuliyyət.

– **Yazmazdan əvvəl bir ön hazırlıq edirsinizmi?**

– Əlbəttə, yazıya başlayanda artıq onun yarısından çoxu beyində hazır olur.

– **Yazarın üzərindəki təzyiqlərlə – istər ictimai, istər fərdi – çıxan yazının keyfiyyəti arasında bir bağ görürsünüzmü?**

– Yazdığından kəskin ictimai reaksiya umacağı varsa, ictimai basqı yazılarına təsir edə bilər, bu qarşılıqlı prosesdir. Təzyiqlərlə keyfiyyəti aşağı düşəcək yazını yazmamağı bacarmaq isə hamının işi deyil. Belədən susmağın yazmağından yaxşıdır.

– **Sizin tərifinizlə kimləri həqiqi yazar adlandırma bilərik?**

– İçindəki hissləri ana balasını dünyaya gətirdiyi duyğularla xaricə çıxarmağı bacaran, yəni bu ağırlı işi sevgiyə edən.

– **Hər səy sərf edən insan bir gün yazar mərtəbəsini qazana bilərmi?**

– Yazmaq insanın özüylə söhbətidir, özün özünü tanıdığından aldada bilməzsən, bu bir növ, ibadət edən Tanrıya ünsiyyətinə bənzəyir, burada hər şey şəffafdır, kiçik bir xal mahiyyəti dəyişir.

– **Özünü yazmaq üçün şərtləndirirsinizmi. Məsələn “gündə bu qədər yazı yazmalıyam” deyər. Yoxsa fikirləriniz inkişaf etdikcəmi yazırsınız?**

– Bəzən həftələrlə bir cümlə yazmıram, odur ki, sualın ikinci hissəsini özümə aid edərdim.

– **Azərbaycanda yazarlıq pul qazandırırımı?**

– Pul qazandırır, olsa-olsa dolandıra bilər. Bunlar da ki, fərqli anlayışlardır. Bir də, Orxan Pamuk demiş: “Nə qədər bacarığın, qabiliyyətin olursa olsun, pulu və iqtidarı başqa yerdə axtar ki, bacarıq və əməyin əvəzini almayanda sənətdən küsməyəsən”.

– **Həyatda ən çox qiymət verdiyiniz insan kimdir?**

– Bilmirəm həyatda beləsi varmı? Amma belə insan obrazı Hüqonun Jan Valjanıdır.

– **Ən böyük xəyalınız?**

– Şuşada Ərimgəldi qayası var... Ordan üzü Ağdama sarı uçmaq.

Günəl Musa

yenilik.az, 23 sentyabr 2011

“Gələcək görmək istədiyim keçmişdir”

Qəribə bir xasiyyətimiz var, vallah. Adamları gedəndən sonra axtarıyıq. Vahid Qazi də ölkəni tərk edəndən sonra müsahibə almaq eşqinə düşdüm. Olsun ki, bu bir qədər də canımızda-qanımızda az-çox olan “gizli mazoxistlik”dən qaynaqlanır. Biz özümüz də bilmədən əzab çəkən, sürgün, mühacir, siyasi dustaq olan adamları sevirik. Belə görünür ki, biz onlardan daha çox onların əzab və dərdlərini sevirik. Düzü, V.Qazinin “Ruhlar şəhəri” kitabını oxumuşdum, amma digər iki kitabını “Çamayra – Kuba dəftəri” və “Yaddaş ləpirləri”ni 4 gün ərzində oxudum, bu müətlə həm də müsahibəyə hazırlaşmaq üçün idi. Hər üç kitabda cilalı və zəngin dil, hissə qapılmadan, “vətənbazlıq”dan uzaq memuar stilistikası və səfər təəssüratlarını yerli-yataqlı bölüşmək bacarığı xoşuma gəlirdi.

Vahid müəllimlə görüşmək imkanımız olmasa da (yəqin nə vaxtsa o da olar), danışmaq mümkün oldu. Bu müsahibə söhbət səmimiyyətini bacardığımızca qorumağa çalışmışıq, amma doğru-dürüst qiymətin “sahibkari” bu məqamda ancaq və ancaq oxucular ola bilər.

– **Azərbaycanda səfər təəssüratlarını bölüşə bilən yazıçı demək olar ki, yoxdur. Bizdə ya təəssüratlar heyranlıqla olur, ya da sadəcə gördükləri mənzərəni adbabad adlandırmaqla. Amma sizin səfər təəssüratlarınız və münasibətiniz mənə çox maraqlı göründü. Sizcə, bizim yazarlarda səfərnəmələr niyə yaxşı alınmır?**

– Maraqla oxunan səfər yazıları yazmış çoxlu yazıçı, publisistimiz var. Başqaları adından danışa bilmərəm. Özüm haqda onu deyim ki, səfər yazıları yazmaqdan xoşum gəlir. Tənbəl yazar üçün bu asandır, çünki xüsusi süjetlər qurmağa ehtiyac olmur, olana yüngül əl gəzdirirsən, bəs edir. Səfər yazılarının uğuru həm də ondadır ki, burada hərəkət, dinamika var. Bu yazıları “oturaq” məntlərdən oxunaqlı edən də budur. Əgər oxucunu səfər iştirakçısına çevirə bilirsənsə, deməli onunla təmasın baş tutub. O biri yazıları bilmirəm, amma Rüstəm İbrahimbəyov yazır ki, Kuba təəssüratlarında oxucuyla belə təması alınıb. Bu sözləri oxumaq çox xoş idi.

– **“Ruhlar şəhəri” kitabınızın ön sözünü Ramiz Rövşən yazıb. “Mümkünsüz qayıdış”dan bəhs edir. Sizdəmi belə düşünürsünüz, bu qayıdış mümkünsüzdürmü?**

– Ön sözdə şair cəmiyyətin bu günkü ovqatından çıxış edərək Qarabağa qayıdışı mümkünsüz sayır. “Bəlkə bu ölkədə “əzab çəkməyin” yeni növü icad olunub; zurna-balabanla, çalib-oxumaqla, oynamaqla, həftə səkkiz-mən doqquz bayram eləyib göyə fişəng atmaqla və beləcə, gündən-günə arzıslığın, abırsızlığın girdabına batmaqla...” Mən onun bu fikirlərini bölüşürəm. Bu ovqatla, bu siyasətlə o qayıdışı mən də mümkünsüz sayıram.

– **“Ruhlar şəhəri” kitabını çox rahatlıqla roman kimi də yazı bilərsiniz, amma nədənsə hadisələri esse ardıcılıllığı ilə əks etdirmisiniz. Xatirələrinizi esse kimi yazmaq publisistik meyildən irəli gəlir, yoxsa?**

– Mən yazıçı deyiləm. Məsuliyyətsizlik olar belə düşünməyim, ayıb olardı bunu deməyim. Sadəcə könül qeydləri edirəm hərdən, vəssalam. Suala gəldikdə isə, janr bölgüsünə ciddi

önəm vermirəm. Əsas odur ki, yazı anında səmimi ol. Hüqonun “Səfilləri”ni sən roman, mən də insan portretlərindən ibarət esselər toplusu adlandırdım, heç nə dəyişməyəcək, biz yenə də bir şeydən – insanlığın sözlərlə çəkilməmiş mükəmməl bir mənzərəsindən danışmış olacağıq.

– **“Xəyal meyarı” essəsində Ağdamı təzədən qurursunuz. Yazıçı kimi bu qədər götür-qoy eləmək, xəyal qurmaq sizə əzab vermir ki? Verirsə o əzab nədən ibarətdir?**

– Xəyal olmasa, gələcək də olmaz. Bütün kəşflərin kökündə insan xəyalları durur. “Uçan xalçanı” xəyal eləməsəydi, insan təyyarə yarada bilməzdi. Xaraba qalmış yurdu yenidən qurmaq xəyalı isə fərqlidir. Birincidə xəyal sevinc havasına qurulurdusa, ikinci kədər üstə köklənib. Həmin yazılar yazılan o iki aydakı halım dəm qazının səssizcə, “sevə-sevə” boğduğu adamın halı kimiydi. Bəzən kədəri yalnız düşünməklə yox, elə aldığı nəfəslə də qəbul edirsən, boğucu qaz kimi. Elə buna görə “Mağar” və “Bazar” adlı bölmələr yazılmadı, nəfəs çatmadı buna. Bilmirəm, dediyiniz o əzabı izah edə bildimmi...

– **Sizin kitablarınızın ön sözlərini Ziyalılar Forumundakı həmkarlarınız yazıb. Deyəsən, Ziyalılar Forumunda da dostbazlıq var, hə?**

– Doqquz milyonluq toplumda bir ovuc oxucu var, onların da əksəri nə gəldi oxuyandır, yəni nəyi oxumaq lazımdı, nəyi yox seçimini edə bilməyənlərdir. O yekəlikdə “bədən xəritəsində” ciddi oxucunun tutduğu məkan barmaq ucu boydadı. “Yazan-oxuyan” sərhədi bu qədər dardır. İctimai vicdanlı adamlarımızın sayı bundan da qat-qat azdı. Kitablarım haqda ön söz yazmış Ramiz Rövşən, Rafiq Əliyev, Cəmil Həsənli, Rüstəm İbrahimbəyov, rəylər yazmış, söyləmiş başqa dəyərlı şəxslər dediyim o ciddi oxucu, ictimai vicdanlı adamlardır. Fikrimcə, yaşamağın çətinləşdiyi mühitdə azad yaşamaq istəyənlərin, nəfəslik açanların birliyi zəruridi, belə birlikdə bütün adlar gözəl səslənir, elə “dostbazlıq” da.

– **Yazılarınızı sevdim, amma bəyənmədiyim bir cəhət də oldu, olayların hamısına xatirə kontekstində yanaşırsız, oxucu kimi mənə belə təsir bağışladı: sanki bu olayların sizə və sizin xatirələrinizə birbaşa dəxli var. Münasibətinizi bilmək maraqlı olardı.**

– Düz tutmusunuz. Yuxarıda adını çəkdiyiniz ön söz yazısında Ramiz Rövşən Folknerdən misal çəkir: “hər bir insan öz yaddaşının məhsuludur”. Yazılarda keçmiş zamanda özümü daha səmimi hiss edirəm. Çünki gördüyüm, bildiyimdən yazıram, belədə səhv eləmək ehtimalı azdır. Bugün, yaxud gələcək, sanki, məni azdıra bilər. Mənim üçün gələcək görmək istədiyim keçmişdir. Gələcək nə qədər ümid çalarına bələnsə də, keçmiş kimi əziz ola bilməz, keçmişimiz başdan-başa qara geyinsə delə. Dediyiniz kontesktədən yanaşsaq, xatirənin antonimi fantaziyadır. Yaxın günlərdə “Əraf” adlı fantasmaqorik hekayəmi (hekayə artıq dövrü mətbuatda dərc olunub – F.H.) oxuya biləcəksiniz, bəlkə onda “xatirə konteksti”ndən kənar ilk yazımı oxumuş olacaqsınız.

– **Sizcə, insanın azadlıq arzusunun tükənməzliyi nədən irəli gəlir?**

– İnsanın mahiyyətindən. Düşünmək insanın xassəsidir. Azadlıqların təməli, ilki düşüncə azadlığıdır, insanın hər azadlığını alarsan, amma bu hələ onu tamamən ram eləmək anlamına gəlmir. Bunu bildiyi üçündür ki, ən despotik siyasi sistemlər insanın fiziki azadlıqlarını məhdudlaşdırmaqla kifayətlənməyib, onun düşüncəsinə də müdaxilə etdilər.

Düşüncənin başqa keyfiyyəti, azadlığı çərçivəyə salan halı da olur, yəni “düşüncədən xilas olmaqla azad olmaq”, bu başqa söhbətdi, onu demirəm.

Bir də mühit əsas şərtidir. Mühit yoxdursa, azad düşüncə sahibinə dəli kimi baxacaqlar. Şeyx Nəsrullah mühitində Kefli İsgəndərin azad düşüncəsi təbii olaraq dəlilik kimi görsənir. Molla Sadıqlar bolluğunda tənha Rus Əhmədlərin azad düşüncəsi rahatca məsxərə obyektinə çevrilir. Sualın cavabı belədi: insanın azadlıq arzusunun tükənməzliyi onun mahiyyətindən irəli gəlir.

Azadlıqdan söz düşmüşkən, sizi İran məhbəsindən çıxıb azadlıq tapmanız, sonra evlənərək bunu “itirməyiniz” münasibətiylə təbrik edirəm.

– Sağ olun! Qarabağa indi daha uzaqsız, Azərbaycandan və qürbətdən Qarabağ uzaqlığının hansı fərqləri var?

– Duyğunun məkan, zaman ölçüsü yoxdur. İndi insan yolladığı aparatla Marsı duymağa başlayıb. Qarabağ da beləcə... onu harda duymağın fərqi yoxdur. Əsas odur, duyasan. Qorxum isə toplum olaraq, Qarabağ duyğusunu itirməkdən yanadır.

Fərid Hüseyn

“Kaspi” qəzeti, 17 noyabr 2012

“Vikinq babalarıyla fəxr edib sinəsinə döyən İsveçli görməmişəm!”

– **Vahid bəy, siz Qarabağ qazisiniz?**

– Xeyr! (gülür) Soyadım Qazıyev idi. 18 il qabaq özümü beləcə “russuz”laşdırdım. Amma belə düşünən az deyil. Bir dəfə biri mənə sual vermişdi ki, məğlub xalqın yazarı niyə “Qazi” soyadını götürür? Cavab vermişdim ki, Türkiyəyə aqlın getməsin, bizdə “qazi” müharibədə qalib gələndə yox, əlil olana deyirlər. Məni başa düşdümü, bilmədim!

– **Doğrudan, məğlub xalqıqmı?**

– Özümü inandırmağa çalışırıq ki, döyüşü uduzmuşuq, qələbə qabaqdadır. Amma 30 il çəkdi bu, hələ nə qədər davam edəcək, bilinmir. Üfüqdə də bir şey görünmür. Mən məğlubiyət deyəndə tək Qarabağ müharibəsini demirəm. Ədalətli cəmiyyət qurmaq davasını da deyirəm.

– **Vətəndən kənardə – İsveçdə yaşayırsınız... Birdən-birə nə baş verdi ki, getdiniz?**

– Bu suallara dəfələrlə cavab vermişəm. Birdən-birə yox, illərlə “getmək, ya qalmaq” dilemmasından sonra gəldiyim qərar idi. Ədalətin olmadığı yerdən getməyə min-bir səbəb taparsan.

– **İsveçdə də Yazıçılar Birliyi var?**

– Burada bir çox ədəbi birliklər var. İsveç Yazıçılar Birliyi, İsveç Tərcüməçilər Birliyi, İsveç Ssenaristlər Gildiyası və s. Amma bizim təsəvvür etdimiz kimi deyil.

– **Bəs necədir?**

– Burada birlik yazıcının əsasən müəllif hüququnu qoruyur. Ədəbi diskussiyalar keçirir. Xarici əlaqələrin qurulmasına kömək edir. Avropanın, Amerikanın bənzər təşkilatları ilə əməkdaşlıq çərçivəsində yazıçılara səfər təqaüdləri verir. Onları dünyanın bir çox yerindəki yaradıcılıq evlərinə göndərir. Müsabiqə yolu ilə yazıçılara qrand şəkildə müxtəlif müddətə yaradıcılıq ezamiyyəti verir. Çətindir o qrantı udmaq. Burada prezident təqaüdü, ev verilməsi, yaxud başqa şəkildə dövlət yardımı yoxdur.

– **Birliyin üzvləri bizdəki kimi çoxdurmu? Təxminən, nə qədərdir?**

– Birlik yazıçıların üzvlük haqları, ianələr hesabına yaşayır. Tək İsveç Yazıçılar Birliyinin üç min üzvü var. 1700 kron, 200 ABŞ dollarıdır illik üzvlük haqqı.

– **Bildiyimiz kimi, siz Elçibəy hakimiyyəti dövründə Prezident Aparatında işləmişiniz. Vəzifəniz nə idi?**

– Əvvəl “Azərbaycan” qəzetində işlədim. 1993-cü ilin martından dövlət müşavirinin köməkçisi oldum. Ərazi idarəetmə xidməti üzrə. Bir ay da, daha dəqiqi, 23 iyul Ağdamın

işğalnadək indiki hakimiyyət dövründə işə gedib-gəldim. Bəli, buna iş demək olmur, gedib-gəlmək idi.

– **Onda kim idi dövlət müşaviri?**

– Əvvəl Arif Hacıyev, sonra Arif Rəhimzadə.

– **Maraqlıdır, bunlardan hansını daha arif insan, siyasətçi hesab edirsiniz.**

– İstiqlalın bərpasına səs vermişlə, onun əleyhinə əl qaldırmış müqayisə etməyimi istəyirsiniz? İstiqlalın bərpasının 20-ci ili dövlət səviyyəsində qeyd ediləndə Ariflərin hər ikisi yubiley yaşında idi. İstiqlala səs verən Arif Hacı 50 yaşını həbsxanada, SSRİ-nin saxlanması qərarına əl qaldıran Arif Rəhimzadə isə 70 illiyini döşündə “Şöhrət” ordeni qarşıladı. Müstəqil Azərbaycanda. İndi kimi arif, kimi siyasətçi hesab edirsiniz, özünüz bilin.

– **Vahid bəy, xaricdə yaşayan soydaşlarımızın əksəriyyəti sosial şəbəkələrdə fəaldırlar. Sanki hər gün mütləq nəşə yazmalıdırlar. Sizcə, nə ilə bağlıdır bu? Darıxırlar? Öz vətənini qəbul eləmirsən, bəyənəmirsən, özünə başqa bir vətən seçmişsən, bəs niyə arzuladığın o cəmiyyətdə rahat yaşaya bilmirsən?**

– Düzü, xaricdə yaşayanların əksəri fəaldır fikrini qəbul etmirəm. Sizə fəal kimi görünənlər 3-5 faiz ola-olmaya. Böyük əksəriyyət görünür. Mən onların da fəal olmasını arzulayırdım. Bu fəallığı isə vətənə sevgiyə bağlayardım. Təki fəal olsunlar. Xaricdə yaşamaq hələ buranı vətən seçmək deyil. Burada darıxan, belə bir təhər çıxmasın, çərləyən nə qədər adam var. Onlar vicdanlı adamdılar, vətənlə yaşayırdılar. Amma xaricə gedəndən sonra öz vətənini bəyənəməyən, unudan, danan adamlar da az deyil. Onlar haqda danışmaq belə istəmirsən.

– **Deyə bilərsinizmi, biz bir xalq olaraq nə üçün Avropa xalqlarından geri qalmışıq? Sizcə, onların inkişafının əsasında nə dayanır? Dinmi, demokratiyamı, genetik kodlarmı? Bu barədə düşüncələriniz maraqlıdır...**

– “Yarımqırlıq mərzəsi” adlı yazıda buna qismən toxunmuşam. Yazmışdım ki, problem nədədir? Uşaqlıqdan aldığımız tərbiyədəmi? Bəlkə nağıllarımızda, dinimizdə, 9 qurşaq iqlimdədir? Evdə atamızın zəhmində, çöldə “el-oba nə deyər” basqısındadır? Açıqı, bilmirəm! Əsrlərdir “Ayağımı yorğanına görə uzat” deyirik. Niyə “Yorğanı ayağına görə sırı!” demirik? Gözümüzü açandan “Boyundan hündürə tullanma!” eşidirik. Niyə “boyundan hündürə” tullanmağı qarşımıza hədəf qoymuruq? Uşaqlara “məndən daha təhsilli, istedadlı, işlək, kreativ, pullu, imkanlı, gözüaçıq, cəsarətli olmalısən” deyib onları əsl daşlı-kəsəkli həyat yoluna hazırlaya bilmirik!

Avropada tənqid, özünütənqid var. Problemin üstünə getmək var. Stereotiplərə qarşı duruş var. Avropada yıxılan uşağı valideyn qaldırmır, gözləyir özü qalxa. İki dünya müharibəsini uduzub alman xalqı. Almaniya yerlə yeksan olub, 100 min qadını zorlanıb – xalq dəhşətli travma yaşayıb, amma baxın, bu gün dünyanın 3 ölkəsindən biridir.

Avropalılar, xüsusən də şimali və qərbi avropalılar, insanın bacarıq və imkanlarına daha çox inanırlar, nəinki taleyə. Keçmişə yox, gələcəyə daha çox bağlıdırlar. Gələcəyə güclü istiqamətlənmə ictimai şüurda ciddi dəyişikliyə səbəb oldu. Avropalı keçmişlə yox, sabahla yaşayır. “Mən sabah istifadə etməyim üçün bu gün bir çox şeylərdən məhrum olmağa hazırım”, budur avropalının devizi. Sabah yaxşı pensiya alsın, qocalanda sığortası olsun deyə, bu gün həvəslə yüksək vergi ödəyir. Bizsə sabaha ümitsiz baxırıq.

– Düşünürük ki, soğan olsun, nağd olsun...

– Bəli... İndi və bu saat. Vikinq babalarıyla fəxr edib sinəsinə döyən isveçli görməmişəm! Burada hasarlar – hər mənada hasardan danışırım – sökülür. Qonşu qonşusuyla arasına sərhədi gül kolları ilə çəkir. Bizdə isə nüfuz hasarın hündürlüyü ilə ölçülür. Azərbaycanda mənzillərə qoyulan seyf qapılar, pəncərə və eyvanlara vurulan dəmir “barmaqlıqlar”, həyətlərə çəkilən daş hasarlar, məzarları dövrələyən cağlarla Avropada babat bir şəhər salmaq olar. Biz tək evimizi yox, özümüzü də, fikir və arzularımızı da hasarlayırıq. Biz sanki, özümüz üçün yox, başqası üçün, qonşu, qohum-əqraba, bizi əhatə edən mühit üçün yaşayırıq. Avropalı isə heç evinə pərdə də almır pəncərəyə tutmağa, fikirləşir ki, nəyi gizlədəcəm?

Bir güneyli soydaşımız danışdı ki, təzə gələndə Göteborqda pərdə dükanı açıb, bütün puluna Türkiyədən pərdə vurub gətirib. Bankrot olub. İsveçli bahalı pərdəyə pulmu verər! Avropa xalqları inkişafı tormozlayan mexanizmləri dəyişiblər. İki tormozlayıcı amil var – din və mütləq hakimiyyət. Hər ikisini həll ediblər. Dinin inkvizisiyasından, mütləq hakimiyyətlərin bəis olduğu dünya müharibələrindən keçib, bu günkü rifah cəmiyyəti qurublar. Biz isə bunun heç birini həll etməmişik. Əksinə hər iki amil bizdə gün-gündən güclənir.

– Maraqlıdır, Avropada da milli-mənəvi dəyərlər sanki, silahla mühafizə olunur? Orda da keçmiş, dəyərlərə toxunmaq olmaz?

– Nədi bu milli-mənəvi dəyər? Bunu kim müəyyənləşdirir? Nəyin dəyər kimi qorunmalı, nəyin dəyərsiz adət tək atılmalı olduğunu kim müəyyən edir? Hansısa dövlət məmurumu? Ştatlı dəyər ekspertlərimi? Siyasi-sosial başqatma kimi gündəmə gətiriləndən, populist propoqanda şüarına çevriləndən bu gündə MMD-nin nə olduğunu anlamağa çalışıram. Niyə bərkə düşəndə yapışırsınız bundan?

Avropada milli-mənəvi dəyər elə insanın özüdür. İnsanın hamının hörmət etməyə borclu olduğu ləyaqət hissidir. Sənin ləyaqətini heç kim tapdaya bilməz. Nə ölkəni idarə edənlər, nə də dünyanı satın ala biləsi varlı oliqarx. Hamı qanun və “milli-mənəvi dəyər” qarşısında bərabərdir. Avropa “milli-mənəvi dəyərləri” insan hüquqları amalını, prinsiplərini öz üzərində formalaşdırıb. Onlar insan ləyaqətini çoxəsrlik müharibələrdən, despot rejimlərdən sonra “milli-mənəvi dəyər” yüksəkliyinə qaldırıblar.

– İsveçdə insanlar kütləvi şəkildə kitab oxuyurmu?

– İsveçdə kitaba münasibəti anlamaq üçün ildə bir dəfə Göteborqda keçirilən beynəlxalq kitab sərgisinə getmək kifayətdir. Bu sərginin ziyarətçiləri 5 mindən 100 minədək artıb. Elə adam var ki, illik kitab tədarükünü burda tutur. Qiymətlər ucuz olur deyə.

Bir dəfə bir yazıda oxudum ki, kitabxanalara gələnlərin sayı son ildə bir milyon azalıb. Ötən illə müqayisədə İsveç kitabxanalarını ziyarət edənlərin sayı 67 milyondan 66 milyona düşüb. Azalmanın səbəbi adamların mütaliyə marağının zəifləməsi deyil, bələdiyyələrin büdcə çatışmazlığından 22 kənd kitabxanasını bağlaması idi.

– Yəni orada yazıçı öz kitablarının satışı ilə qazandığı pulla dolana bilir...

– İsveçdə yazıçılıq sosial-ictimai anlamda çox yüksək statusdur. Yazıçı nüfuzu bizim sovet dönəmindəki kimidir desəm, şişirtməyəm. TV-lərə baxırsan, hər verilmiş yazıçı dəvət edirlər, bizdəki kimi şou adamlarını yox. Populyar yazıçı kitabları hesabına dolanar. Hər yazıçı yazı janrına görə həm də ekspertdir. Araşdırmaçı-yazıçı, tarixçi-yazıçı, kriminalist-yazıçı, kulinar-

yazıçı və s. Yəni yazıçının həm də konkret peşəsi var. Ekspert kimi də yüksək qonorar alır. Kitab satışından kənar qazanc yeri də var. Dediym odur ki, yazıçı dolanışıqdan gileylənmir.

– **Vahid bəy, siz bir qələm adamısınız, yazıçısınız. Təkcə öz ölkəmizi tanımırınsınız, başqa ölkələrdə də olmusunuz, gəzmisiniz, bilirsiniz. Maraqlıdır, sizə görə bizi inkişaf eləməyə qoymayan, Avropa dövlətləri ilə eyni səviyyədə addımlamağa imkan verməyən hansı adətlərimiz var? Avropada adət-ənənə yoxdur, ancaq hüquq sistemimi var?**

– Avropada əsas hüquq sistemidir. Bu sistem bir gündə yaranmayıb. Əsrlər boyu formalaşılıb. Adət-ənənələr nəzərə alınaraq formalaşılıb. Həmin adət-ənənələr də o hüquq sistemiylə zaman-zaman dəyişib, müasirləşib. Bizim hüquq sistemimiz isə işləmir. Sovet dönəmində də yarımçıq idi. İndi lap bərhad gündədir. O boşluqları adət-ənənə deyimiz qaydalar doldurur. Həddi-buluğa çatmayan qızların ərə verilməsi bunun nəticəsidir. Rüşvətə hörmət, bəxşiş kimi baxmaq da bundan qaynaqlanır.

İnkişaf azadlıqdadır. İnsan azadlığına üfüqlər açan adət-ənənə varsa, buyur, qoru, saxla. Əksindən imtina etməlisən. Mütiliyə, qorxaqlığa, yaltaqlığa rəvac verən adət-ənənəyə qarşı çıxacaqsan. Etiraz edib qabağa duracaqsan. Nümunə göstərəcəksən.

– **Bizdə atalar sözü və məsəllər var: “Qız yükü duz yükü”, “Yeddi oğul istərəm, bircə dənə qız gəlin”, “Qızını döyməyən dizini döyər” və s. Sizcə, bu ifadələrdə qadın aşağılanırmı? Yenə də soruşmaq istəyirəm, Qərbdə belə atalar sözləri varmı?**

– Qərb dediyimiz yerdə inkvizisiya zamanı 5 milyon qadın tonqalda yandırılıb. “Əcinnə ovu”nda qadınları tuturdular. 100 illiyinə hazırladığımız Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti seçki hüququ qarışıq bir çox hüququ qadına əksər Avropa ölkəsindən əvvəl verib. Amma nə olsun! Bu gün azyaşlı qızlar ərə verilir bizdə. Bircənin “Cəhənnəmdən keçmiş mələk” romanını oxuyun. Son yazım o kitab haqqındadır.

Son 50 ildə İsveçdə cinslərin rolu köklü sürətdə dəyişib. Dünyanın heç bir yerində İsveç qədər işlə təmin olunmuş qadın yoxdur. Burada cinsi bərabərlik qanunla qorunur. Təşkilatlar maliyyə, vergi hesabatları ilə yanaşı cinsi tarazlığın qorunması ilə bağlı hesabat da verirlər. İş, maliyyə azadlığı qadına özünəgüvənlik verir. İsveçdə qadın keşislərə də rast gəlmək olar, başqa ölkələrdə bu, ağıla belə gəlməz. Tənha analar olduğu kimi uşağa özü baxan “tənha atalar” da var, analıq məzuniyyəti kimi atalıq məzuniyyəti də var. Uşaq xəstələnəndə, yanında bir gün ana qaldığı kimi, atanın da qalmaq hüququ var.

Bir qadının bir kişinin evinə getməsi, yaxud kişini rəqsə dəvət etməsi hələ qadının onunla seksual yaxınlıq anlamına gəlmir. Burada seksual portnyor seçimi daha çox qadına aiddir, seçimi o edir. İndi özünüz fikirləşin, burda belə atalar sözü olarmı?

– **Siz də o fikirdəsiniz ki, qadına nə qədər qadağa qoyularsa, azadlığı nə qədər məhdudlaşdırılırsa, o qədər əxlaqsızlaşar? Yəqin bilirsiniz ki, minillər öncə “Min bir gecə” kitabı da bu fikri təsdiqləyir.**

– “Min bir gecə” kitabı ərəb, bir qədər də fars kultürünün məhsuludur. Ərəbin qadına münasibətini hamı bilir. Deyirlər, müqəddəs “Quran”da qadına çoxsaylı hüquq verilib. Necə verilib ki, dünyanın ən hüquqsuz qadını müsəlman qadınlardır. Şəriət qaydaları ilə yaşayan Səudiyyə Ərəbistanında qadına maşın sürməyə o gün icazə verildilər. Qadın, ya kişi fərq etməz, hələ heç bir ictimai quruluş qadağalarla əxlaq yaratmayıb. Əxlaq yalnız azadlıq olan yerdə dəyəərə çevrilir.

– Azərbaycanca Avropa, Finlandiya, İsveç və başqa ölkələrin adı gələndə deyirlər ki, orda kişi kişi ilə evlənir, əxlaq yoxdur və s. Avropa haqqında nə üçün Azərbaycan xalqında belə bir fikir formalaşmış?

– Hər xalqın öz əxlaq meyarı var. Bizim əxlaq dünyagörüşümüz qadın namusu üstündə formalaşmış. Ona görə ağılımıza ilk bu gəlir. Bütöçə oğurluğuna, rüşvətə, zəifin haqqın yeməyə əxlaqsızlıq kimi baxan cəmiyyətlər də var. Bizdə isə bu, az qala qabiliyyət, xüsusi bacarıq sayılır.

– Sizin İsveç mətbuatında yazılarınız çap olunurmu?

– İsveçin rusdillə mətbuatında olunub, isveçdillə qəzet-saytlarında yox (*Sonrakı illərdə isveçcə Qarabağ mövzusunda bir neçə məqaləm, ABBA haqqında xatirə yazım, İsveç Xarici İşlər nazirinə açıq məktubum dərc olundu. V.Q.*) Bu, asan deyil. Bu yaşdan sonra yeni dildə mətbuata çıxarılması səviyyədə yazı yazmaq çətindir. Amma bəzi yazılar, məsələn, “Oginskinin melodiyası” hekayəm tərcümə olunub, dərc etdirməyi düşünürəm. “Çöl Qala” romanının tərcüməsi bitmək üzrədir. Onu “Kırayəşinlər” adı ilə nəşr etməyi planlayırıq (*Kitab elə həmin il nəşr olundu V.Q.*). Tərcüməçi nəşriyyatlarla danışıqlara başlayıb.

Kəramət Böyükçöl

Teleqraf.com, 30 yanvar 2018

“Aydan baxsan Yer də vətəndir”

“İki cür darıxmaq var: biri zamanı saatla, günlə ölçənlərin darıxmağıdır, o biri də illə, əsrlə ölçənlərin”.

– **Vahid müəllim, yazdığınız kitablar hər kəsin marağına səbəb olub. Bu kitabların davamı olacaqmı?**

– Heç vaxt qarşıma kitab yazmaq məqsədi qoymamışam. Yazdıqlarımın sonradan kitaba çevrilməsi isə başqa söhbətdir. Bu baxımdan indi yazdıqlarım da nə vaxtsa kitab ola bilər, sağlıq olsun...

– **Hazırda üzərində işlədiyiniz kitab varmı? Varsa mövzusu nə ilə bağlıdır?**

– Kitab yox, üzərində işlədiyim yazılar var. Çoxu yarımçıq qalan yazılardır. Həcmcə ən böyüyünü 2008-ci ildən yazıram. Nə vaxt bitəcəyini bilmirəm, belə getsə, bəlkə elə yarımçıq qaldı. Romandır, povestdir, nədir, bilmirəm, onu bitirməyi çox istəyirəm, amma yaxın durmağa da hər saat ürək eləmirəm, bənzətmə qaribə səslənsə də, bir növ “Rekviyem”ini bitirməyə qorxan Mosart kimi. Mövzusu “o dünya” ilə “bu dünya” arasında üçüncü dünyanı – öz dünyalarını qurmağa cəhd edən kişiylə qadının hekayətidir. (*Sonrakı illərdə Bakıda “Çöl Qala”, İsveçdə “Hyresgäster”, yəni “Kirayışınlar” adı ilə nəşr olunan romandan söhbət gedir. V.Q.*)

Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında son onilliklərdə baş verənlər barədə silsilə yazılar yazmaq istərdim. 1988-ci ildə tələbəyəkn iştirakçısı olduğumuz mitinqlərdən indiyə qədər, Qarabağ davasından tutmuş siyasi olaylaradək, cəmiyyətin 25 ildə mənəvi yüksəlişindən çöküşünədək baş verənlər barədə, ünsiyyətdə olduğum ədəbiyyat, siyasət adamlarıyla söhbətləri yazmaq istərdim. Yazsam, tamamən subyektiv yanaşmam alınacaq, bilmirəm başqaları üçün nə qədər maraqlı olar. Amma bunun gerçəkləşəcəyi zaman yəqin ki, həm də xeyli düşmən qazanacam... Görək, hələ ideyadır, sağlıq olsun.

Yazmaq baxımdan ləngəm. Sürətli yaza bilmirəm. Bir yazıya dəfələrlə qayıdırəm, əgər əvvəlki kimi məni tutub saxlayırsa, demək davam edib onu bitirmək ehtimalı var. Eləsi də var ki, bir günlük sevgi kimidir, bir dəfə tutub, dərhal da buraxıb, ta yaxına gəlmir. Heç birini atmıram, hamısı durur.

– **Azərbaycandakı dostlarınız sizin üçün darıxır. Siz necə? Azərbaycan üçün darıxırsınız?**

– İki cür darıxmaq var: biri zamanı saatla, günlə ölçənlərin darıxmağıdır, o biri də illə, əsrlə ölçənlərin. Məndə klassik anlamda darıxmaq hissi yoxdur. Bütün mənələrdə darıxmanın ünvanı insanın özüdür. İnsan nə üçün darıxa bilər? Gördüyü yer, yaşadığı an, sevdiyi adam üçün, siyahını uzatmaq da olar, yəni, özünün iştirakçısı olduğun zaman və məkan üçün. Sən başqasının yaşadığı həyat, sevdiyi insan üçün darıxa bilməzsən ki! Biz kim üçünsə darıxırıq deyəndə əslində özümüz üçün darıxırıq, sadəcə özümüzün konkret bir həyat kəsimində olduğumuz zaman üçün. Bu, “özü üçün darıxmaq” kimi səslənir, elə belədir də. Yəni darıxacağın obyekt elə özünsən, yaxud “darıxdıqların səndədir”.

Darıxmanın səbəbi ayrılıq olanda ağrılar başlayır. Ayrılıq fizioloji duyğu olduğundan çətin yaşanır. Yaxınlarda dərc edəcəyim “Oginskinin melodiyası” adlı hekayəm də elə bu

barədədir. Orda fikirlərim daha aydın ifadə olunub. Sualınıza isə yarızarafat belə cavab verim: Şuşayla Hikmət Sabiroğlunu versinlər mənə, bəsimdir, darıxmaram!

– **Azərbaycanı sevən şəxslərdənsiniz. Qürbətdə isə vətən daha çox sevilir. Bu, doğrudanmı belədir? Bu haqda nə deyə bilərsiniz?**

– Vətən anlayışı konkret olduğu qədər də nisbidir. Bir yazımda qeyd etmişdim: “Aydan baxsan Yer də vətəndir”. Bir vaxtlar SSRİ də vətənimiz idi. İndi o ərazini vətən kimi təsəvvür etmək belə olmur. Amma Yurd konkretdir – bəlli zaman və məkanı var, ona görə də “yurd” sözünü daha çox xoşlayıram. Mənim üçün Azərbaycanda Qarabağ, Qarabağda Ağdam, Ağdamda nənəmin kənddəki evi yurddur. Uzaqdan Azərbaycan bax həmin yurd yeri kimi görünür.

Texnoqloballaşma dövründə zaman da, məkan da sanki əvvəlki anlamını itirib. Sərhədlər açıqdır, insanlar əlçatardır. O baxımdan indinin qərribçiliyini Məmməd Əmin Rəsulzadə və onun kimilərin iztirablı mühacirətiylə müqayisə mümkün deyil.

Sovet dövrünün çox sevdiyim rejissorları var – Alov, Naumov. Onlar Bulqakovun “Qaçış” pyesi əsasında eyni adlı film çəkiblər. İnkilab vaxtı Rusiyanı tərk edən insanların yaşantılarından bəhs edir. Vətən nostalgisi haqda ən dəyərli sənət nümunələrindəndir. Filmdə müflisləşmiş mühacir rus generalı Çarnotanın Paris küçələrində səfillərə ürək açdığı bir səhnə var. Qumarda udub körpünün altında yaşayan “dostları”nın yanına dönən general deyir: “Baxın cənab dilənçilər, mən yenə zəngin oldum, amma... bəs axı niyə yenə kədərliyəm?” Vətəndən kənardə yaşayıb vətəndən qırıla bilməyənlərin dilindən deyilmiş bir sorudur bu.

– **Nə vaxtsa Azərbaycana qayıtmağı düşünürsünüzmü? Yoxsa birdəfəlik tərk etmişiniz?**

– Yox, birdəfəlik getməyim mümkün deyil, bunu heç düşünməmişəm. Novruzda, macal olmasa yayda gələcəm. Ürəyimcə iş olsa indi də qayıdaram.

– **Qürbətdən Qarabağ necə görsənir? Azərbaycanda olanda daha ağırdı bu dərd, ya sərhəddən kənardə?**

– Qarabağ kənardən daha aydın görünür. Bakıdan baxanda elə bil Qarabağ toz altındadır, görünmür. Burda onu daha yaxından duyursan. Dediklərim adi söz yığını deyil, yaşadığım hislərdir.

İndi Qarabağ mövzu olaraq, gündəmdə deyil, dəbi keçmiş libas kimi qarderobun küncündədir. Bunun belə olmasını arzulayanlar istəklərinə çatıb, onlar bunu bacardılar. İndi Kristian Dior kimi köhnə stildən avanqard dizayn yaradan inkilabçı modelyerlər lazımdı – Qarabağı yenidən milli hədəfə çevirən siyasətçi lazımdır, bu da bizim bədbəxtçiliyimizdir, bizdə beləsi yoxdur. Ona görə ki, Azərbaycanda siyasət yoxdur. Nə hökumətin istər daxilə, istərsə də xaricə yönəlik siyasətinə siyasət demək olur, nə də müxalifətin fəaliyyətinə. Hamısının bir adı var – oyun. Ayının min oyunu kimi... armud üstündə siçan-pişik oyunu.

İndiki halıyla Qarabağ divardan asılan ata portretinə oxşayır, biz də atasını öldürüb şəklini baş üstünə vuran oğula.

Sevinc İltifatqızı

Modern.az, 28 dekabr 2012

“Günel Mövlud məni dilə-dişə saldı”

“Könlüm keçir”də budəfəki həmsöhbətim İsveçdə yaşayan soydaşımız, yazıçı Vahid Qazidir. Ürəyi doludur...

Könlüm keçmir, könlüm qalıb...

Yaxşı ad qoymusunuz layihəyə: “Könlüm keçir...” Məşhur şeirdə deyildiyi kimi: “Könlüm keçir Qarabağdan”. Amma mənim könlüm keçmir, könlüm elə orda qalıb.

Bizə elə gəlir ki, vətəndən yalnız uca səslə danışarlar. Vətən haqqında bir az bərk danışanda pafoslu çıxır. Bir dəfə yazmışdım ki, bütün sevgilərin bir səsi var – pıçıldı! Ana balasına laylanı, bəndə Allahına duanı, aşiq məşuquna sevgisini pıçıldıyla deyir. Heç bunları qışqıra-qışqıra deyən görmüsünüzmü? Vətən də belədir. Onun haqqında bir quru budaq, bir əlçim ot kimi danışanda maraqlıdır.

Yaddaşım vətənimdir

Mənim sə vətənim yaddaşımıdır. Özü də onun ilk çağı. Sonra yaddaş da yadlaşır. “Yad” və “daş” sözlərindən yaranıb. “Yol+daş”, “qar+daş”, “sir+daş” və sairə kimi. Elə bil yadla yoldaşlıq edən anlamı verir. Etibar yoxdu yaddaşa. İtirir, saxlamır çox şeyi. Amma ora ilk yazılanı heç vaxt itirmir. Yaddaşın ilk yazısıdır vətən. O, kriptomteziya – gizli yaddaşdır. Yüz il üstünə nə yazılsa da, ilki saxlayacaq. Səksən yaşlı nənəm ömrünün son günləri həyətlərindəki ağaclardan danışır. Hansı ağac hansından sonra gəlirdi, yerini gözüyumulu deyirdi. Bax, Qarabağ da yaddaşımın ilk yazısıdır.

Dib-dəhnəli qarabağlıyam

Ata babam Şuşanın Çöl Qala məhləsindəndir. Elə təzəcə bitirdiyim “Çöl Qala” romanıma o məhlənin adını qoydum. Oradakı dədə evini bolşeviklər sovetin ilk illərində almışdılar. Hər dəfə qabağından keçəndə atam dodaqaltı kimisə söyürdü. Böyüyəndə bildim ki, sovet hökumətini söyürmüş.

Ağdamlıların Şuşaya qəribə bir sevgisi var. Yaşlı adamları danışdırsan, bilməzsən hansı daha doğmadır onlara – Şuşa, yoxsa Ağdam. Bu, təkcə camaatın sıx qohumluq əlaqələriylə bağlı deyil.

Anamgil isə Ağdamın Seyidli kəndindəndirlər. Böyük kənd idi, demək olar, şəhərin yarısı o kəndin torpaqlarına düşürdü. Nənəngilin evi Molla məhləsindədir. “Ruhlar şəhəri” kitabında o evə ayrıca bir esse həsr eləmişəm: “Heyva qoxulu zirzəmi”.

Özüm Ağdamda, “Köhnə hamam” məhləsində böyümüşəm. El arasında “uçılışa” deyilən musiqi texnikumu, milis idarəsi bizim məhlədəydi.

Yuxularıma girmir oralar

Uzun illərdi gecələr yuxum qaçanda xəyalımı oralarda dolaşdırıram. Onda tez yuxuya gedirəm. Əvvəllər Şuşadakı “dom otdıx” deyilən istirahət evinin aşağısından keçən qala divarlarına dırmaşıb özümü o üzündə üzü Qarabağ dağları, dərələri, çöllərinə uzanan boşluğa

atıb quş kimi süzürdüm. Amma indi Ağdamdakı evimizin damında üzü göyə sarı uzanıb buludlara, uzaqda dağlara, yaxında qonşu həyətlərinə baxaraq yuxuya gedirəm. Qəribədir, demək olar, hər axşam o xəyallarla yatsam da, oralar bir dəfə də yuxuma girmir.

“Bu qızı alımmı saa?”

O qədər xatirə var ki, oralardan. Oraların ən kədərli xatirələri də indi adama doğma, xoş gəlir.

Bir dəfə İsa bulağında idik. Neçə məşin getmişdik qohum-əqrəbəylə. Elə oldu ki, qayıdanda atamgil başqa iki tanışını da götürdü. Dayıoğlu Elşənlə piyada gələsi olduq. Onda Şuşada “26-lar parkı” tərəfdə ev tutmuşduq, orda qalırdıq. Elşənlə deyə-gülə, zümzümə edə-edə gəlirdik. Daşaltına dönən yerdə, “Laçın astanovkası” da deyirdilər ora, “Zastav” pavilyonunun yanında bir bulaq vardı, sudan içib üzü Şuşaya dikələn yolla qalxdıq. Səhv etmirəmsə, İsa bulağından Şuşaya 3 kilometr yol idi. O vaxt bizə uzaq gəlirdi bu yol.

Nə uzadım, teleqülləni keçib üzüaşağı düşdük, sanatoriyanın yanından keçəndə bir də gördük bir sarışın qız gəlir. Elə bildik burda dincələn ruslardandı. Elə qız bizə çatmışdı ki, Elşən gözü qızda, ağzı məndə dilləndi: “Vahid, bu qızı alımmı saaa?”. Bir də gördük, qız çevrilib gülə-gülə “Hə, al” deyib keçdi. Onda 13-14 yaşım vardı, qızsa, məndən beş yaş böyük olan Elşənlə yaşd olardı. Qızın azərbaycanlı çıxması bizi pərt eləmişdi. Elə bir az da irəliləmişdik ki, gördük parkdan, ağacların arasında üç-üç, beş-beş bir dəstə oğlan çıxır. Yalan olmasın, 20 nəfər olardı. Aralarında ən yaşlısı Elşənə yaxınlaşıb: “Nə deyirdin ə, o qıza heylə?”– dedi.

Ağdamlı uşaqlarla şuşalılardan davası tez-tez düşürdü. Qızı rus bilməyimiz, üzr istəməyimiz keçmədi. Şuşalının əlinə fürsət düşmüşdü, dikbaş ağdamlılardan intiqam almaq üçün əla girəvə keçmişdi əllərinə. Bir onu eşitdim ki, Elşən qulağının dibində qışqırdı: “Vahid, bilirsən Koroğlu nə deyib? Dayanma, qaç!” Vallah, nə təhər götürüldümsə, tozum da qalmadı. Qorxu bəzən güc aldığı kimi, güc də verir, axı. Bir az aralandığımı görüb Elşən də qaçdı. Sağ olsunlar, ta dalımızca çox qovmadılar. Yoxsa şil-küt eləyəcəkdilər bizi.

Qarakənddəki erməni qızı

Bu hadisəni bir dəfə Günel Mövluda danışmışdım. Günelin xətrin istəyirəm, istedadlı qızıdır, amma onu çox “bezdarnı” yazıb məni dilə-dişə salmışdı. Deməli, atamgilin Qarakənddə bir erməni dostu vardı. Bir gün onları qonaq çağırmışdı. Qonaqlığa hər kəs öz oğlunu da götürdü. 10 yaşım olardı. Böyüklər yeyib-içir, biz də oynayırdıq. Babat dəmlənmişdilər, dilxoşluq edirdilər. Birdən erməni ev yiyəsi ayağa durub qızını çağırırdı. İki qızı vardı, böyüyü, canıyanmış, çox gözəl idi. Bayaqdan bizimlə gizlənpaç oynayırdı.

Bizi sıraya düzdülər. “Diqqətlə bax, hansını istəyirsən seç, səni verəcəm ona”,– dedi. Qız da boy sırasına düzülüb bizləri müştəri gözüylə süzməyə başladı. Bir-bir üzümü baxıb keçirdi. Axır, əlini mənə uzadıb, barmağını sinəmə dirədi. Kaş atamın səsinə eşidəydiniz. Kişi elə sevinmişdi, elə bil oğlu böyük bir qəhrəmanlıq eləyib. Bu sevinc onunla nəticələndi ki, atam hamını yığıb yuxarı Yemişcan kəndindəki pavilyona apardı, başqa bir qonaqlıq verdi.

Qədir Anar haqda dedi ki...

Qədir Rüstəmovu da, Anarı da ilk dəfə Şuşanın məşhur “Qaya” kafesində görmüşəm. Atamla, dayımla xəngəl yeyirdik. Qədir bizi görüb gələndə, stul çəkib oturanda Anar başının dəstəsiylə kafedən getmişdi. Onda Anar Üzeyir Hacıbəyovdan bəhs edən film çəkirdi. Çəkilişlər qaldığımız “dom otdix”un həyətidə gedirdi.

Atamgilin söhbətindən onu anladım ki, Qədir Anarı incidir, çəkilişlərə gecikir, bəzən də heç gəlmirmiş. Amma Anar səbirlə onun nazıyla oynayırmış.

Qədir dayıma deyirdi ki, “ay Sabir, maa deyirlər, sən hərifsən, bərk dursan, Anardan xeyli pul alarsan”. Dayımın Qədirə arki çatırdı, ona dedi ki, incitmə onları, qoy çəksinlər, burda səni tarixə yazırlar, pulu başqa vaxt o qədər qazanacaqsan ki. “Həə, neynək, o da düzdü”, deyə Qədir razılaşmışdı. Maraqlı adam idi, rəhmətlik.

Cıdır düzündəki daş

Cıdır düzü yay axşamları seyrangah olurdu. Adamlar geyinib-kecinib axışırdı ora. Maestro Niyazini orda görmüşəm, simfonik orkestrlə konsert verən yerdə.

Orda daşa, qayaya ad yazmaq bir dəb idi. Uşaq vaxtı mən də yazmaq istəyirdim. Bir dəfə mismarla oyub adımın baş hərfini qayaya güclə həkk eləyə bildim, arxası qaldı, anam çağırırdı ki, gedirik, gəl. Sonrakı dəfələrdə ta davam edib yazmağa həvəsim olmadı. Bax, tariximizi də belə yazırıq – yarımçıq!

“Bərgüşada sözüüm qaldı sinəmdə”

İldə bir dəfə Qubadlıya gedərdik. Atamın bir dostu vardı, Vəli əmi, Allah rəhmət eləsin. O qədər doğma adam idi ki, elə bilirdim, elə həqiqi əmimdi. 14 yaşım olardı, ya olmazdı. Bir səfər onların qonşuluğunda bir qıza elə aşiq olmuşdum ki, evə qayıtmaq istəmirdim. Atama nə qədər yalvarsam da, qoymadı. Qıza da kişiyanə söz vermişdim ki, qalacam! İndiki aqlım olsaydı, qalmaq istəyimin əsl səbəbini atama açıq deyərdim, rəhmətlik hal əhlidi, mənə başa düşər, bəlkə də, qoyardı qalım. O sevdadan “Bərgüşada sözüüm qaldı sinəmdə” adlı seir də yazmışdım.

Bərgüşadın bıqlı balığı

Ordakı dostum Umudu heç vaxt unutmam. Atası kinoteatrın müdiri idi. Ömrümdə ilk və son balığı onunla tutmuşam. Bərgüşad çayında qarmağıma bıqlı balıq keçmişdi, deyirdilər nadir hallarda belə balıq çıxır. Hə, bax o Umuda atası pul verməyəndə lüt soyunub çıxırdı küçəyə, başlayırdı qışqırmağa: “Ay camaat, Teyyub kinonu dağıdır”. Ərköyün idi yaman.

“Qanlı” süfrə

Hələ çox irəli illərdən hər yay babamgil Seyidlidən Vəngin altında “Koladayı turşsuyu” deyirən yerdə alaçıqlar qurar, bütün yayı orda yaylanardılar. Erməni kəndlərinin arasında illər boyu yaylanmaq indi çoxuna qəribə gələr. Dağın döşündə, bulaq yanında cənnət bir yer idi. 1970-ci illərdə bir neçə dəfə mənə aparıblar. Bir yay meşənin balaca talasında, uca bir yerdə uşaqlarla özümüzə “düşərgə” salmışdıq. Günümüzü çox vaxt “düşərgə”mizdə keçirir, burda oynayırdıq. Ordan alaçıqlarımız, uzanıb gedən yollar, meşələr, əkin yerləri, çay əl içi kimi görünürdü.

Şənbə-bazar günləri gur keçirdi. Şəhərdən xeyli qohum-əqrəba, dost-tanış gəlirdi. Samovar tüstülənir, ocaq qalanır, manqal közərirdi. Bir dəfə meşəbəyi erməni Şahin əlik gətirmişdi. Ceyrandan balaca, quzudan bir azca böyük əlik. Özü soydu, özü bişirdi. Həmin gündən ona da, onun kürən atına da, həmişə heyərlə baxdığım beşatılanına da nifrət elədim. Neçə müddət idi uzaqdan, meşədəki “düşərgəmdən” hər gün eyni vaxtda, çayın eyni yerində su içməyə gələn bir əliyi seyr edirdim. Qorxaq baxışları, titrək ayaqları vardı. Onunla indiki internet çatlardakı virtual sevgiyə bənzəyən xüsusi münasibətim yaranmışdı. Mənə elə gəlmişdi ki, atam qarışıq bir dəstə kişi həmin balaca əliyi yeyirdilər. O gecə nənəmin alaçığındakı Nikolaydanqalma dəmir çarpayıda gözüyaşlı yuxuya getdim. Sonra doğrudan da ta o əliyi görmədim, su içməyə gəlmədi.

Xalq mahnısı “Hafanana”

Məktəbimiz Ağdam bazarıyla üz bəüz idi. O məktəbin həyatını, sinfimizi “Ruhlar şəhəri” kitabımda təsvir eləmişəm. Onu deyim ki, kitab yarımçıqdı, “Bazar”, “Mağar” adlı bölmələri yazı bilmədim, çox şeylər qaldı yazılması, sağlıq olsun...

İlk nəğmə müəllimimizin adı Şəmsəddin idi. Sinfə zoğal çubuğuyla girirdi. Hirs ləndiyi uşağa çubuğu qəzəblə qaldırırsa da, ustufca çırpırdı. Gözü çəp olduğundan bilməzdik kimə vuracaq. Sənə baxıb mənə, ya da o biri tərəfindəkini vura bilərdi.

Bir dəfə soruşdu ki, kim durub bir xalq mahnısı oxuyar. Dedim: “Mən”. Ona qəribə gəldi, adətən mahnını sinfin səsi olan uşaqları oxuyardı. Dedi: “Çıx qabağa”. Löv həyəyə çıxıb başladım o vaxt dəbdə olan Afrik Simonun məşhur mahnısını oxumağa: “Trrrrr acia, trrrrr ha-ha! Trrrrr voom bam, trrrrr ha-ha! La-la-la-la-la-la...”

Sınıf şaqqaqnaq çəkdi, dalını gətirə bilmədim. Ceyhun vardı, ona baxıb “nəyə gülürsən, əəə” sözünü ona desə də, çubuğu mənə çəkdi. “Xalq mahnısıdı, ə, bu?” Amma babat tutmuşdu, yeri xeyli müddət göynədi.

Sancaq əhvalatı

1985-ci ildə müharibənin 40 illiyi ilə bağlı respublika məktəbləri arasında teatr müsabiqəsi keçirilirdi. Bizim oynadığımız tamaşa bir partizan dəstəsinin həyatından bəhs edirdi. Dəstənin başçısı mən idim. Şəhər məktəbləri arasında birinci olduq, sonra region üzrə də qalib çıxdıq.

Məşqləri şəhər kitabxanasında edirdik. Tamaşanın bir yerini təkrar-təkrar məşq edəsi olduq, hər dəfə çaşırdım. “Bu, bizim üçün oturmağa bir bəhanə olmamalıdır” deyib oturmaq olmazdı. Mən də hər dəfə otururdum. Axırda, sən demə, Müşfiq (indi Kazanda yaşayır) məndən xəbərsiz stula balaca bir sancaq keçirər. Elə sözümü deyib oturmuşdum ki, sancaq ətimə batdı. Səsim ərsə çıxdı, amma ta bir də oturmadım.

Rəşad Məcidin toy pulu

Rəşadın toyu Ağcabədidəki evlərində oldu. Orta məktəbi bitirmişdik, ya sonuncu sinifdəydik, dəqiq yadımda deyil indi. Atam toya yazdırmağa 50 manat vermişdi. Erkəndən gəlmişdik, toy hələ başlamamışdı. Aqıl Abbas qolumuzdan tutdu ki, burda yaxşı kitab mağazası var, gedək. Dostlarla getdik, xeyli kitab seçib piştaxtanın üstündə qalaqladı. Pulunu hesabladıb mənə dedi: “Çıxart pulu ver, Ağdamda kitab bahadı”. Çıxarıb düz 30 manat kitaba verdim. Üzə düşdüm, utandım, ta deyə bilmədim ki, pulum toyluqdu, kitablıq deyil. Onda Aqıldən utanan vaxtlarım idi. Beləcə, pulun xeylisini kitaba verdim, bir azını da toya yazdırdım. Yaxşı kitablardı, çoxu da Moskva nəşrləri. Heyf, onun məşinində qaldı. Aqıl adama kitab qaytarar? Özü bağışlamasa, ondan kitab almaq mümkün olası iş deyil.

Axsaq xoruzun hekayəti

Ağdamda milis şöbəsiylə çəpər qonşusuyduq. Şəhərə ilk atılan mərmilərin biri həyatimizə düşmüşdü. Deyirdilər ki, ermənilər milis idarəsini nişan alıblarmış. Onda hamımız Bakıda toydaydıq. 1992-ci ilin fevral ayı idi, səhv etmərsən. Qayıdanda gördük ki, qonşu Səkinə xalagillə aramızdakı şifer barı dağılıb, şüşəbəndimizin şüşələri çiliklənilib tökülüb. Alazan mərmisi toyuq hinimizin yanında çala yaratmışdı. Qapısı açıldığından toyuq-cücə həyəət-bacaya dağılmışdı. Ölüb eləyəni yox idi, təkçə xoruzumuz yaralanmışdı, axsayırdı. Kəsəsi olduq. Tükünü təmizləyəndə gördük ki, buduna şifer qırığı batıb. Yazığın budu qar-qaraydı. O qədər qəlpənin bir elə toyuq içində tək xoruzla dəyməsində bir hikmət vardı: elə bil xoruz sevdiyi toyuğu qorumaq üçün özünü qəlpə qabağına atmışdı.

İyirmi il zəngə cavab verməyən telefon

Jurnalist kimi cəbhə bölgələrinə gedir, məlumatlar toplayıb evimizin 5-54-50 nömrəli telefonundan “Ədalət” qəzetindəki makinaçıya xəbər diktə edirdim. Qəzetdə “Müxbirimiz Vahid Pərvizovlu cəbhə xəttindən xəbər verir” sözlərini oxumaq mənə ləzzət eləyirdi. Qırmızı rəngli diyircəkli telefonumuzu Bakıdan o qədər yığmışam işğaldan sonra, cavab verməyib... İşğal olunmuş evindəki telefon nömrəsini yığasan, cavab verməyə, heç bilirsən bu nəyə bənzəyir? Sidq ürəkdən Tanrıya yalvarasan, səsin çatmaya, duan yetməyə, bax ona.

Cəbhə müxbirliyim

Cəbhə bölgəsində Yaqub Rzayevin dəstəsiylə döyüşlərdən reportajlar hazırlayırdım. Bir dəfə döyüşə gecə getmişdik. Məni maşından düşməyə qoymadılar, elə kənardə izləyirdim.

Şuşaya 1991-ci ilin dekabrında vertolyotla uçduq. Əsgərlik dostum Əliylə. Ermənilərin gülləsi vertolyotun pərinə dəymişdi. Qayıdanda Laçın yolu qayıtdıq. Şuşaya son səfərdən “Zirzəmidə gecələyən şəhər” adlı bir yazı yazdım.

Qara çamadan

Evimizdən ilk götürdüyümüz ailə albomumuz, içində bir neçə nəsil ailə arxivi olan qara çamadanımız, beş-on seçmə kitab, anamın sırğa-üzüyü, bir də atamın qədim nərdivi. İndi orda qalanlar arasında heyfşiləndiyin bir kitablardı, bir də vallar. Vallar bir neçə nəsil idi ötürülə-ötürülə gəlib çatmışdı bizə. 1898, 1905, 1910-cu illərin valları vardı arasında. Rəşid Behbudovun atası Məcid Behbudovun, Cabbarın Varşavada yazılan valları, rus romansları daha qədim idilər.

Özlərimizin ömrünü yaşayırıq

Dayım oğlu Anarın 17 yaşı vardı. Adını da özüm qoymuşdum. Ağillıydı, həm də çox sakit idi. Sən demə, təlatümü içindəymiş. Xromord döyüşündə şəhid oldu. Hərdən elə bilirəm, onun yarımçıq qalan ömrünü yaşayıram...

Ağdamın son günü

Ağdamın işğal olunduğunu telefonçu qadın zəngimə cavab verməyəndə duydum. Neçə gün idi döyüşlər gedirdi, ermənilər güclü hücumə keçmişdilər. O vaxt Prezident Aparatında işləyirdim. Son bir neçə gün əlaqə saxlaya bildiyim tək adam poçtdakı xanım idi. Son zəngə cavab verməyəndə şəhərin tutulduğunu anladım. Həmin gün Prezident Aparatında axırıncı iş günüm oldu. Şələ-küləmi götürüb, qapını çırpıb o gedən getdim.

Quzanlıda ağdamlı olmaq

Ağdamsız ağdamlı günləri ilk və son kərə bir neçə il qabaq yaşadım. Quzanlıda akademik Adilə Namazovanın 85 illik yubileyi keçirilirdi, onda. Uzun illər görmədiyim o qədər tanış üz gördüm ki. İstər rəsmi, istərsə də bədii hissəsində çox təsirli anlar oldu.

Qəriblik, vətən həsrəti dəhşətli yaşantıdı. Fərq etməz İsveçdə, Bakıda, lap belə Quzanlıda ol. Bunu yaşamayan səni anlamaz. Duyğuların heç mində birini də yazmaq mümkün deyil.

Cəvahir Səlimqızı

publika.az, 1 İyul 2014

“Eyforiya ilə depressiya bir dağın iki üzü kimidir...”

Moderator.az - in “Qürbətəki məşhurlar” layihəsinin bu dəfəki qonağı hazırda İsveçdə yaşayan publisist Vahid Qazidir.

– **Vahid bəy, ölkədən birdəfəlik köçüb getmisiniz?**

– “Köçüb getmək” yerli-dibli getmək anlamı verir, sadəcə getmişəm, desəm düz olar, yəni qayıdacam. Getməyə yer çox idi. Avropanın böyük şəhərlərində də kömək edə bilən dost-tanış vardı. Bu şəhəri seçməyimə burada çoxdan yaşayan, iş quran dostlar, yerlilər səbəb oldular.

– **Azərbaycanda ictimai sektorun ünlü şəxslərindən biri sayılırdınız. Ona görə keçmiş zamanda deyirəm ki, hazırda ölkənin ictimai-siyasi həyatı ilə bağlı aktiv reaksiyalarınız hiss olunmur. Bu nədən irəli gəlir?**

– Əlbəttə, kənarda olanda hadisələrə anında reaksiya verə bilmirsən, bəzən gec xəbər tutursan. Bizim televiziyalara baxa bilmirəm burda, olur ki, sosial şəbəkələrdə söhbətin nədən getdiyini tuta bilmirəm bəzən. Münasibət bildirəndə də gec olur. Gündəmlə yaşamaq olmur. Odur ki, açıqlamalara yox, yazılara üstünlük verirəm. Amma başqa cür düşüncələr də var. Dostlar hesab edir ki, əksinə, fəalam və bəzən bu fəallıq zərərimə işləyir. Yazılarımdan inciyənlər çox olur. Əlbəttə, istəməzdim incisinlər.

– **Hesab etmirsiniz ki, sizin kimi ictimai xadimlərin sözünə, fəaliyyətinə indi daha çox ehtiyac var?**

– Hesab etmirəm. Ciddi mənəvi aşınma yaşayan cəmiyyətdə söz təsir etmir, əməl gərəkdir. Yalnız işlək qanunlar hesabına, bütün sahələrdə ədalətin bərpasına nail olandan sonra söz dəyəərə minər.

Sözə ehtiyac duyulan cəmiyyətdə kitablar 300-500 nüsxəylə çıxır, 2 milyonluq şəhərdə 5-10 kitab mağazası olmur. Televiziya şou adamlarını yox (bizdə heç normal şou da yoxdur), söz əhlinin meydanına çevrilir. İsveçin aparıcı kanallarının əsas qonaqları yazıçılar, alimlər, peşəkar adamlardır. Burda hər şey üzrə ekspert, politoloq yoxdur. Təyyarə terrorunu şərh eləməyə təyyarə terroru üzrə ekspert çağırırlar, terror metroda olanda metro terroru üzrə.

İctimai kanal ölkənin müxtəlif şəhərlərində təşkil olunan forumları, debatları canlı yayımlayır. Müxalif partiyanın təşkil etdiyi konfransı canlı verir. Niyə? Həm bunu etmək borcudur, həm də sözə tələbat var.

Bizdə elə seçim mexanizmi yaradılıb ki, peşəkarlar çıxdaş olur, üzde işbazlar qalır. “Zerkalo” kimi qəzetin bağlanmasına imkan verilməməli idi. Anar Məmmədخانlının “Day.az”ı bütün Qafqazın ən çox oxunan rusdilli saytı idi. O gün informasiya müharibəsindən bir yazı yazdım. İndiki şəraitdə belə KİV-lərin sıradan çıxmasına imkan verərlərmi heç? Dövlət olaraq, dişimizlə, dırnağımızla gərək onları qoruyardıq.

Azad mühit olsa yenə belə KİV-lər yaranar. Ümumiyyətlə, azadlıq olan yerdə uğur olur. Azadlıq hərəkətdir, o axar çay kimidir, təmiz, şirin sulu çay. Azadlığın olmadığı yer isə o çayın kənarında suyu axmayan gölməçə kimi kif qoxuyur.

– **Siz hər zaman yazı-pozuyla məşğul olmusunuz. Son zamanlar isə publistik yazılarınız daha da artıb. Bunu ictimai fəaliyyətinizdəki passivliyin yaratdığı boşluğu doldurmaq üçün bir ehtiyac saymaq olarmı?**

– Dediğinizdə həqiqət payı çoxdur. Boş qalmağa, vaxt öldürməyə adət etməmişəm. Vaxtla çox vaxtlar öldürdük. Cavanlıqda vaxtla oyun oynayırsan. Adam yaşa dolduqca nələrsə eləməyə tələsir, vaxtın daraldığını duyur.

İctimai passivliyim ölkədə olmamağımla bağlıdı, yəni tədbirlərdə iştirak edə bilmirəm, tədbirlər keçirmirəm, hadisələrə anında münasibət bildirmirəm. Amma onu deyim ki, günümün böyük hissəsində fikrən Azərbaycandayam. Bu, indi yaşadığım cəmiyyətə inteqrasiya olunmağıma çox mane olur. Amma başqa cür alınmır, bu yaşdan sonra görünür dəyişmək çətindir. Virtual olsa da vətəndəyəm. Hətta vətəndə və başqa ölkələrdə yaşayan dostlarımla tez-tez virtual qonaqlıqlar da təşkil edirik. Təsəvvür edirsiniz, hərə öz yeyib- içməyiylə gəlir internet qonaqlığına.

Yazılara gəldik də isə, düz deyirsiniz, burda daha çox yazıram. Bunun bir səbəbi vaxt və şəraitin münasibliyidirsə, başqa səbəbi qəribçiliyin yazı ovqatına köklənməsinə yardım etməsidir.

– **Səhv etmirəmsə, kitab nəşr etdirəcəkdiniz. Uzandı nəyə...**

– “Çöl Qala” artıq nəşr olundu. Düzdü, uzandı xeyli. Beş il yazılmağına sərf olundu, iki il də öz jarqonumuzla desəm, “dəmdə” qaldı. Nəhayət, çıxdı. Kitab mağazalarında var. Rusca “Озоновые люди” kitabı da nəşrə hazırdır. Sağlıq olsun.

– **Azərbaycanda hazırda insan hüquqları müdafiəçilərinin işini necə qiymətləndirirsiniz?**

– Ədalətin olmadığı, hüququn işləmədiyi yerdə hüquq müdafiəçisi olmaq əsl qəhrəmanlıqdır. İnsan hüquq müdafiəçiləri yaşadıkları cəmiyyətin vicdan ünvanıdırlar. Azadlığın olmadığı ölkələrdə bu işlə məşğul olmaq təhlükəlidir. Onlar haqsızlıqla mübarizədə ön sıradadırlar. Ona görə daim hədəfdədirlər.

Şəxsən tanıdığın, tədbirlərdə, səfərlərdə bir olduğun, dostluq etdiyin, eyni fikir və məfkurəni bölüşdüyn adamların həbsini ağır yaşayırсан. Elə bilirsən ki, onların tutulmasında sən də günahkarsan. Bu hiss sən xaricdə olanda daha ağırlı yaşanır. Özünü günahkar sanırsan. Leyla Yunusu əli çəlikli, Rauf Mirqədirovu əli qandallı görəndə, İntiqam Əliyevin qızının müsahibəsinə baxanda yaşadıklarını uşaqlar görməsinlər deyə evdən çıxmışam. Onların bir xeylisi azadlığa çıxanda elə bil sən də çiyindəki yük azalır.

Son illər vətəndaş cəmiyyəti sarsıdıcı zərbə alıb. “Vətəndaş cəmiyyətini kim öldürdü?” adlı məqaləmdə bunun səbəbləri və nəticələri haqda geniş yazmışam. Demokratiya davasında son döyüşləri vətəndaş cəmiyyətinin fəalları apardılar. Düşünürəm ki, uduzdular. Gənclər var. Gənclik dəyişiklik istəyir. Corc Oruellin sözü olmasın: “Azadlıq iki üstəgəl ikinin dördə bərabər olduğunu demək haqqıdır. Əgər buna imkan yaradılırsa, qalan hər şey öz yerini tapacaq”.

– **Siz də Qarabağ dərini yaşayanlardan, Ağdam həsrəti çəkənlərdənsiniz. Aprel ayının əvvəllərində ön cəbhədə baş vermiş hadisələr zamanı hansı hissləri keçirdiniz? Ümumiyyətlə, son hadisələri necə qiymətləndirirsiniz?**

– Əvvəl anlamadım. Problemin çözümlü üçün heç bir real şəraitin olmadığı vaxtda xalq nəyə əsasən belə ruhlanıb deyə düşündüm. Ukrayna, Suriya macərəsindən sonra Rusiyanın yeni oyunu kimi qəbul elədim. Elə indi də bu cür fikirləşirəm. Amma sonra başqa bir nüans ortaya çıxdı – xalqın ruhu. Başına bu qədər müsibətlər gələn – müsibət deyəndə ədalətsizliyi, hüquqsuzluğu deyirəm – xalq bu mübarizə ruhunu necə saxlaya bilib deyə heyret etdim.

Ekzaltasiya (vəcdə gəlmə) halında adam arzularını da qabaqlayır. İstəyi reallıq kimi qəbul edir. Uzun illər idi cəmiyyətdə bir enerji toplanırdı. Problemlərin girdabında çabalayan adamlar baskar axtarırdı. Kənardan duyduğum odur ki, enerjinin boşalması baş verdi.

– **Səfərbərlik elan olunsaydı, vətənə qayıdıb döyüslərdə iştirak edərdinizmi? Ümumiyyətlə, səfərbərlik olacağı təqdirdə, edə biləcəyiniz bir iş varmı?**

– Ciddi deyirəm, həqiqi səfərbərlik olarsa, yəni əsl vətən müharibəsinin başladığını görsəm, yaşım və çəkimə baxmayaraq öndə gedərəm. İlk sevgi görüşünə gedən cavan oğlan kimi gedərəm. Həyatımda gördüyüm ən lazımlı və dəyərlı bir iş dalınca gedirmiş kimi gedərəm. Dediklərimdə bir damla belə pafos yoxdur. Sakitcə durub gedərəm. Və xeyli adamı inandıra bilərəm mənimlə getməyə. Getdiyim yer görmək istədiyim yerdir, xəyallarımın yurdudur deyə, gedərəm.

“Çöl Qala” romanının qəhrəmanı sevgilisinə belə deyir: “...biz səninlə Eliziuma gedəcəyik. Bizim dildə Yeliseydi, deyəsən. Özü də antik yunan mifoloqlar yaradan seçilmiş ruhların mükafatlandırıldığı, kədərdən və qayğıdan uzaq, həmişəbahar bir dünyaya yox, öz Yeliseyimizə”. Onların getmək istədikləri dünyanın adı Çöl Qaladır. Özlərinin yaratdığı dünya. Allahın da, bəndənin özləri olduğu dünya. Çöl Qala Şuşanın məhlələrindən birinin adıdır, ulu balalarımın yaşadığı məhlənin.

İndi özünüz deyın, səfərbərlik olacağı təqdirdə sizcə neyləyəyəm?

– **Yenidən atəşkəs elan olunması cəmiyyət tərəfindən birmənalı qarşılınmadı. Çoxları hesab etdi ki, bu dəfə atəşkəsə yox, İrəvana qədər getməliydik. Siz nə düşünürsünüz bu barədə? Sizcə itirilmiş torpaqlarımızı sülh yolu ilə geri qaytara biləcəyikmi?**

– Eyforiya ilə depressiya bir dağın iki üzü kimidir, bu tərəfdən dırmanıb çıxırsan yuxarı, o biri tərəfdən düşürsən aşağı. İrəvana qədər getməyin eyforiyasını yaşamadığım kimi, torpaqları azad etmək şansının buraxılması depressiyasını da keçirmədim. Nə qədər Rusiya Qafqazda güc sahibidir və nə qədər ki, orada Putin kimi militarist diktator hakimiyyətdədir münafiqşənin çözümlünü görmürəm. Torpaqları qaytaracağımıza bir gün də olsun inamı itirməmişəm. Nə qədər ki, torpaqların itirməməsi ilə razılaşmamışıq, demək ümidimiz var, şansımız da olacaq.

Son döyüslərdə üzə çıxan keyfiyyətlərimiz ümidi daha da artırır. Məni zabitlərimiz heyran elədi. Əsgərinə kontur yüklədən zabit obrazı dağıldı. Bir döyüşdə bu qədər zabit itirməmişdik. Onlar əsgəri qabağa vermədilər, irəliyə özləri çıxdılar. Xalq son 20 ildə bu qədər coşqu ilə döyüşə hazır olmamışdı. Belə xalqla dağı dağ üstə qoyar qabiliyyətli hakimiyyət. Təəssüf, uzun illər hesabına yığılan enerji beləcə boşaldıldı.

– Mümkünsə, bir qədər də ailəniz, övladlarınız barədə danışardıq. Bildiyim qədər övladlarınızın hər ikisi musiqi sahəsini seçib və bu sahədə artıq uğurlara imza atmağa başlayıblar. Musiqi öz seçimləri olub, yoxsa siz məsləhət görmüsünüz?

– Çox istərdim musiqiyə peşəkar yanaşsınlar. Onlarda bu yaxşı alınır. Amma başqa peşə seçmək istəyirlər, mən də inad etmirəm. İki uşaq gimnaziyada oxuyur, sonbeşik orta məktəbdə. Onlar yerli cəmiyyətə daha uğurla inteqrasiya olublar.

– Nə zamansa birdəfəlik köçüb vətənə qayıtmağı düşünürsünüzmü? Əgər belə istəyiniz varsa gerçəkləşəcəyi gün çoxmu uzaqdadır hələ?

– Neçə ildir hər gün vətənə qayıdıram... Onsuz da əvvəl-axır qayıdacam. Amma istərdim bu qocalıb əldən düşənə qalmasın. Həyatın mənası kiməsə, nəyəsə lazım olmağındadı. Vətəndə kiməsə, nəyəsə daha lazım olmadığımı gördüm. Elə yerdə yaşamaq çətin idi. Lazım olduğumu bilən gün vətənə dönəcəm!

Rumiyyə Miraslan

Moderator.az, 17 aprel 2016

“İztirab – vətəndə qərib olmaqdır”

İnformator.az sayınının “Gəzməyə qərib ölkə, ölməyə.....?” rubrikasının qonağı Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti fəallarından olmuş, hazırda vətəndən kənarında yaşayan publisist Vahid Qazidir.

– Vahid müəllim, Azərbaycanda nələrə nail ola bilmədiniz və getdiniz?

– Suala bitkin cavab üçün öncə ”nə istəyirdik” sualına aydınlıq gətirmək lazımdır. Mən ömrünün ictimai şüurlu dövrünü azadlıq hərəkatı ilə başlayan bir nəslin nümayəndəsiyəm. Bu nəsil sovet dövrünü yaşamış yaşlı nəsillə gözünü müstəqil dövlətdə açan gənc nəsil arasında bağlayıcı həlqədir. Bu, eyni zamanda bir-birindən kəskin fərqlənən iki siyasi sistem, dünyagörüş arasında əlaqə rolu oynamaq deməkdir. Yükün ağırı bizə düşüb. Bu, gələcək konturlarını cızmaqda olduğun ömrün ortasında dayanıb, yeni, özü də fərqli bir ömür başlamağa bənzəyir.

İnsanın mahiyyəti həm də onun arzularındadır. Düşüncəmizin sərhəd qapısı açılan kimi azadlıq istədik. Həm mübarizəmiz, həm də tarixi şərait imkan verdi – müstəqilliyə qovuşduq. Sonrakı arzumuz müstəqil dövlətdə ədalətli cəmiyyət qurmaq idi. Buna ”demokratiya” deyirdim əvvəllər, bizdə artıq üzülüb-süzülüb-sürtülüb bu söz. Bax, o ədalətli cəmiyyətə nail ola bilmədik. Bu gün Avropada gördüklərimi öz vətənimizdə qurmağa iddialıydıq. Alınmadı, illəri bada verdik, nail ola bilmək. Əgər şəxsi mənada soruşursunuzsa, elə o mənada da cavab budur.

– Bəs İsveçdə hansı uğurlar əldə etmişiniz?

– Uğuru hərə bir cür başa düşür. Hələ ki, uşaqların işinə sevinirəm, açığı onların belə güclü tərəfini gözləmir, görmürdüm. Bakıda piano müəlliməsi mənə deyirdi ki, ”suluxu” yoxdur, nahaq əziyyət verirsiniz qıza. Buradakı müəllimləri ”fantastik” deyə-deyə ona elə ruh verdilər ki, Blekinge Torpağının incəsənət üzrə müsabiqəsinə qatıldı və qalib oldu. Sonrakı il dünyaca məşhur ”Lions Club” təşkilatının yerli şöbəsi onu ilin musiqiçisi elan edib mükafatlandırdı. Şəhər bələdiyyəsi Çin hökuməti ilə sənaye-ticarət müqaviləsindən sonra təşkil elədiyi konsert proqramında ona da yer ayırdı. Vaqif Mustafazadənin doğum günü ərəfəsiydi, çıxıb onun ”Bayatı Şiraz”-nı ifa elədi. Tamaşaçıların alqışları qaynar ürəyə su kimi çiləndi.

Oğlumu şəhər simfonik orkestrinə dəvət etdilər. İndi oranın ən gənc üzvüdür. Birinci skripka olmağa iddia edir. Bu yay qonşu şəhərin mərkəzi meydanında Avroviziya Mahnı Müsabiqəsinin Azərbaycanda da sevilən qalibi Aleksandr Rıbakla birgə səhnəyə çıxdı. Özümə gəlincə, bu müddətdə ”Çöl Qala” romanını və rusca ”Obezıyanya diktatura” adlı kitabı bitirdim, hər ikisi nəşrə hazırdır. Burda olduğum müddətdə onlarla hekayə, esse, məqalə yazdım. Bakıda buna imkan, vaxt olmurdu. İsveç Yazıçılar Birliyinin ilk azərbaycanlı üzvü oldum. Ailə miqyasında başqa bənzər xırda halları da sadalaya bilərəm. Uğur hesab eləmək olarsa, bunlar uğurdur.

– İndi orda özünüzü xoşbəxt sayırsınız?

– Nisbi anlayışdır xoşbəxtlik. Adam elə bilir ki, xoşbəxtlik hardasa o olmadığı yerdədir. Yanımızdan o qədər ötüb keçib ki... sonradan xəbər tutmuşuq.

Asan sual deyil, özü də "indi" və "orda" konkestindən baxanda çətin sual da demək olar. Çünki gərək buna "o vaxt" və "burda" zaman-məkan rakursundan da baxasan. Bir də bu anlayışa hər yaşın öz cavabı var. Yaşımın bu çağında xoşbəxtliyi sevdiyim adamlarla sevdiyim yerdə olmaqda görürəm. Sevdiyim adamların – ailəmin yanındayam, amma sevdiyim yer bura deyil. Əndrəbadi cavab oldu, amma belədir.

Ədalətin olmadığı yerdən getməyə min-bir səbəb taparsan

– **Azərbaycan Ziyalılar Forumunun toplantılarından birində sizə fiziki təzyiq olmuşdu. Bu və bu kimi proseslər ölkədən getməyinizə səbəb ola bilər?**

– Ədalətin olmadığı yerdən getməyə min-bir səbəb taparsan. İndi Avropada yaşamağımın o hadisəylə heç bir bağlılığı yoxdur. Getməyim çox sonralar oldu. Bunu dostlarım, yaxınlarım bilir. Missiyası Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyətini buxovlayan qanunlara "müsbət yönlü" təhlillər hazırlamaq, ölkədə vətəndaş cəmiyyətinin mövcudluğu görüntüsü yaratmaq olan bir QHT məmuru yaydı bu söz-söhbəti haqqımda. Hələ utanmadan bu şərə başqa birini də əlavə edir – ermənilərə satılmışam, sən demə. Guya erməni saytına məqalə yazmışam, millətimizi aşağılamışam. Əlbəttə, mənə tanıyanlar buna əhəmiyyət vermədilər, amma sual verdiniz deyə cavablandırdım. Yoxsa ki, o adama "Vida sözü" adlı yazımda cavab verib, nöqtə qoymuşam.

Müxtəlif vaxtlarda "Gedirəm!" deməklərim çox olub, amma gedə bilməmişəm. Vaşinqtona, Varşavaya uzunmüddətli səfərlərdə kənarda qala bilməyin mümkünlüyünü yoxlayan vaxtlarım olub. Darıxmışam. Həm də o vaxt Bakıda işim-gücüm vardı. Uğuruna ümid elədiyim layihələr vardı. Axırda, ciddi iş əvəzinə imitasiya dövrü gəldi. Mənlilik bir iş qalmadı, çıxıb getdim. Kiməsə lazım olmadığı yerdə adam özü-özünü "yeyir". Belə yerdə qalmaq düz deyil, xilas getməkdə görürsən. Açığı heç bura da sən deyən uyğunlaşa bilmirəm. "Telefonçu qız" filmində balaca Mehribanın əlindən tutub şəhərlər dolaşan atası deyən kimi hərdən uşaqlara gülə-gülə deyirəm: "Bura da mənlilik deyil, gedəcəm!"

Son 20-25 ildə 100 minlərlə, bəlkə də bir neçə milyon soydaşımız vətəni tərk edib, dünyanın min-bir bucağına səpələnib. Hərəkət bir səbəbdən. Min səbəb olsa da adı birdir – adam kimi yaşamaq istəyi. Gedənləri heç kim qınamasın – vətəni sevinərək tərk edən, yad diyarda xoşbəxt olan bir nəfər də normal adam tapa bilməzsəniz. Vətənin gücü elə bundadır. Gülüş dolu xoşbəxt fotolar sizi aldatmasın! Xoşbəxtlik biz olmayan yerdədir – deyə düşünük. Amma burnumuzun ucundan keçir bəzən, görmürük, tanımırıq. Ölməyə yox, yaşamağa vətən yaxşıdır. Rubrikanızın adına görə deyirəm. Yaşamağa vətən istəyir bu adamlar.

Kitab mühiti yoxduqsa, qaçmır, olanda nəşr olunur

– **Ağdama həsr etdiyiniz "Ruhlar şəhəri" kitabınız Azərbaycanda geniş rezonans doğurmuşdu. Yenə də ruhları oyadan nəşr yazmısınız?**

– Ruhları oyadacaqmı, deyə bilmirəm, amma "Çöl Qala"nın son variantı ürəyimə yatıb. Əslən Şuşanın Çöl Qala məhləsindən olan bir rəssamın virtual və real dünyalarda sevgisindən, həyat yaşantılarından, "o dünya", "bu dünya" arasında girincə qalan qəhrəmanların "üçüncü dünya" axtarışından bəhs edir. Nəşr olunsa, oxuyarsınız. Xeyli dostum oxuyub, "nəşr elə" deyir. Şahbaz Xuduoğlunun, başqa bir-iki nəşriyyat direktorunun ağzın aradım. İstəyirlər ki, öz puluma nəşr edim. Özün yaz, özün nəşr elətdir, özün yay-sat! Belə maraqsızdır. Kitab mühiti yoxduqsa, qaçmır, olanda nəşr olunur. Sağlıq olsun! Əsas yazmaqdır.

İnsan xəbərdə statistikadır, publisistikada isə canlı varlıq

– **Publisistik yazılarınız çoxdur. Ümumiyyətlə, publisistika nədir? İctimaiyyətə publisistika ilə daha çox təsir etmək olur, yoxsa birbaşa xəbərlə?**

– İndi ictimaiyyətə sosial şəbəkədə paylaşdığın bir cümləylə də təsir etmək olur. Əsas janr yox, hədəfdir. Bunun yaxşı və pis tərəfləri var. Bizim ictimaiyyət xeyli amansız olub. Cəmiyyətdə İŞİD qəddalığı var. Bəzən birini bir kəlməyə görə normal müzakirə yerinə az qala linç edirlər. İctimai qınağı demirəm, o başqadır, normaldır, olmalıdır. Söhbət total basqıdan, tank kimi üstündən əzib keçmək, məhv etmək cəhdindən gedir. Uzaqlaşdım sualdan, deyəsən.

Publisistikada ictimai, siyasi, sosial proseslərə öz şəxsi baxışını ortaya qoyursan. Jurnalistika fakültəsində bizə öyrədilən publisistika öz sərhədlərini çox genişləndirib, ədəbiyyatla qol-boyun olub indi. Milli Kitab Müsabiqəsi vaxtı bir çoxları "publisistikadır" deyib mənim "Kuba dəftəri" kitabımın müsabiqədə iştirakına qarşı çıxırdı. Baxmayaraq ki, kitaba ön söz yazan qocaman yazıçı Rüstəm İbrahimbəyov onu bədii əsər adlandırmışdı.

İsveçin "SVT 2" kanalı o gün təzə Nobel mükafatı alanların dəyirmi masasını yayımladı. Neçə vaxtdır o cür intellektual söhbət dinləmirdim. Svetlana Alekseyiç yazıçı ilə jurnalist, bədii əsərlə publisistika arasında əla paralellər apardı. Bildiyiniz kimi mükafatın ona verilməsi birmənalı qarşılanmadı. Yazdıqlarına publisistikadır deyənlərə verdiyi cavabdan xoşum gəldi. Məşhur heykəltaraş Rodeni misal çəkdi: "Mərməri yonan vaxtı Rodenə daşyonan demək olar, amma sonda yaratdığına baxıb ona heykəltaraş deyəcəksən. Jurnalist kimi danışdırdığım adamlar da beləcə, mənim əsərlərimin material-qəhrəmanlarıdır, adi adamlardan mən əsər qəhrəmanı düzəltmişəm".

Xəbər şok effekti yaratsa da ötürür, ömrü qısa, həm də idarə olunandır. Xəbəri xəbərlə dəyişərsən, gündəm kimi. Amma publisistika düşündürücü, dəfələrlə yenidən qayıdılması, uzun sürən müzakirə, debatlar yarada bilir.

İnsan xəbərdə statistikadır, publisistikada isə canlı varlıq.

– **Azərbaycanda hansı publisistləri özünü rəqib hesab edirsiniz?**

– Rəqib deməzdim, bu yarış deyil. Maraqlı yazanlar çoxdu. Amma onlar köklü problemlər haqda düşündürücü, dərin təhlil, analiz yazılarını az yazırlar. Bunun səbəbi o deyil ki, yaza bilmirlər. Fikrimcə, bu, qonara bağlıdır. Bizim mətbuatın qonarası köşə yazısına çatır. Beş-on köşənin qonarasını bir ciddi publisistik yazıya verən mətbuat yoxdur bizdə. Xatırlayıram, bir ABŞ institutu Kuba dissident və fəallarına müraciət yazısı üçün bir məqaləmə 800 dollar qonara vermişdi. Həvəslə yazmışdım.

Yazılarımda sərbəstəm. Yəni, mövzunu özümə özüm sifariş verirəm. Seçim öz əlimdədir, günün aktual mövzusunun qaçırmayım deyərək bir öhdəlik götürürəm. Yazılarımdan qonara gözləntim yoxdur. Hansısa şərtlər irəli sürənim, vaxt və həcm çərçivəm də yoxdur. Bu mənə ağılagəlməz zövq və azadlıq verir. Yazılarımla bloqumda yerləşdirirəm, sonra mövzuya uyğun olaraq, bir neçə ürəyim istəyən sayta təklif edirəm, dərc edən edir, etməyən etmir.

Elə sayt redaktoru olub ki, nəinki yazını dərc etməyib, heç mənə cavab verməyi də rəva bilməyib. Anlamışam ki, ya ona maraqsızam, ya da mətndə dərc edə bilmədiyini nüanslar var. Birində daxili siyasi senzura var, digərində şəxsi, dini, qrup mənafeyini güdmə. Belə şeylərə

kompleksim yoxdu, yazıları saytlara göndərməyi özümə borc bilirəm, bunu bir müəllif kimi həmin sayta dəstək hesab edirəm. Çap etməyən çox səbəbi ola bilər, başa düşürəm və bir də ora göndərmirəm.

– İnciyən, razılaşmayan olurmu yazdıqlarınızdan?

– Olur, əlbəttə. Məsələn, "Namizədlər" silsiləsindən yazdığım son yazılarda bəzən açıq, bəzən də üstüörtülü nişan verdim adamların incidiyini duydum, bunu mənə deyən də oldu, deməyən də. Amma nümunə gətirdiyim adamların çoxu dəyər verdim, bir növ "umduğum" adamlardı. Onlara "dostlarım" deyər müraciət edirəm. Məni anlayacaqlarına ümid etdiyimdən adlarını yazıya salır, yaxud sözümlə ezop dilində deyirəm.

Fikirlərimi bölüşməyən də olur. Məsələn, dostum Azər Qaraçənli yazdığımı əksini düşündüyündən, xüsusən də, Ayaz Salayev haqda fikirlərimi bölüşmədiyindən "Yarımqırlıq mərzisi" adlı yazımı novator.az saytında vermədi. Maraqlı polemikamız oldu. Qısa fikir mübadiləsindən sonra mövzunu görüşənə – ənənəvi dostların iştirakı ilə süfrə başında davam etdirməyə saxladıq.

İnciklik və razılaşmamaları əsas götürsən gərək heç yazmayasan. Belə olanda yazıçı Çingiz Hüseynovun sözlərini xatırlayıram: "Sözü onun-bunun xoşuna gəlmək üçün yalana öyrətmək bəşər qarşısında, insan qarşısında ən böyük günahdır, odur ki, həqiqət hər şeydən, vətənpərvərlikdən də, üstün olub, olmaqdadır və olacaq".

– Qəriblikdə yaşamağa dəyər?

– Hiss olunur ki, qərib olmamısınız. Bir dəfə bu kontekstdə bir suala "Aydan baxsan Yer də vətəndir" cavabını vermişdim. Belə düşünən vaxtları da olur adamın.

Qəriblik "tam"dan qopan "zərrə"nin, yaxud "cəm"dən ayrılan "tək"in yaşantısıdır. "Tam" milyonlarla "zərrə"nin cəmidir. Bu qopmanı "zərrə" duyur, "tam"ın heç xəbəri də olmur. "Zərrə" tək olduğundan fikri, ruhu "tam"ın, "cəm"in yanında qalır. Qərib adamlarla bağlı xeyli müşahidələrim var, üstündə işlədiyim yazılardan birinin mövzusu da elə budur.

Çox ağır olur qəribin həyatı. Öz "cəm"indən ayrılan "tək" başqa "cəmlər"ə uyuşa, qovuşa bilmir. Yad cəmiyyətdə nə qədər "cəmləşmə"yə də yənə tək qalır.

Sovet vaxtı çəkilən "Rişələr" adlı bir gürcü filmi var. Qəhrəmanı uşaq vaxtı vətəndən aralı düşən və bir daha geri dönə bilməyən gürcünün vətən həsrətindən bəhs edir. Bir dəfə qoca Georgi Paris aeroportunda vətənə qayıdan musiqiçi soydaşlarının danışığını eşidir, yaxınlaşır. Onları bağrına basmaq istəyir, doğmalarını yüz ildə görməyənlərin sevincini yaşayır. "Vətənə gedirsiniz?", "Bəli, qastroldaydıq, qayıdırıq. Siz də gedirsiniz?" Göz yaşlarını saxlaya bilməyən qoca, – "Mən 60 ildə hər gün qayıdıram!", – deyir. Öləndə nəvəsi vəsiyyətdə uyğun olaraq, Georginin külünü aparıb doğulduğu kənddə basdırır – 60 il sonra vətənə qayıdır, kül şəklində olsa da.

Qəliz söhbətə qəriblik. Yaşamaq vətən yarada bilsək, vətəndə yaşamağa dəyər! İztirab vətəndə qərib olmaqdır.

informatör.az

19 dekabr 2015-ci il

İsveç qəzetinə müsahibə

“Əminəm ki, bu bölgəyə sülh yalnız işğalçı Ermənistan öz qoşunlarını Azərbaycandan çıxarılandıqdan sonra gələcək”

İsveçdə yaşayan Azərbaycanlı yazıçı Vahid Qazi İsveç xarici işlər naziri Ann Lindeyə açıq məktubla müraciət edib. Azərbaycanlı və Ermənistanlı həmkarları ilə söhbətində atəşkəsin dərhal kəsilməsinin vacibliyini bildirən nazirə məktubda qeyd edilib ki, atəşkəs məsələni həll etmir, onu növbəti döyüşlərə qədər dondurur. Münaqişənin tək yolu erməni qoşunlarının Azərbaycan torpaqlarından çıxmasıdır. Bu münasibətlə İsveçin Bleking Länd Tindning qəzetinin kultür redaktoru İngemar Lönnbom V.Qazidən müsahibə alıb.

– Azərbaycanda hazırkı vəziyyət nə qədər ciddidir? Müharibəyə nə qədər yaxındır?

– Artıq neçə gündür bütün cəbhə boyu döyüşlər gedir. 26 ildir həll edilməyən münaqişə yenidən alovlanıb. Bu, lokal döyüş deyil, əsl müharibədir. Azərbaycanın şəhər və kəndləri bombalanır. Ölənlər arasında uşaqlar, qadınlar, qocalar var. Bu günlərdə Azərbaycanın Naftalan bölgəsində 13 və 14 yaşlı Fidan və Şəhriyar Qurbanovlar ailələriylə birgə erməni mərmilərindən həlak olublar.

– Bir yazıçı kimi nə üçün İsveç xarici işlər nazirinə müraciət etdiniz?

– İsveçin xarici işlər naziri öz Tvitter səhifənizdə belə bir paylaşım edib: “Azərbaycanla Ermənistan arasında döyüşlərin başlamasından narahatam. Dərhal dayandırılmalıdır”. O, həmçinin qeyd edib ki, vəziyyətdən sülh yolu ilə çıxmaq üçün bu həftə azərbaycanlı və erməni həmkarları ilə danışacaq, müzakirələr aparacaq. Mən də doğulduğu şəhəri 1993-cü ildən işğal olunan, yer üzündən silinən, xarabalığını görənlərin “Qafqaz Xirosiması” adlandırdığı Ağdam sakini kimi sülhpərvər bir ölkənin nazirinə müraciət etməyə ehtiyac duydum.

Demək istəyirəm ki, atəşkəs münaqişəni həll etmir, onu növbəti döyüşlərə qədər dondurur! Həll yolu yalnız işğalçı qoşunların Azərbaycan torpaqlarından çıxarılmasıdır.

– Sizcə, nə üçün İsveç Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə qarışmalıdır?

– İsveç Azərbaycanla Ermənistan arasında Dağlıq Qarabağa görə başlayan müharibənin sülh yolu ilə çözülməsi üçün 1992-ci ildə yaradılan ATƏT-in Minsk qrupunun üzvüdür. Mənim fikrimcə, problemin həllində İsveç də məsuldur. Amma təəssüf ki, Minsk qrupu 28 ildə sülhə nail ola bilməyib. Çünki qrupun daimi üzvlərindən biri Rusiya Ermənistanı hərbi dəstək verib, ABŞ və Avropa Birliyi isə seyrçi mövqə tutub.

Ümid edirəm ki, İsveç konfliktin ədalətli həllinə öz töhfəsini verə bilər.

– Azərbaycanda azad yaradıcılıqla məşğul olmaq mümkündürmü?

– Hakimiyyəti kəskin tənqid etməyənlər öz yaradıcılığını sərbəst davam etdirə bilər. Problem hakimiyyəti tənqid edəndə yaranır. Müstəqil jurnalistlər üçün iş yerləri qalmayıb. Azad

mətbuat sıradan çıxarılıb. Müxalif jurnalistlər, yazarlar ya Avropaya, ABŞ-a köçüb, ya da ölkədə susaraq yaşamağa məcbur edilib.

– **Söz azadlığına hansı təhlükələr var?**

– Çox təəssüf edirəm ki, Azərbaycanda həm söz və ifadə azadlığı, həm də insan hüquqları sahəsində çox ciddi problemlər var. Azad mətbuatın boğulmasının ağır nəticələri özünü müharibə dövründə daha aydın göstərir. Qarabağla bağlı dürüst, ədalətli informasiyanı dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq çox çətinləşib. Bunu çatdırması müstəqil mətbuat qalmayıb.

Həbs edilən, ölkədən didərgin salınan, hətta öldürülən çoxsaylı jurnalistlər var.

– **Bölgədə sülh necə təmin oluna bilər?**

– Azərbaycan hələ 30 il əvvəl Ermənistanı təklif edirdi ki, torpaqların işğalına son qoyun, birlikdə Bakı neftini Avropaya daşıyacaq kəmərləri Ermənistandan çəkək, Qafqazı rifah içində yaşayan azad insanlar ölkəsinə çevirək. SSRİ dağılandıqdan sonra Litva, Latviya, Estoniya kimi biz Qafqaz ölkələri də Rusiyadan uzaq durub Avrointeqrasiya yolu tutmaq. Təəssüf ki, Ermənistan Rusiyanın Qafqazda vassal dövlətinə çevrildi və biz tam azad ola bilmədik.

BMT Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistan ordusunun Azərbaycan torpaqlarından dərhal, qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələri var. Avropa İttifaqının qanunverici orqanı olan Avropa Parlamentinin qərarlarında da erməni qoşunlarının Azərbaycan torpaqlarından çıxarılması tələb edilir. Münaqişənin yeganə həll yolu budur.

Baxmayaraq ki, SSRİ dövründə ermənilər Ermənistandan 1 milyondan çox azərbaycanlıyı deportasiya ediblər, etnik təmizləmə aparıblar, illərdir deyirdik ki, ermənilərə ən yüksək muxtariyyət verməyə hazırıq. İndi inanmıram, artıq Azərbaycan xalqı buna da razı ola.

Qısa deyim, əminəm ki, bu bölgəyə sülh Ermənistan öz qoşunlarını Azərbaycandan çıxarandan sonra gələcək.

İngemar Lönnbom,

Bleking Länd Tidning, 1 oktyabr 2020

“Əsgəran, Xankəndi erməni-rus nəzarətindəyəkən yeni Ağdamda dinclik olacaqmı...”

Ağdamda dağılan şəhər ev-ev, tin-tin, küçə-küçə tikiləcək. Parklar, bağlar, yollar salınacaq. Uşaqlar yenə məktəbə, atalar, analar işə gedəcək, karusellər yellənəcək, xəzəllər süpürüləcək, küçələrə su səpiləcək... Gecələr yağış damlalarının evimizin damında bəstələdiyi simfoniyanın notlarını səhərlər günəş bütün şəhərə yayacaq.

Bu sözləri Publika.az-a müsahibəsində yazıçı-publisist Vahid Qazi deyib. Müsahibəni təqdim edirik.

– Vahid müəllim, 27 il Ağdamın işğal gününü qeyd etdik. Ancaq bu gün başqa əhval-ruhiyyədə bu tarixi xatırlayırıq. Artıq azad Ağdam var. Bu tarixlə bağlı təəssüratınız necədir?

– İkili duyğu yaşayır adam. Biri sevinc duyğusudur, ömrün yarısını həsrətlə yaşayan adam üçün bu sevincin miqyası ölçüyəgəlməzdir. O biri itkidir. İşğal illərində elə bilirdin, bir gün şəhərin azad olacaq və sən qoyub getdiyin yerə qayıdacaqsan. Yalançı bir illüziyan vardı. Xarabalıqlar bulduzerin ağzına verildə bildim ki, daha o illüziya da yoxdur. Əlbəttə, əvvəlkindən də gözəl şəhər salınacaq. Bu, bizim uşaqların, nəvələrin şəhəri olacaq. Bizim şəhəri isə daha heç vaxt görməyəcəyik.

Bir də son vaxtlar nigarançılıq yaranıb. Əsgəran, Xankəndi erməni-rus nəzarətindəyəkən yeni şəhərimizdə dinclik olacaqmı, nigarançılığı.

– Qeyd edirsiniz ki, Ağdamda yaşadığım yüzlərlə xatirələrim var, baxıram, o xatirələr azad ola bilməyiblər. Azad görmədiyiniz xatirələriniz hansılardır?

– Azad ola bilməyən xatirələr bax, elə o şəhərdə qaldı. İllüziya şəhərdə. Şüşə dalından baxmış kimi baxacaqsan, amma keçib gedə bilməyəcəksən. Azad görmədiyim xatirələr həmişəlik elə o şüşə arxasında qalanlardır. Nə vaxtsa gələcək nəsillər ermənilərlə barışacaqlar. Əbədi düşmənçilik olmur. Xatirələri həmişəlik əsir qalan bizim nəsil isə bunu edə bilməyəcək. Alınmır. Mümkün deyil. Bu gün isə əsas bu deyil, bu gün əsas odur ki, şəhərim azaddır və mən yuxudan bu gözəl xatirələrlə oyanıb, “Salam, Ağdam” deyirəm.

– Ağdamda ən çox nə üçün darıxırsınız?

– Evimizin birinci mərtəbəsində kirayə qalan musiqi texnikumunun qızlarının səhər obaşdan çaldıqları, mənə yuxudan oyadan piano səsi üçün.

– Hazırda Ağdamda görmək istədiyiniz, ən çox darıxdığınız məkan haradır?

– Həyətimiz, illah da nar, gilənar, armud çiçəkləyən vaxtı, bir də çıxıb Xıdırlı dağlarına, küçədə gəlib-gedənlərə baxdığım taxtapuşumuz.

– Ağdamı necə təsəvvür edirsiniz? 28 il fərqlə görmək istədiyiniz Ağdam təsəvvürünüzdə necədir?

– “Ruhlar şəhəri” kitabının “Xəyal memarı” adlı son fəslində yazdığım kimi.

“Dağılan şəhər ev-ev, tin-tin, küçə-küçə tikiləcək. Parklar, bağlar, yollar salınacaq. Uşaqlar yenə məktəbə, atalar, analar işə gedəcək, karusellər yellənəcək, xəzəllər süpürüləcək, küçələrə su səpiləcək... Gecələr yağış damlalarının evimizin damında bəstələdiyi simfoniyanın notlarını səhərlər günəş bütün şəhərə yayacaq. Şəhər yeni sevgi dastanı yaşayacaq... Heç bilirsənmi, Ağdamı xəyallarımnda neçə dəfə tikmişəm?! Uşaq vaxtı qonşu Şahinlə həyatımızdakı qum tərəcəyində şəhər salırdıq – yolları, tunelləri, evləri olan şəhər. Hər dəfə də dağıdıb əvvəlkindən daha yaxşısını tikirdik. Bax, o qumluqdakı kimi hər gecə dünənki şəhəri dağıdıb yenisini tikirəm.

Şuşa yolunun üstündəki abidənin yerində Qarabağ müharibəsi qurbanlarına əzəmətli heykəl ucaldırıq. Elə uca abidə ki, Bərdə yolu gələndə Uzundərədən, bir də Şuşa yolu gedəndə Əsgərindən görünsün. Ağdamın şəhid olmuş 6 min adamının adını qranit lövhəyə yazarıq bir-bir. Vəssalam! Müharibəni xatırladacaq daha heç nə lazım deyil! Savaşa yaşadığımız yetər, onun bizə yaşatdıqları yeddi arxa dönənimizə də bəsdir. Təzələnmiş şəhərimizdə yeni həyata başlarıq! Xahiş edəcəm bizi küçələrə adqoyma komissiyasına yazsınlar. Küçələrə ağac adlarını qoyarıq. “28 Aprel” olar “Palıd” prospekti, əvvəlcədən axırınadək palıd əkərik. Kommunist küçəsini “Küknar” edərik. “Süleyman Sani Axundov” olar “Vələs”, “Əzizbəyov” “Şam”, “Voroşilov” “Gilas”, “Maksim Qorki” “Alma”, “Lenin”in əvvəlki çinarlarını bir də əkərik, olar “Çinar” küçəsi. “Budaqov”u “Heyva”, “İslam Hacıyev”i “Söyüd” adlarına dəyişərik. Şuşa dayanacağındakı məşhur armuddan o yana armud əkərik, “Armud” küçəsi deyərik. “26 Bakı Komissarı”nın sağ-solunda şabalıd əkərik, çiçəkləyəndə bilirsən nə gözəl görünür? Kiyəvdə görmüşəm, onlar “kaştan” deyirlər şabalıda, şəhərin simvoludur. Mənim “Əli İbrahimov” küçəm “Gilənar” adlanacaq.

Ağdam bazarında dünyanın hər yerindən gül toxumu gətirib satdırırıq. Hamı alar. Həyətlər, küçələr, bağlar çiçəklə dolub daşar. Hər məhəllədən bir gülün ətri gələr. Fəvvarələrin içində su zanbağı əkərik, yaşıl yarpaqları, ağ gülləri suyun üzünə çıxar. Aeroportu tez tikmək lazımdır. Əvvəllər adına “alverçi”, “zavmaq”, “tovaraved” dediyimiz neçə-neçə biznesmenimiz Dubaya, İstanbula, Moskvaya, Şanxaya birbaşa uçacaq. Yanındakı “Xəlilin stalovası”na mütləq əl gəzdirmək lazımdır. Gələn turistlər “Xəlilin tabakası”nı yeməmiş getməsinlər.

Çörək muzeyinə qaçqınlıq illərinin yadigarı olan çörəkləri eksponat kimi düzərik. Ərəblərin, almanların, türklərin göndərdiyi yardım unlarını qalın şüşə altında nümayiş etdirərik. Gələcək balalar, nəvələr, nəticələr elin dar gününü unutmasınlar...

Ağdamda evlərin hamısının damını ağ dəmirdən vurdurırıq ki, bir rəngdə olsun. Yuxarıdan ağ damlı Ağdama baxan Allahın da üzünü ağ edək! Xalça fabrikini ən son texnika ilə təchiz edib, Qarabağ gəbələrinin kütləvi istehsalına başlarıq. Çaxır strateji məhsuldur, zavodları təcili bərpa edərik. Şellidə nar zavodu açarıq. Ta pambıq əkmərik, əvəzində taxıl becərərik. Mərzilidən üzü Haramı düzünə elə bir taxıl zəmisə salırıq ki, sorağı Qazaxıstana çatsın, təcrübəmizi öyrənməyə gəlsinlər. Amma Mərzilidəki üzərlik təpələrinə toxunmırıq, qalar”.

– **Səbəbi nədir?**

– “Uşaq vaxtı Mərziliyə qonaq getmişdik. Bir kömbə çörək götürüb nənəmlə üzərlik yığmağa çıxmışdıq. Nənəm üzərliyi qoparıb yerinə çörək qoyurdu. Deyirdi ki, üzərliyin yerini boş qoymazlar. Bax həmin yerləri saxlayırıq, üzərlik olan yerə başqa şey əkməzlər”.

– **Heç zaman unutmayacağınız, hər il xatırladığınız ağdamlı xatirələrinizdən biri haqda danışmağınızı istərdim.**

– Nənəmin çox maraqlı söhbətləri olardı. Amma şərtlə danışardı öz xatirələrini. Bir gün babamla bağlı xatirəsini elə şirin yerində saxladı ki, maraqdan birtəhər olacaqdıq. Dedi, çıx zoğalı yığ, danışım. Zəhləm gedirdi zoğal yığmaqdan. Sonra daladığı yer gün boyu qaşınırdı. Marağ güc gəldi, çıxıb yığdım. O gün bildim ki, Həbib babam ermənilərlə döyüşübmiş. Sonralar öyrəndim ki, Cümhuriyyət ordusuna qoşulubmuş, Əsgəran döyüşündə dizindən yaralanıbmiş. Bu, ən çox yadıma düşən nənəli xatirələrimdəndir.

23 iyuldur, bir xatirə də anamdan danışım. Yaşın elə həmin çağı idi. Anam Yolçu əminin dükənina bitişik Zivər müəllimənin baxçasından bizi götürüb evə aparırdı. Şəhərə çoxlu qar yağmışdı. Yalan olmasın, mənəm diziməcən. Bacımla uşaq kimi sevinirdik. Onda bacım lap uşaq idi. Qara basıb üz-gözün qar eləsəm də ağlamırdı, elə hey gülürdü. Evə çatdıq. Həyatımız dümağ qara bürünmüşdü. Onu belə gözəl görməmişdik. Darvazadan pilləkənəcən qarın üstüylə yumalandıq. Bu dəfə anam da bizə qoşuldu. Bədənim su olanadək anamla qartopu oynadıq. Bu, bizim anamızla ilk oyunumuz idi.

– **10 il əvvəl qızınız Xankəndidə yaşayan erməni həmyaşığına məktub yazmışdı. Artıq qızınız da böyüyüb, onun hazırda proseslərə yanaşması necədir?**

– Ağdam azad olunanda ona ikinci məktubunu yazdı. “Xankəndidəki Adelinaya. 10 il sonra ikinci məktub”. Sonra nədənsə dərc etmədi. Yaxşı yadıma saldınız, gərək niyəsini soruşam.

Akqabay Mıradov

Publika.az, 23 iyul 2021

“Dirənib Rusiya qoşunlarını Qarabağdan çıxartmalıyıq”

– **Vahid bəy, 44 günlük müharibənin başa çatması xəbərinə reaksiyanız necə oldu? Hansı hissləri yaşadınız?**

– Ordumuz Xankəndinin bir neçə kilometrliyinə çatanda bir dostum ağılıma ideya saldı, təzə bir yazı başladım. Açığını deyim, məni dostumun ideyasına ən çox ruhlandırان ordumuzun qələbələri ilə yanaşı həm də inamla deyilmiş “Sonacan gedəcəyik” nidası idi.

O yazıda yazacaqdım ki, Ağdamın bir-iki məhləsini açıq muzeyə, yerdə qalan hissəsini isə Azad İqtisadi Zonaya çevirək. Özünün beynəlxalq aeroportu, “İmarət” adlı azından 60 minlik stadionu, hotelləri, ticarət və biznes mərkəzləri olan yeni Ağdam salaq. Qafqazın Xirosimasını Qafqazın Dubayına çevirək sayaq fikirlər. Ağdam sakinlərini də boşalmış Xankəndinə köçürək. Yəni başabaş dəyişim sona çatsın – Ermənistanda biz yoxuqsa, bizdə də erməni qalmır. Artıq hər səhər minlərlə Ağdamlının yerüstü metroyla yeni Ağdama işə gəlib, axşamlar Xankəndinə evinə qayıtmasını xəyalımda canlandırırırdım. Başqa qəşəng fikirlərlə ideyanı ətə-qana gətirəcəkdım.

Əfsuslar ki, şər dövləti Rusiya qoymadı bitirəm yazını, həmin gecə qoşun salıb Xankəndini tutdu. Yazı yarıda qaldı, onu da atdım kompüterimdəki “Yarımçıq yazılar” qovluğuna.

Artıq müharibənin dayandırılmasından xeyli vaxt ötür. Amma Qarabağda vəziyyət aydınlaşmaqdan, get-gedə tündləşir. Əvvəllər qələbə ovqatında idimsə, indi özümü pat vəziyyətinə düşmüş kimi hiss edirəm.

– **Niyə pessimistsiz? Qarabağdakı gedişatın sizi qane etməyən məqamları nələrdir?**

– Açıq qalan çoxlu suallara cavab axtarmalıyıq: Erməniylə məsələ aydıncı, rusla neyləyəcəyik? Yarımçıq qalan Qarabağ davamızı Rusiya ilə necə aparmalıyıq?

Rusiyanın haradasa sülh yaratdığını tarix xatırlamır. Bütün dünyada onun sülhyaradan imici yoxdur, əksinə Rusiya işğalçı, müharibəsevər ad çıxarıb.

Sovet dövründə məşhur mahnı vardı, “Xotyat li russkiye voyni”, yəni “Ruslar savaş istəyirmi”. Rusiyanın sülhsevər obrazını nə qədər belə propoqanda mahnılarınla düzəltmək istəsəldə, o mahnıdakı suala cavab elə Rusiyanın öz tarixindədir. Son 300 ilə baxsanız 3-5 il müharibəsiz ola, ya olmaya bu ölkə.

İndi bu ölkənin ordusu yenidən torpaqlarımızdadır və nə qədər o buradan çıxarılmayıb, təhlükə “Domokl qılıncı” kimi başımızın üstündən əskik olmayacaq.

Bu günün sualı belədir: Qarabağdakı Rusiya qoşunları ilə neyləyək, pişim-pişim davranışla yola verək, ya işğalçı deyib üstlərinə gedək?

Kodlarla, işarələrlə danışmağı xoşlayan Putin məlum bəyənata əsgər sayını 2000 yox, məhz 1960 rəqəmiylə yazdı. O bəyənata Türkiyənin adını salmağa inad etdiyimizə görə 1960-cı ildə

hakimiyyətdən salınıb edam edilən Adnan Menderesə işarət verməklə hakimiyyəti təhdidmi etdi? Bu, doğrudanmı belədir?

Başqa nələrle təhdid etdi bizi?

İmzadan sonra o aktı "işğal" adlandırmaq rəsmilərimizə çətindi, başa düşürük, amma əvvəlxir etiraf edəcəklər!

Biz bilirdik, indi erməni görmüş 18 yaşlı gənc əsgərimiz də bilir ki, nəinki Xankəndi, tək Drmbon (Heyvalı –red) kəndində belə erməninin qalması, gələcəyimiz üçün təhiddir, növbəti münəfişə ocağıdır!

Çıban deşilməyincə, sonacan gedib axırıncı ermənini sərhəddən yola salmayınca, "başabaş dəyişim" işini bitirməyincə bizə Qarabağda gün yoxdur!

Hadrutda baş verən olay hələ başlanğıcdır. Bu cür provakasiyalar çox olacaq. Keşmiş təcrübələri yada salmalı, hazırlıqlı olmalıyıq. Bizi Rusiya ilə öz torpaqlarımızda uzun mübarizə gözləyir. Dirənib onların burada mövcudluğuna son qoymalıyıq, heç 5 ilə çatmasın.

– Bəs indiki halda işğaldan azad etdiyimiz torpaqlarda hansı addımı atmalı, hansı işləri görməliyik?

– Bilirsiniz indi Azərbaycan dövlətindən, hakimiyyətindən hansı iradəni sərgiləməsini gözləyirik? Məsələn: Xankəndidə ASAN xidmətin ofisini açmağı, 31 martacan Azərbaycan vətəndaşlığını qəbul edən ermənilərə pasportumuzu verməyi və 1 maya qədər pasport almayanları qanundankənar elan edərək Qarabağdan kütləvi deportasiya etməsini!

Siyasətçi olsaydım Ermənistanda Qarabağı xilas yolunda buxov, Rusiyanı avrointegrasiya yolunda tıxac hesab edən siyasi qüvvələri arayırdım. Onlarla ilkin söhbətlərə başlayar, Qafqazı Rusiyadan azad etməyin, ondan birgə xilas olmanın gələcək konturlarından danışardım. Belə bir qüvvə aramaq qara otaqda qara pişik axtarmağa bənzəyə bilər. Amma yaşadıkları məğlubiyyətdən sonra onların bu cür düşünən siyasətçiləri olacaq. Artıq sosial şəbəkələrdə bu cür düşünən xeyli erməni fəalının çıxışları yayılır. Fikrimcə, Ermənistanda Rusiyanı Qafqazın baş bəlası sayanların başında elə Paşinyan gəlir. İndi "Nə oldu, Paşinyan?" ritorikasını kənara qoyub, "Qarabağın Ermənistan üçün buxov" olduğunu düşünənlərlə işləmək lazımdır.

– Qardaş Türkiyə bölgədə Rusiya təhlükəsini nə qədər neytrallaşdırır bilir?

– Birincisi – Türkiyə qoşunları! Ölkədə Putinin, Kremlin dilini ən yaxşı bilən qüvvə indi hakimiyyətdə olanlardır. 9 noyabrda nə baş verdiyini hamıdan dəqiq bilən ölkə başçısıdır. Bu gün pişim-pişim siyasətini münasib bilirlərsə, buyursunlar, hara qədər mümkündür çəkib aparsınlar. Alternativ variantı Rusiya Abxaziyada, Cənubi Osetiyada, Donbasda göstərib. Qarabağdakı planlarının da artıq konturları sezilməkdə, pişiyin quyruğu görünməkdədir.

Türkiyə ilə ən yüksək hərbi saziş imzalsın və türk qoşunları bizim ordumuzla bərabər Qarabağın rusda, ermənidə qalan hissəsini üzük qaşı kimi dövrələsin!

İkinci – Rusiya qoşunları! Hakimiyyətin siyasəti öz yerində, biz – bu ölkənin insanları vətəndaş mövqeyimizi sərgiləyək. "Иван, уходи из Карабаха" (İvan, Qarabağdan get!) şüarı ilə Rusiya qoşunlarının Qarabağdan çıxmasını tələb edək.

“Şuşaya yol Bakıdan keçir” şüarımızı “Şuşaya yol Xankəndidən keçir”lə əvəzləməyin zamanı çatıb!

Sözümün canı odur ki, 1945-ci ildə almanların, 1956-cı ildə macarların, 1968-ci ildə çexlərin dediyini biz də təkrarlayaq – ”Иван, уходи из Карабаха!” deyək!

– Hər halda Qarabağda quruculuq işləri aparılmalı, bölgədə infrastruktur qurulmalıdır. Bəs bu işin həllini necə görürsüz?

– Böyük Qayıdış necə təşkil etməli, Qarabağı necə dirçəltməli? Qarabağın dirçəlişindən danışırıq, bu adda fond da yaratmışıq. Amma unutmayaq ki, Qarabağın Dirçəlişi böyük Dirənişə bağlıdır! Dirəniş Rusiya “sülhməramlı”larının səlahiyyət aşmasına, erməni silahlıların çıxarılmamasına, bölgədə Azərbaycan qanunlarının işləməsinə əngəllərə qarşı olmalıdır.

Bunlara nail olmadan Böyük Qayıdışa ümid etmək mənə sadələşmə kimi gəlir.

Baxın, 9 noyabrda imzalanan Birgə bəyanatın bir bəndində “regionda bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinin bərpası”ndan danışılır. Ağdam-Şuşa, Tərtər-Kəlbəcər, Ağdam-Füzuli yollarının açılması da aiddirmi bura? Hələ də bu suala rəsmi cavab verildiyini eşitməmişəm.

Xankəndi, Ağdərə, Xocavənd, Xocalı və s. yerlərin adını çəkən yoxdur. Bəlkə Putin Rusiyasında, yaxud bizim hakimiyyətdə bəziləri elə bilir ki, sovet illərində formalaşan Stepanakert, Martuni, Mardakert bizə Şuşa, Ağdam və s. kimi doğma deyil, xatirələrimizdə yerləri yoxdu, ona görə də oralar uğrunda dava açmayacağıq? Kökündən yanılırlar! Qarabağ yaddaşımızda da, xatirələrimizdə də və gələcək xəyallarımız da bütövdür, tamdır.

Sözümün canı odur ki, bizim qanunlar Qarabağın hər yanında işləməyincə Böyük Qayıdışdan, Dirçəlişdən danışmaq, yumşaq desəm, tələsikdir.

Dirçəlişə isə müasir dövrün urbanizasiya reallıqları nəzərə alınmaqla başlamalıyıq. Heç kimə sirr deyil ki, dünyada sürətlə urbanizasiya (şəhərləşmə) prosesi gedir. Kəndlər boşalır, insanlar şəhərə axışır. Bir-iki misal deyim. Rusiyada son 20 ildə 20 min kənd yox olub. Proses inkişaf etmiş ölkələrdə də belədir. İsveçdə cəmi 3 faiz əhali kənddə yaşayır, hətta bütöv kəndlər satışa çıxarılır.

İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə 800-dək kəndimiz var. Bütün bu kəndlərdə yaşayış bərpa olunacaqmı? Yaxud bərpa olunmalıdırmı? Əlbəttə, hər kəs doğulduğu kəndin bərpasını arzulayır. Amma arzu başqa, reallıq başqa. Bizim o kəndlər tarixin fərqli dövrlərində müxtəlif səbəblərdən yaranıblar. Müasir dövrün urbanizasiya şərtləri yeni reallıqlar diktə edir. Bəzən acı, sərt olsa da. Hər yaşayış məntəqəsi tək evlərin tikilməsi demək deyil, infrastrukturun qurulmasıdır həm də.

Demək istəyirəm ki, bu yerlərdə həyat sıfırdan başlayacaqsa, urbanizasiya reallıqları nəzərə alınmalıdır. 20-30 evlik kəndlərdənsə şəhər tipli iri qəsəbələr salmaq strateji baxımdan daha düz qərar olar.

Ali təhsil ocaqları, tarixi abidələr, muzeylər, turizm mərkəzləri, şərab, limonad, süd zavodları, ət kombinatları, yüngül sənaye fabrikləri, xalça-suvenir sexi, sanatoriya-kurort müəssisələri, Avropa sayaq fermer təsərrüfatları: taxıl zəmiləri, üzüm plantasiyaları; at, qoyun, mal fermaları; nar, fındıq, qoz və s. meyvə bağları.

Amma Qarabağ tam azad edilmədən hər il milyardlarla manatı boğazımızdan kəsib onun ətrafının bərpasına ayırmağımız da bir başqa riskdir. Pul havaya sovrulmayacaq ki?! Bu gün tikdiklərimiz sabah döyüş poliqona çevrilməyəcək ki? Nə vaxtsa dördüncü Qarabağ müharibəsinin (Yazar Birinci Qarabağ müharibəsi deyəndə Cümhuriyyət illərində Qarabağda aparılan müharibəni nəzərdə tutur – red) başlamayacağına kimsə qarant durubmu?! Bir də... heç qaranta baxanmı var, ilməsi itmiş dünyada?!

Odur ki, Qarabağın yerdə qalanını da erməni və rusdan azad edək – başlayaq dirçəltməyə Qarabağı!

Böyük Qayıdışa və Dirçəlişə erməni-rus maneəsindən sonra ikinci böyük əngəl çapolçu, təpədən dırnağa korrupsiyaya bulaşmış, oğru, quldur məmur ordusudur. Bunlarlamı təşkil olunacaq Qayıdış, Dirçəliş?

– **Ağdamlı kimi doğma yurda, Qarabağa nə vaxt qayıtmağı düşünürsüz?**

– Qarabağa qocalanda, “ölməyə vətən yaxşıdır” deyib qayıtmaq istəməzdim.

Sözün əsl mənasında Qayıdış və Dirçəliş dövlət siyasətinə çevrilsə, onun şəffaf mexanizmi işlənilsə, bərpa işlərinə əhali də cəlb edilsə, yuxarıda dediyim o soyğunçu məmurlar yurdsevər dövlət adamları ilə əvəzlənsə, Qarabağ tək mahnılarda qalmaz, real həyatda da cənnətə çevrilər.

Pandemiya dövrü başa çatsın, yollar açılsın, Ağdama, Şuşaya getmək imkanı yaransın mütləq gələcəm, 28 ildir xeyallarda yaşatdığım yerləri gəzəcəm. Çox istərdim bu səfərdə uşaqlar da mənimlə olsunlar, onlara Qarabağı özüm göstərim.

Şərait yaradılsa, Avropa, başqa yerlərdə yaşayan on minlərlə ailə geri dönər. Bu insanlar qütbətdə yiyələndikləri peşələrlə, az-çox qazandıqları ilə vətənə dönərlər. Xanımım deyir ki, yaşamağa imkan yaranarsa, Ağdamdakı məktəbimizi İsveç təhsil üslubunda yaradar, nümunə kimi göstərərdik. O, İsveç məktəbində ibtidai sinif müəlliməsidir. Özüm də bir işin qulpundan yapışa bilərəm.

Baxaq, görək...

İsmayıl Qocayev

”Şərq” qəzeti, 26 yanvar 2021-ci il

”Tanrının təlimini insan dəyişdi, Qabil Habili öldürən gün”

”Yaxşı yazmağın tək şərti qələmlə özün özünlə tək olanda davrandığın kimi davranmaqdır: dürüst, səmimi”.

– **Vətən adamlardır: istedadlı, bacarıqlı, yaxşı adamları çox olan vətənsə xoşbəxtidir. Siz niyə bu gerçəyi bildiyiniz halda sevdiyiniz ölkənizdən uzaqdasınız?**

– Üzünə qapı örtülən yerdən getməyə məcbursan. O ən doğma evin qapısı olsa belə.

Bizim nəslin ictimai şüuru yetişən vaxtı azadlıq hərəkatı başladı. Müstəqilliyin verdiyi xoş emosional duyğuları yaşamaqla yanaşı azad, demokratik, ədalətli cəmiyyət qurmaq düşüncəsindən doğan məsuliyyət də bizim nəslin üzərinə düşdü. Qarabağın işğalı, keçmiş kommunistlərin yeni adla qayıdışı ölkəni azından 50 il geri atdı.

İnsanın siması onun arzularıdır. Arzularına çata bilməyəndə adamın siması dəyişir. Bəzən bu dəyişiklik dəhşətli mənzərə yaradır. ”Dorian Qreyin portreti”ndəki kimi. Azad cəmiyyətdə yaşamaq arzumuzun gözümüzə qalması bir yana, yeni şərtlər sima dəyişikliyi tələb etməyə başladı. Bunu bacarmayan yolun ən çətini seçməliydi. Mən də ən çətinindən birini seçməli oldum. Çıxıb getməyi.

– **Getməyə bilərdiniz?**

– Jurnalistika, siyasət, vətəndaş cəmiyyəti. Hər üçündə özümü sınaadım. Məndən uğurlu siyasətçinin alınmayacağını tez anladım, amma çox da uzağa getmədim, onun həndəvərində – vətəndaş cəmiyyəti sektorunda 17 il çalışdım. Sonunda hər üç sahədə ayaq basmağa yer qalmadı. Dəfələrlə ”getməyə bildim”. Hər şey kimi bunun da sonu çatdı. Getdim.

– **Ağdamınız da işğaldan azad olundu. “Ruhlar şəhəri” demişdiniz ora. Azadlığa çıxan yurduunuzun ruhları ilə görüşürsünüzmü? Bu möhtəşəm xəbəri onlardan hansına Siz verdiniz?**

– Yaxşı dediniz – ”yurdun ruhu”. Mənim təsəvvürümdə Ağdamın ruhu bir vaxt evimizin taxtapuşundan tamaşasına durduğum Xıdırlı dağları simasında. Özü də onun başı qarlı vaxtının. ”Fellininin Qarabağdan keçən “Yol”u” yazısında o mənzərəni təsvir etmişəm. Uçuq evin divarı fonunda başı qarlı dağlar.

O xəbəri yenə evimizin damına çıxıb Xıdırlı dağlarına bağıraraq çatdırmaq istəyərdim. Amma gördüm ki, o xəbəri onlar məndən qabaq eşidiblər. Çünki məndən fərqli olaraq, onlar yurdu tərk etməmişdilər, orda idilər. Xıdırlı dağları kimi.

– **Doğrudan qəriblik dəhşəti var, yoxsa bu mövzu şairlərin ilham pərisidir?**

– “Burdan bir qərib keçdi...” 100 il qala vətəndə bu hissi dərinliyinəcən yaşaya bilməzsən. Yarımçıq qalan ”Gəlmə” kitabını bitirə bilsəm, oxusanız, onun nə qədər dəhşət olduğunu duyacaqsınız. Bir də qəriblik elə şairlər və şairkimilər üçün dəhşətdir. Onu yüngül keçirənlər də olur.

– **Neçə kitabınız var, onlardan hansını hər kəsin oxumasını istərdiz? Onlardan hansı hamının kitabı olsun?**

– Rus və isveçcə kitabları da nəzərə alsam 7 kitabım nəşr olunub. Nəşrini gözləyənlər də var. Hamının oxuması üçün seçim etsəm ”Çöl Qala”nın, bir də ”Бейсбол на шахматной доске” (“Şahmat taxtasında beysbol”) kitabının üstündə durardım. Birincidə içimin astarını bədii əsər kimi çevirmişəmsə, ikincidə esse, hekayə, məqalə və səfər qeydləri şəklində çıxıblar üzə.

– **“Necə yaşayırırsınız, necə ölürsünüz, dostlar?”**. Yəqin sizin də içinizdən bu suala cavab almaq keçib. Yoxsa almırsınız?

– Bir dəfə jurnalistlərdən biri soruşdu ki, qürbətdə darıxmırsınız? Ta demədim ”qürbət”lə “darıxmaq” elə sinonim sözlərdir. Dedim, Şuşa ilə Hikmət Sabiroğlunu versinlər, darıxmaram. Bilmirəm, deyə bilmişdimmi demək istədiyimi. Dediğiniz suala cavabı bura gəldiyim ilk illərdə Hikmətin məktublarında aldım. Saxlayıram, əla məktublardır.

– **Belə düşünürəm ki, insan həyatdan qiymətlidir. Əgər razıyırsınızsa, onda insan özünü niyə həyata qurban verir? Sizin həyatla ünsiyyətiniz hansı prizmadan qurulub? O Sizə, yoxsa Siz ona yuxarıdan aşağı baxırsınız? Bəlkə də üz-üzə, göz-göz dayanmırsınız...**

– “İnsan həyatdan qiymətlidir!” Bu, insanın özünə verdiyi tərifi. Guya qiymətliymiş və qiymətini bilirmiş. Belə qiymət biləndirsə, onda niyə insan insana qənimdir yaranışından bəri? Milyonlar ölür bir insanın hikkəsinə. Qiymətli olan insan yox, həyatdır. Bunu insan özü yazdı – Tanrının adamsına təlimini insan dəyişdi. Qabil Habili öldürən gün.

Həyatın qiyməti onu necə yaşamağına bağlıdır. Bir günlük kəpənək həyatı var – günəş şüaları altında çəmənlikdə çiçəkdən çiçəyə uçar: sevgi, salam daşıyır. İnsan var, həyatı boyu bir insana qarışqa yükü boyda sevgi verməyib. Hansının həyatı qiymətlidir?

Ömrün bir çağında dərk edirsən ki, insanın qiyməti yaşadığı həyatdadır. Sən o həyatı ömrün bitməmiş ”öldürə” bildiyin kimi, ölümündən sonra da yaşada bilərsən.

Mənə qalandasa, həyatla yanbayan gedirəm, həm həmrəng, həm də həmahəng olmağa çalışıram.

– **Nə vaxtsa ölkənizə həmişəlik qayıdacaqsınız?**

– Mən ölkədən getməmişəm ki. Bakı vaxtilə yatıb oyanırsansa, bütün günü fikrən oradasansa, demək heç tərk etməmişən. Cismən isə hər an hazırım qayıtmağa. Yaşamağa pəncərə, qapı dolusu demirəm, nəfəslik boyda hava olsa indi durub gələrəm. Düzdür, İsveçin təmiz havası (hava sözünü obrazlı işlədirəm, yəni azadlıq, ədalət, zövq aldığın iş və s.) ciyərlərimi pis öyrədib, amma yenə yurd, yurddur.

– **Vahid Qazi imzası hər yerdən parlayır, bərq vurur. Bəlkə bu qədər gözəl yazmağın sirrini gənc jurnalistlərimizə də açasınız.**

– Doğrudanmı belədir? Görünürmü imza? Bilirsiniz, qürbətin adama yaşam stimulu verməyi də var. Burda itmək, batmaq, yox olmaq qorxusu olur adamda. Bəlkə yazmaq ehtirası bundan doğru həm də. ”Mən də varam, dünyanın o başında olsam da, varam, sizinləyəm”. Yazılarımı bəyənməyinizi eşitmək çox xoşdur. Sağ olun.

Mənim üçün yazmaq içimdəki o biri Vahidlə ünsiyyət qurmaqdır. Yazılar özümlə söhbətlərimdir. Söhbət eləməyə biri olmayanda içindəki adamla danışırısan. Mən də “onunla” danışırım və bu söhbətdən yazı alınır.

Azadlıqlara qapalı cəmiyyətdə azad jurnalist olmaq məşəqqətdir. Bu, başqa yaradıcı adamlara da aiddir. Amma jurnalist ön sıradadır olduğundan ilk zərbə ona dəyir. Belə mühitdə qələmin sınaqdan keçməyi bəzən insanın özünün sınaqdan keçməyindən ağır olur. Yaxşı yazmağa qalandsa, onun tək şərti var – qələmlə özün-özünü tək olanda davrandığın kimi davranmalısən: dürüst, açıq, çılpq, səmimi.

– **Bir gününüzü təsvir edə bilərsinizmi və bu günü həyatınıza vursaq, “Vahid Qazi mənalı yaşayır” deyə bilərsinizmi?**

– Günləri, ayları, illəri pəzl hissələri hesab etsəm və o pəzləri yığsam nə alınar, bilmirəm. Bir günün təsvirini “Gəlmə” əsərindən verim, o günü həyata siz vurun, nəticəni özünüz alın.

”Şəhərin toran çağıdı, üfəqdə gün hələ qaş nazikliyəndədi, santım-santım ağarır.

Uzaqdan şəhərin zəif hənirtisi gəlir. Şəhər indi-indi oyanır.

Baltikin ləpələri elə bil yuxudan kal durublar – sahilə cəndərdi sürünürlər. Bala ördəklər də analarının arxasınca mürgülü-mürgülü üzürlər. Bayaq obaşdan işə tələsən qonşu qadın da uşağını beləcə yuxulu aparırdı baxçaya.

Mənimsə yuxulu yorğunluğum yox, ayıq süstlüyüm var. Oyağam!

Oyaq olan bir də səbə yelidi. Soyuq diliylə yalayıb oyadır quşları, adamları, dənizi, şəhəri...

Nə bu yorğun quşları düşünürəm, nə o hənirtisi gələn şəhəri. Nə o günəş eynimdədi, nə o günəşə umudlu adamlar.

Təkcə odu bütün fikrimə, duyğularıma, halıma hakim.

... Bir saatdan çoxdu burdayam. Günəş tam boyuyla dənizdən dikəlib artıq, sulara ocaq qalayıb. Göyüzü vəsfəgəlməz haldadı – lopa-lopa buludlar milyon rəngə boyanıb. Gün işığı bir günəş doğanda, bir də batanda buludları aşağıdan işıqladır, sanki əyilib onlara altdan baxır.

Baltikin ləpələri də böyüyüb, gözəgəlim dalğa olublar daha. Quşlar da elədən-eləyə, belədən-beləyə uçuşur. Şəhərin səsi ləp qulağımın dibindən gəlir. Camaat da şəhər gəzintisinə çıxıb, kimi itiyə, kimi uşağıyla, biri əri, o biri arvadıyla.

Mənsə şəhərə qayıdıram, ömrümdə bəlkə indən belə yüz il keçə görməyəcəyim bir işin dalınca gedirəm...”

– **Növbəti Vahid Qazi şədervi?**

– Şəderv çox ağır, çox böyük qiymətdir. O ağırlığı daşımağı bacaran yazıçılar olub, yenə olacaq. Mən sadəcə jurnalistəm.

– **Onda mübarək həyat tərzi keçirirsiniz – belə düşünə bilərsinizmi?**

– Həyat özü mübarəkdir, yaşamaq gözəldir. Kaş insanların hamısına yaşamağa məhz həyatı şərait yaradardılar. İnsan həyatın ən gözəlidir.

Ceyhun Musaoğlu

Rupor.az, iyun 2021

“Azərbaycan dilində yazılan əsəri dünya ədəbiyyat “bazarı”na çıxara bilməzsən”

“Ya dünya dillərində yazan yazarların olmalıdır, ya da yazılanları dünya dillərinə çevirəsi güclü tərcümə məktəbin”.

Yazıçılar Birliyinin qurultayında səslənən fikirlər yazarlar arasında da birmənalı qarşılanmadı. Xüsusən Mədəniyyət naziri Əbülfəs Qarayevin Azərbaycan ədəbiyyatının xaricdə lazım olduğu səviyyədə təqdim edilməməsi ilə bağlı fikirləri narazılıqla qarşılandı. O, həmçinin tərcümələrdə də ciddi problemlərin olduğunu bildirdi. İsveçdə yaşayan yazıçı Vahid Qazi bizimlə söhbətində bu sahədəki problemlərdən danışdı.

– Azərbaycan ədəbiyyatının səviyyəsi aşağıdır, yoxsa bu sahənin inkişafına görə məsuliyyət daşıyan şəxslərin? Əbülfəs Qarayevin ittihamlarına münasibətiniz necədir?

– Əbülfəs Qarayevin Yazıçılar Birliyinin qurultayında elədiyi çıxışla yox, çıxışı haqda mətbuatda gedən qısa xəbərlə tanışam. Çox şeyi düz deyir, amma “müasir Azərbaycan ədəbiyyatı dünyaya layiq olduğu səviyyədə təqdim edilmir” fikri belə bir sual yaradır: “bunu kim təqdim etməlidir?” Bu mövzu səlahiyyətli dövlət rəsmiləriylə müzakirə olursa yaxşıdır.

Bir neçə nəfəri çıxmaq şərtiylə, demək olar, Azərbaycanda hamı ana dilində yazır. Dilimizsə dünya dili deyil. Bu dildə yazılanı dünya ədəbiyyat “bazarı”na çıxara bilməzsən. Ya dünya dillərində yazan yazarların olmalıdır, ya da yazılanları dünya dillərinə çevirəsi güclü tərcümə məktəbin.

Bir qədər obrazlı çıxır, amma indi manatımız dilimizdən güclüdür, imkanları genişdir, daha rahat “konvertasiya” olunur. Neft pulundan dilimizin inkişafı üçün də yararlanmalıyıq.

– Tərcümələrlə bağlı da ciddi problem olduğu deyilir...

– Yeni tərcümə mərkəzinin yaradılması ilə bağlı prezident fərman imzalayıb. Dünya ədəbiyyatı dilimizə çevrilməlidir, özü də tək klassiklər yox, müasirlər də. Bizimkilər də dünya dillərinə. Bunun üçün tərcümə məktəbi yaradılmalıdır. Universitetlərdə tərcüməçi yetişdirilməlidir, originaldan ədəbi tərcüməni bacaran kadrlar hazırlanmalıdır. Tərcüməçi bilməlidir ki, çevirdiyi əsərə görə alacağı qonarar onun bütün maddi ehtiyacını ödəyəcək. Tərcümə sənəti tərcüməçinin hobbisi, əlavə dolanışıq yeri yox, əsas qazanc mənbəyi olmalıdır.

Mənim bir praqalı dostum var, Petruşka Şustrova, Bakıda tanıyanlar az deyil. Ötən qış qonağı oldum. Neçə ildir bir nəşriyyatla müqavilə bağlayıb, dünya ədəbiyyatından çex dilinə tərcümələr edir. Aldığı qonarar özünə də bəs edir, nəvələrinə də xərcləyir, hələ səfərlərdən də qalmır. Bu, balaca Çexiyanın elə özü kimi balaca çex dilinə kitablar çevirən tərcüməçidən gətirdiyim misaldır. Görün, yüz milyonlarla oxucusu olan dillərin tərcüməçisi nə qədər qazanır?!

Sovet dövründə hər sahədə olduğu kimi tərcümədə də plan var idi. Bu işə pul ayrılırdı. Uzağa gedib, uzaqdakılarla yox, elə qonşu gürcülərlə müqayisə edək. Gürcüstan dövlət kitabxanasının keçmiş direktoru Levan Berdzenişvili məni inandırır ki, onlar sovet dönəmində mükəmməl tərcümə məktəbi yarada biliblər. Vaxtında imkandan səmərəli yararlanıblar, demək olar, bütün dünya klassiklərini yüksək səviyyədə gürcü dilinə çeviriblər, qadağan olunan Nitşedən, Şopenhauerdən belə. Bizinsə sovet vaxtı dilimizə çevrilənlərin xeylisi bərbad tərcümədir. Dediym odu ki, imkan varsa, istifadə olunmalıdır. Sabah neft qurtaranda indiki imkandan səmərəli istifadə olunmadığına görə heyfəsilənməyək. Keyfiyyətsiz tərcümələrlə onsuz da kitaba ölmüş marağı quyu dibinə atmayaq. Mağazalar bərbad tərcümələrlə doludu. “Qanun” nəşriyyatının tərcümələrini, “Dünya ədəbiyyatı kitabxanası” seriyasından bəzi çevirmələri oxumaq olmur.

Vaxtilə Aydın Məmmədovun rəhbərliyi ilə yaradılan tərcümə mərkəzi işə çox ümidlə başlamışdı. Ora çox istedadlı adamlar yığılmışdı. Tehran Vəliyev Selincerin “Çovdarlıqda uçurumdan qoruyan” əsərini originaldan dilimizə çevirmişdi. Oxuduqlarım içərisində onu ən mükəmməl tərcümə hesab edirəm. Elə bilirəm, Selencer amerikalı bir gənc haqda Azərbaycan türkcəsində yazıb. Aydın müəllimdən sonra mərkəzə dövlətin diqqətsizliyi işi istənilən səviyyədə davam etdirməyə imkan vermədi.

– **Sizcə bu mərkəz effektiv nəticə verəcəkmi?**

– İndiki fərmanla yaradılan mərkəz necə işləyəcək, zaman göstərir. Belə düşünürəm, imkanlar yaradılsa, Afaq Məsud bu işi uğurlu edə bilər.

Dövlət dəstəyi olmadan azərbaycanca yazan bir yazarın öz əsərini tərcümə etdirib, xaricdə nəşrinə, təbliğinə, reklamına nail olub, böyük uğur qazanacağına inanmaq sadələvlük olar. Sovet dönəmində xeyli yazığımızın əsəri rus və başqa dillərə çevrilib. Amma böyük rezanans doğuran, əks-sədası bu günə çatana varmı? Yəqin var, hər halda indi yadıma düşür. Neçə ildə “Əli və Nino”nun davasını döyürük. Amma indiyədək onu oxuyan bir xaricidən eşitmədim ki, müəllifinin azərbaycanlı olduğunu desin. Gərək izah eləyəsən, inandırasan.

Nəriman Əbdülrəhmanlının “Könül elçisi, yaxud Xuan de Persia – Oruc bəy Bayatın hekayəti” adlı romanı var. Oxuyub bitirəndə gecə saat 12-də telefonunu tapıb zəng elədim ki, bu kitab ispancaya çevrilsə, ispandilli ölkələrdəki səfirliklərimizin dəstəyilə təbliğ olunsa, böyük uğur qazanar. Bunu Nəriman özü təkbəşinə edə bilməz, iki ömür yaşasa da. Buyursun dövlət belə kitablara arxa dursun. Başqa misallar da göstərmək olar.

İmkanlı yazıçılarımız var, öz hesablarına əsərlərini tərcümə etdirirlər, amma bunun davamlı uğur qazanacağını zaman göstərəcək.

– **Gənc yazarlar, eləcə də 20-ci əsr Azərbaycan ədəbiyyatı məlumdur ki, dünyada tanınmır. Götürək yaşadığınız İsveç. Orada heç olmasa Azərbaycan klassikləri tanınmı?**

– İsveç Yazıçılar Birliyində söhbət elədiyim adamların Nizami Gəncəvidən dostumuz Vəli Xramçaylıyacan heç kimdən xəbərləri yox idi. Ədəbiyyatımızı tanımamaları bir yana, ölkəmizi Lorenlə və neftlə tanımaları pisimə gəlmişdi, pərt olmuşdum. Üzvlüyə qəbul elədikləri ilk azərbaycanlı kimi əvvəl üzümə elə baxırdılar, elə bil Yeni Zelandiyanın Maori tayfasından gəlmiş ekzotik insanam. Məni bu durumdan İlqar Əlfioğlu xilas elədi. Necə? Deməli, görəndəki yazıçı, şairlərimizi tanımırıqlar, keçdim oxucularımıza. Dedim sizə

baxmayın, bizim oxucuların İsveç ədəbiyyatı ilə tanışlığı çoxdandı. Sizin Astrid Lindqrenin Karlson, Pippi kimi qəhrəmanlarını uşaqlıqdan hamımız tanıyırdıq. Təəccüblü gəlmədi onlara, o qəhrəmanları bütün dünyada tanıyırlar, dedilər. İlqar Əlfioğlunun Per Laqerkvistin bir neçə romanını dilimizə çevirdiyini deyəndə söhbətimə maraq yarandığını duydum. Şirnikib bizim oxucular haqda elə həvəslə danışdım ki, az qala dediyimə özüm də inanacaqdım. Ta demədim ki, ən populyar yazarımızın kitabı min tirajla çıxır, onun da yarısı dost-tanışa pulsuz paylanır.

Əli Zülfüqaroğlu

baymedia.az, iyun 2014

“İmitasiya müasir Azərbaycanda həyat normasıdır”

“Mənim isə belə qabiliyyətim yox idi”

– **Sizi ölkədə ancaq yeni kitabınızı təqdim edəndə görmək olur. Qalan zamanlar Azərbaycandan kənarında yaşadığınızı bilirik. Avropadan Azərbaycan sizə necə görünür?**

– Uzaqda olan hər şey adama sirli-maraqlı gəlir. Bunu adamlara da, əşya, yaxud başqa şeylərə də aid eləmək olar. Cismini götürüb çox uzaqlara gedə bilərsən, amma fikrin-zikrin sənə gəlməyibsə, demək, heç getməmişən, elə ordasan. Vətənə kənardan baxmaq hələ təmas qura bilmədiyən sevdinin qıza bəslənən duyğular kimidir, əlin çatmasa da bütün ruhunla cazibəsindəsən.

– **Azərbaycanda olan dostlarınız, alışdığınız insanlar üçün darıxmırsız?**

– Əlbəttə, darıxıram. Dostlar üçün, adamlar üçün darıxıram. Fəxri Uğurlunun “Vətənim adamlar” adlı gözəl bir yazısı var. Vətən nədi? Vətən elə adamlardı da. Kəndinizi, şəhərinizi illər boyu gördüyünüz adamlarsız təsəvvür edin. Sadəcə dağ, daş, meşə, dəniz deyil vətən. Vətən oradakı sənə doğma adamlarla vətəndir. Krım-tatar dostum var, danışdı ki, sovet vaxtı xəlvətə Krıma gedibmiş. Bilirsiniz, 1944-cü ildə onları sürgün eləmişdilər. 1956-cı ildə başqa xalqlara geri qayıtmağa icazə versələr də, qanun tatarlara şamil edilmədi. Onlar 1988-ci ilədək yurd üzünə həsrət qaldılar, Krıma getmək qadağan idi. Deyirdi ki, evimizdə, məhləməzdə yad adamları gördüm, küçəmizi, şəhərimizi gəzdim. Hər şey mənə yad gəldi. Fəxri də Laçındakı boş kəndlərinə girəndə həmin hisləri yaşamışdı.

Mən də konkret adamlar üçün darıxıram.

– **Ordan Azərbaycandakı ədəbi mühit sizə uzaq bir ada kimi görünür, yoxsa facebook və telefon əlaqələri dost dediyiniz yazarları, ümumən ədəbiyyatı sizə yaxınlaşdırıb?**

– İnternet son 20 ilin ən böyük möcüzəsidir. O hər uzağı yaxınlaşdırır, əlçazmaz bir şey qoymur qala. Mən də onun imkanlarından yararlanıram. Burda “Toplum” jurnalının üç sayını nəşrə hazırladım. Müəllifləri tapmaq, sifariş vermək, materiallar, şəkillər toplamaq, korrektora, dizaynerə göndərmək, mətbəyə yollamaq su içmək kimi asan idi. Bir sözlə, jurnalı İsveçin balaca bir kəndində hazırlayıb, Bakıda nəşrə verdim. Dediym odu ki, könlüm istəyən adama əlim çatır.

– **Sizcə, Azərbaycan ədəbiyyatı müasir dövrdə necə təsəvvür yaradır?**

– Azərbaycan ədəbiyyatı yeni dövrə qədəm qoyur. Müstəqillik təlatümündən sonra yaranmış durğunluq indi bitən kimi görünür, bir az tərənəş duyulur. Bunu da edən gənclərdir. Bu gün ədəbi havanı gənc yazarlar yaradır, ədəbi “qımıldanma” var. Keyfiyyət başqa sualın mövzusu. Yeni yaranan mərhələ ortaya nə qoyacaq, bunu zaman göstərir.

– **Sizin ard-arda çap olunan kitablarınız xeyli sayda oxucu marağına səbəb olub. Oxucular sizdən yeni bir kitab gözləsinmi?**

– Burda olduğum müddətdə yazdıklarım bir kitab həcmindədir. Bəlkə, nə vaxtsa, məsələn, şərti adı “Qərib Azərbaycan” olmaqla, bir kitab nəşr etdirərəm. Amma ayrıca bir əsər üzərində işləyirəm, qorxuram roman deyəm, bəlkə, povest həcmində oldu. Onu bir nəfəsə yaza bilmədim. Beş ildə yazıram. Ovqat “çarx”ına bağlıdır, çarxın dişi bir də həmin ovqatın “çuxur”una düşsə bitirəsiyəm.

– **Ovqatınız belə gecmi köklənir o əsərə?**

– Beş ildə yeddi-səkkiz dəfə köklənə bilmişəm. Bir də qayıda bilsəm, bitirəcəm, bir şey qalmayıb.

– **Kitablarınızdan biri indi Milli Kitab Mükafatının onluğunda özünə yer alıb. Ümumiyyətlə, bu müsabiqə və onun fəaliyyətini necə qiymətləndirirsiniz?**

– İstər bu, istərsə də, başqa ədəbi müsabiqələr ölkənin ədəbi həyatında hadisədir. Məsələn, gözəllik yarışması gözəllər, futbol çempionatı futbolçular üçün nədirsə, ədəbi müsabiqələr də yazarlar üçün odur. Bəyənməyən, ağız büzən, özünü yuxarı tutub yazı təqdim etməyən ola bilər, olsun. Bu heç nəyə təsir etməməlidir. Təəssüf, bizdə belə müsabiqələrin sayı azdır. Yenə keyfiyyət məsələsinə toxunmuram, bu, başqa mövzudur. Amma əsas odur ki, bu haqda kimsə düşünür və qabağa düşüb müsabiqə keçirir. Onlara kömək etmək, onları həvəsləndirmək lazımdır.

Zaman keçdikcə, təcrübə artdıqca keyfiyyət də yüksələcək. Belə müsabiqələr yazarlar üçün qıcıqlanmadır. Qıcıqlanma da tərpənişə səbəb olur, tərpəniş də bayaq dediyim o durğunluğa son qoyur. MKM Azərbaycan ədəbi mühitində ciddi tərpəniş yaratdı. “Azadlıq” radiosunun, başqalarının müsabiqələri də həmçinin. Diqqət çəkdi, müzakirələrə rəvac verdi. Belə müsabiqələr ədəbiyyat üçün əlavə dopinqdilər. Bizim halımızda isə belə dopinqlərə ehtiyac böyükdür.

– **Birinci yerə sahib olmaq kimi bir iddia onluqda yer alan hər kəsdə var...**

– Açıqı heç 20-liyə, 10-luğa da iddiam yox idi. “Çamayra. Kuba dəftəri” kitabımı müsabiqəyə nəşir dostum Vasif Qurbanzadə təqdim edib. Çox sağ olsun! Müsabiqənin ilkin mərhələsində peşəkar ədəbiyyatçı kimi tanıdığım ekspertlər seçib, onluğa salıblar. Müsabiqəyə marağım isə ötən həftə artdı. Kuba səfərlərimi təşkil etmiş təşkilatın rəhbəriylə ötən həftə Kopenhagendə görüşdüm. Söhbət düşəndə dedi ki, müsabiqənin qalibi olsan, kitabın ingilis və ispancaya tərcümə olunması, ABŞ-da çap edilməsi və Kubada yayılması üçün qrant almaq işi asanlaşar. Açıqı bundan sonra bu müsabiqəyə marağım xeyli artdı. ABŞ-da çap olunub, Kubada yayılmaq perspektivi məni şirnikləndirdi.

– **Bəs özünüzü birinci görürsünüzsə, sonrakı sıralama necə ola bilər?**

– Əlbəttə, hamıya öz yazısı doğma gəlir, balası anasına əziz olan kimi. Amma mən özümü birinci gördüyümü demədim. Belə deməyim düz olmaz, yaxşı səslənməz, çünki başqa kitablardan xəbərsizəm, oxumamışam.

– **Necə düşünürsünüz, müəyyən bir təcrübəyə sahib yazarla bir gənc yazarın müsabiqədə yanaşı olması doğrudurmu?**

– Mən problem görmürəm. Adı kitab, roman, hekayə, şer müsabiqəsidirsə, hər kəs iştiraka buraxılmalıdır. Çünki qiymət yazara yox, yazıya verilir. Bunun əksini düşünmək o olar ki,

qadınlar, uşaqlar, yaxud başqa kateqoriyalar üzrə ədəbi müsabiqə keçirilə bilər. Bu nə qədər düz olardı!

– **Adətən yazarlar doğma vətəndən uzaqda olanda vətən haqqında daha çox yazırlar. Sizde bu proses necə gedir?**

– Vaxtınız olanda buyurun, gəlin bloquma. Özünüz görün yazı-poza adamı vətəndən uzaqda özünü necə hiss edir.

– **Ölkədən gedişinizin qısa da olsa səbəbini bilmək istərdik.**

– Ürəyimcə olan, imitasiya etməyəcəyim iş qalmadı. İstər jurnalistikada, istər siyasətdə, istərsə də QHT sahəsində. Sadaladıqlarım son 23 ildə məşğul olduğum sahələrdi, ona görə deyirəm. Qalsaydım, əvvəl gördüyüm işləri ən yaxşı halda təkrarlamalıydım, yəni imitasiya etməliydim ki, guya ciddi bir işlə məşğulam. Bu da özünü, başqalarını aldatmaq olardı.

Heç vaxt imitasiya ilə məşğul olmamışam. 1990-cı ildə “Ədalət” qəzetində işləməyə başlayanda təlatümlü mücadilə illəriydi. Onu deyim ki, tələbənin elə bir qəzetdə işləməsi nadir hadisəydi o vaxt üçün. Amma yazmaq istədiyim yazılar dərc olunmurdu, dərc olunması yazıları isə məndən on qat yaxşı yazanlar vardı. Aqıl Abbas da bir söz demirdi, məni çox istəyirdi, axırını ayları yazı yazmasam da, maaş verirdi. Orda dərc olunmayan bir neçə yazımı Mehman Cavadoğlu “Müxalifət”də dərc elədi. Bir şeyi qeyd edim ki, “imitasiya” qorxusuyla türk eləmədiyim tək iş yerim “Azərbaycan” qəzeti oldu. 1992-93-cü illərin “Azərbaycan” qəzeti yenidən müstəqillik qazanan bir dövlətin gələcək uğurlarının üfüqlərini xəyalında cızan bir qrup gənc jurnalistin söz meydanı idi.

Sonra prezident aparatında işləyəndə də belə oldu. Yeni hakimiyyətin mənə nə qədər yad olduğunu dərhal duydum. Ağdamın işğal günü özüm çıxıb getdim, iki ay sonra Lalə Şövkət ixtisar əmri yazdı.

Müsavət mənə doğma olan tək ideologiyadır. Özümü mahiyyət etibarını ilə müsavətçi sayıram. Amma partiyada olduğum iki il ərzində duydum ki, siyasət mən bacarası iş deyil. Mərkəzi aparatda, mətbuat xidmətində işlədiyimdən hamını tanıyırdım. Məclisə üzv seçkisində mənə verilən vədlərdən elə ilhamlanmışdım ki, hamıya deyirdim: “Yəqin İsa bəydən sonra ikinci ən çox səsi mən alacağam”. Səsvermədə məlum oldu ki, heç məclisə seçilməmişəm. Anladım ki, məndən siyasətçi çıxmaz. Çıxıb getdim.

15 il QHT sektorunda çalışdım. Gördüyümüz işə elə inanırdım, elə bilirdim, ölkəni ”rus Əhmədlik” eləməklə düzəldə bilərik. Bu inamım qırılan gün QHT-dən əlim soyudu. Burada fəaliyyəti davam eləmək özümü aldatmaq kimi gəldi mənə. Son illər Qarabağa yönəlmiş layihələrə həvəsim yarandı. Bir neçə layihə işlədik. Ən yaxşı layihə adını qazandıq. Ölkə daxilində, xaricdə sərgilər keçirdik. Utanmadım, dövlət orqanlarına, xaricdəki səfirliklərimizə, ölkənin ən baş fonduna və onun rəhbərinə məktublar yazdım. Təkliflər verdim. Bunları edəndə Qarabağa yönəlmiş o qədər saxta işlərin, yalançı fəaliyyətin, pafos görüntülərinin şahidi oldum ki, pis çıxmasın sözüm, iyərəndim.

Bütün bunları ona görə sadaladım ki, sualınıza dolğun cavab verə bilim. İmitasiya müasir Azərbaycanda həyat normasıdır. Mənim isə belə qabiliyyətim yox idi.

– Ölkədən hər nə qədər uzaq olsanız da, nə zamansa yenidən burda yaşamaq üçün dönəcəksiz. Ümumiyyətlə, burda işlə bağlı dəyərləndirməyə çalışdığınız iş təklifləri varmı?

– Yoxdur! İmitasiya xarakterli olmayan istənilən fəaliyyətə hazırım. Belə bir iş təklifi olarsa, günü sabah qəbul edəyəm.

Könül Səid

”Gündəlik Teleqraf”, 24 may 2013

“Nizami farsca yazıb, onda milli şairimiz deyil?”

Modern.az Milli Kitab Müsabiqəsinin “onluğ”unda yer almış son müəllifi təqdim edir. Budəfəki müsahib “Çamayra. Kuba dəftəri” əsəri ilə “qısa siyahı”ya düşən Vahid Qazidir.

– **MKM-də üçlüyə düşmək şanslarınız nə qədərdir? Hansı yazarları qalib adına daha real namizəd hesab edirsiniz?**

– Öz fikrim bir yana, xeyli sayda ciddi ədəbiyyat adamının rəyi kitabımın bu müsabiqədə babat bir yer tuta biləcəyinə məndə inam yaradıb. Namizədlər arasında şəxsən tanıdıklarım var. Təəssüf ki, heç birinin əsərini oxuya bilməmişəm. Ona görə də bir söz deyə bilmərəm.

– **Ekspertlərin tərtib etdiyi siyahı sizi qane edir?**

– Ekspertlər ölkənin ciddi ədəbiyyat biliciləridirlər. Müasir təfəkkürə malikdirlər. Müsabiqədən kənar qaldıqları üçün etiraz edənlərə verdikləri cavablar ekspertlərin yüksək səviyyəsini bir daha ortalığa qoydu. Onlar mənim kitabımı seçməyədilər belə, barələrində fikrim dəyişməzdi. Onlara etimadım olduğundan siyahılarına da etibar edirəm.

– **Qarşısında “milli” sözü olan müsabiqədə rus dilli əsərlərin iştirakına necə baxırsız?**

– “Milli” sözünü çoxumuz səhv anlayırıq. Elə bilir ki, bu, yalnız Azərbaycanın türk dili arealı çərçivəsində olanlardır. Bəs burada yaşayıb başqa dildə danışanlar, yazanlar Azərbaycanın milli arealından xaricədirlər? Nizami farsca yazıb, onda milli şairimiz deyil? Fikrimcə, müsabiqənin adı Milli Kitab Müsabiqəsidirsə, burda janrından asılı olmadan Azərbaycana aidiyyəti olan hər bir kitab iştirak edə və bu müsabiqəyə ölkədə yaşayan hər bir xalqın dilində kitab təqdim oluna bilər. Əks təqdirdə ya müsabiqənin adı dəyişilməlidir, ya da başqa yönlü müsabiqələr keçirilməlidir. Məsələn, Milli Roman Müsabiqəsi, yaxud Azərbaycandilli Kitab Müsabiqəsi və s.

– **Sizcə, MKM-ə kitabın yox, elektron versiyaların təqdim olunması müsabiqənin ciddiliyinə zərər vurmur ki?**

– Bəlkə əsər hələ nəşr olunmayıb, əlyazma şəklindədir. Fikrimcə, bunun elə bir fərqi yoxdur.

– **Müsabiqənin qaydalarında nəyi dəyişmək istərdiz?**

– Bilmirəm nəyi dəyişmək yaxşı olardı, amma istərdim ki, bizdə bir millət olaraq, seçki mədəniyyəti formalaşsın. Seçki qaydalarını, seçim mexanizmini bilə-bilə, seçən adamları tanıya-tanıya iştirak edib sonra dəbbələmək ümumi inamsızlıq yaradır. Bu hal siyasi statuslu seçkilərdən tutmuş ədəbiyyat müsabiqələrində hamısına aiddir.

Hər yazı müəllifi üçün bala anasına əziz olan qədər doğmadır. Heç balasını çirkin bilən ana görmüsünüzmü? Hər yazıçıya da yazdığı əsər bala kimi göyçək görünür. Amma əsl qiyməti ekspertlər verir. Odur ki, ekspertlərə inanıb əsər təqdim edildisə, onların rəyinə də hörmət olunmalıdır.

Elmin Nuri

Modern.az, 11 aprel 2013

“Qarabağ mövzusunda hər yazı dərc edəndə Ermənistandan bloquma 3-5 giriş olur”

Müsahibə Aysel Aslanın "Modern.az" saytında dərc etdiyi "Saytların kölgəsində qalan bloqlar..." yazısında yer alıb.

– Bloqunuzun tarixçəsi maraqlıdır. İndiyə kimi ən çox oxunma təxmini nə zaman olub, hansı yazı olub, hansı ölkələr olub?

– Bloq 2011-ci ildə yaranıb. Onu gənc ictimai fəal Şəbnəm Gülməmmədova yaratdı, yazıları yerləşdirməyin qaydalarını mənə öyrətdi. Dizaynı elə o vaxtdan qalandı. Əsas məqsədim yazıları arxivləşdirmək, bir yerə cəmləmək idi. Təzələrlə yanaşı köhnə yazıları, aldığım, verdiyim müsahibələri, kitablarımı, foto-reportajlarımı və s. orada topladım. Oxuculara təqdim etmək həvəsi tədricən yarandı. Sonra yazıları qruplaşdırdım və beləcə “Adamlar və kitablar”, “Azadlıq və insan haqları”, “Qarabağ”, “Səyahət yazıları” da daxil olmaqla 20 bölmədə yerləşdirdim. Bloqda yazılar 4 dildədir: Azərbaycan, rus, ingilis və İsveç.

İndiyədək ən çox oxunan “Tarkovskinin “Nostalgiya”sındakı Zaur Həsənov” yazısı olub. Onu 2013-cü ilin 31 dekabr günü dərc etmişdim. Onda 2 mindən çox adam oxumuşdu. “Azadlıq” radiosundan sonra 10-cu sayt dərc elədi. Rus dilində isə ən çox bu ilin yanvarında oxunub: “Пазл-мозаика сломанных судеб. О Светлане Алексиевич и ее книге «Время секонд хэнд»” məqaləsi. “Svoboda” radiosunda Svetlana Aleksiyeviçin kitabları müzakirə olunurdu. Mən də bu məqalə ilə qoşulmuşdum.

Siz bu sualları göndərəndə statistikaya baxdım. 99 ölkədən giriş olub. Oxucu sayı 60 minə çatmaqdadır. Ən çox oxucu təbii ki, Azərbaycandır. Sonra İsveç, ABŞ, Rusiya, Almaniya, Ukrayna və s. gəlir. Rusca yazılar dərc edən gün rus dilinin dominant olduğu coğrafiyadan giriş sayı çoxalır. Bir müşahidəmi də bölüşüm. Qarabağ mövzusunda hər yazı dərc edəndə bloquma Ermənistandan 3-5 giriş olur.

– Ən çox oxucularınız kimlərdi? Ümumiyyətlə, bloq oxumağa maraq hansı səviyyədədir sizcə?

– Oxucuları müxtəlif qruplara böldüm: gənclər, siyasi fəallar, ədəbi-mədəni mühitin adamları və s. Amma onu deyim ki, hamısı zövqlü oxuculardır. Bloqum geniş kütlə üçün maraqlı deyil. Onu yalnız ciddi oxucular, yəni yazını sonacan oxumağa səbri, həvəsi olanlar, təhlil edə bilənlər izləyir. Azadlıq, demokratiya problemlərinə həsr olunan yazılara siyasi fəallar maraq göstərdiyi kimi, ədəbiyyat, mədəniyyət yazılarına bu sahənin adamları daha çox diqqət edirlər. Səfər reportajları daha çox dərc olunur və oxunur. Məsələn, Şri-Lankadan yazdığım “Filli-pələngli Seylondan pürrengi foto-reportaj”ı 20-dən çox sayt dərc elədi.

Saytların ən çox maraq göstərdiklərindən Qarabağa səfər edən çexiyalı jurnalist dostumla Praqada görüşün təəssüratından alınan “Solovyov, Petruşka və acı Qarabağ həqiqəti”, Tağıyevin qızı Sara xanımdan bəhs edən “Taundan qaçan kimi qaçırırlar məndən” yazılarını

qeyd edərdim. Siyasi mövzuda “Etiraz – ləyaqətin bir başqa adı” çox oxunanlar sırasında olduğu kimi ictimai temada “Rəsulzadənin çimərlik fotosu” və “Vətəndaş cəmiyyətini kim öldürdü?” yazılarıdır.

Siyasi yazılara saytlarımız ehtiyatla yanaşırlar. Vəzirovun memuarından yazdığım “Tamamlanmış yarımçıq portret” yazısını ümumiyyətcə heç bir sayt yaxına qoymadı. Avropadakı özünü “dünya azərbaycanlılarının intellectual saytı” adlandırandan tutmuş ən radikallaracan belə, onu dərc etməyə hünərləri çatmadı. Amma oxunma sayı “Adamlar və kitablar” silsiləsindən olan başqa bütün yazılardan çox oldu.

Sualınızın ikinci hissəsinə gələndə isə deyim ki, ölkədə insanlarımızın oxumağa marağı nə qədərdirsə, burada da vəziyyət elədir. Hər kəs marağına uyğun yazını, yaxud kitabı oxuyur. “Ruhlar şəhəri” kitabının əsas oxucuları keçmiş Ağdam sakinləridirsə, “Kuba dəftəri”nə gənc siyasi fəallar, “Çöl Qala”ya isə ədəbiyyatsevərlər marağ göstərirlər, ələlxüsus da qadınlar.

Onu da deyim ki, hekayələrə marağ heç də siyasət, yaxud mədəniyyət yazılarından az deyil. Xüsusən də, “Yelena”, “Oginskinin melodiyası”.

– **Bloqunuzu tanımaq üçün özəl nə isə edirsinizmi? Reklam məqsədilə.**

– Sosial şəbəkələrdən yalnız feysbukda varam. Yazıları da orada paylaşırım. Təəssüf ki, yazılarımı dərc edən saytların böyük əksəriyyəti istinad kimi **vahidqazi.com** bloquna istinad etməyə həvəsli deyillər. Mən də təkid etmirəm.

Reklam üçün başqa bir iş görmürəm. Reklam maddi marağ olanda yada düşür. Təəssüf ki, bu gün azərbaycandilli bloqlardan maddi qazanc götürmək mümkün deyil. Heç gündəlik on minlərlə izləyicisi olan saytların belə imkanı yoxdur. Hamısı dövlətin dotasiyasındadırlar. Mənəvi qazancımsa böyükdür, oxucular sağ olsunlar!

Aysel Aslan

Modern.az, sentyabr 2019

“Düşündüklərini içində boğursansa, daxilin duyğu qəbirstanlığına çevrilir”

Öz əsərlərində oxucunu özüylə birgə dünyanı qarış- qarış gəzdirən yazardır Vahid Qazi. Bir yeri heç vaxt görməyən adama oranı yurd kimi göstərib sevdirməyi, məsələn, “Ruhlar şəhəri” kimi, öz nisgilini xəfif bir mehə çevirib oxucularının ürəyinə sərməyi bacaran insandır Vahid Qazi. Onunla söhbətimizdə qürbəti nə qədər gözəl təsvir etsə də, danışdığı xatirələrin hamısında söhbətimizin “əli-qolu” Azərbaycanca, Qarabağa, Ağdama uzanırdı.

– Mən Ağdamı görməmişəm. Vahid Qazi mənə Ağdamı necə təsvir edə bilər? Yazınızla “Ruhlar şəhəri” demisiniz, bəs indi?...

– Qəfil sual qəfil də cavab istəyir. Bu suala düşünüb cavab vermək üçün çox uzaq keçmişə getmək lazımdır. Amma qəfil cavab belədir: Ağdam fərqli, hətta deyərdim, bir-birinə zidd xarakterli insanların, konqlomerat sosial icmaların harmoniyada yaşadığı yer idi. Təsəvvür edin, müxtəlif yerdən gəlmiş adamlar Ağdamda, kimya diliylə desəm, tez bir zamanda “həll olur”du, “ağdamlaşır”dı. Sonra isə ağdamlı olmağıyla fəxr edən təəssübkeşə çevrilirdi. Məsələn, redaktorunuz Aqil Abbas kimi.

– Ağdam ən çox nə ilə yadınızda qalıb?

– Müəllimlərimlə. Elə birini deyim, tarix müəllimimiz Asif Əsədovla. Elə səviyyəyə, elə ağıla malik idi ki, indi də onu dünyanın ən qabaqcıl ali məktəblərinin müəllimləri ilə eyni pillədə görürəm.

– Vahid müəllim, belə bir deyim var: “Ağdam bir qeyrətli qardaş kimi gözəl Şuşanın qeyrətini çəkir”, doğru bənzətmədir?

– Ağdamın bir hissəsi Şuşadan gələnlərdir. Yaxud əksinə, Şuşanı salanların arasında indiki Ağdam ərazisindən gedənlər çoxluq təşkil edib. Elə Seyidli məhləsini anamgilin Seyidli kəndindən gedənlər salıb. Dünyada elə şəhərlər var ki, onlar bir-birinə çox doğmadır. Şuşayla Ağdam da belədir. Şuşalılar ağdamlılara çox qaynayıb-qarışmışdılar. Şuşanın bir tərəfi Laçın, bir tərəfi də Ağdamdır.

Mənim atam şuşalı idi. Ağdamda dayımla nərd oynayırdılar. Öz aralarında zarafat edirdilər. Dayım deyirdi ki, biz ağamlılar siz qalalılara sərçəni rəngləyib bülbül adına satardıq. Atam da deyirdi ki, sizə salam verəndə gərək barmaqlarını sayasan, biri əskik gələ bilər (gülür). Bu cür xoş xatirəyə çevrilən zarafatların səbəbi isə yaxınlıq, doğmalılıq idi.

– Lap əvvələ qayıdaq. Məbuata gəlişinizdən danışaq...

– Bizim nəsilə jurnalist yox idi. Əksər qohum-əqrəba ticarətçi idi. Atamgil məni hüquqşünas, alınmasa, ticarətçi görmək istəyirdilər. Ancaq orta məktəbin son illərində hiss

elədim ki, yazı-pozu məni çəkir. Sənədlərimi jurnalistika fakültəsinə vermişdim. Əmimgildə qonaqlıq vaxtı qohumlar atamın “saqqızın oğurladılar” ki, jurnalistika nədir, “ya yurfaka, ya da narxoza versin”! Mənsiz qərar qəbul etdilər.

Tezdən özümü verdim Aqilin (red: Aqil Abbas) yanına, bizə hamilik edirdi onda. Dedi ki, jurnalist olmaq istəyirsən? Dedim, hə. “Ondan sənədlərini geri götürmə, de ki, verdim yurfaka. Get imtahanını ver, gir jurnalistikaya, sonra səni öldürməyəcəklər ha”.

Qərar verməyimdə Aqilin böyük rolu olub. Sonra jurnalist kimi işə də “Ədalət”də başladım. Məqalə, reportajlarla yanaşı “Gənc publisistin düşüncələri” adlı silsilə yazılar yazdım. Mənə ən ləzzət verənsə “Müxbirimiz Vahid Qazıyev cəbhə bölgəsindən xəbər verir” başlıqlı yazılar idi. Ağdamdakı 5-54-50 nömrəli telefonumuzla göndərdiyim xəbərlər səhəri günü qəzetdə çap olunurdu. Zarafatla anama deyirdim ki, telefon pulunu qonorar alanda verəcəm.

– **Nədənsə davam etmədiniz...**

– Hadisələr elə gətirdi ki, Prezident Aparatında işləməyə başladım. Ondan sonra “Musavat”ın mətbuat xidmətində çalışdım. Sonra da uzun illər QHT sektorunda işlədim. Amma bütün bunların fonunda yazıdan ayrı düşmədim. Daha çox publisistik yazılara kökləndim, xüsusilə də İsveçdə köçəndən sonra. Həm mühit, həm də vaxt buna şərait yaratdı. Neçə il Bakıda yarımçıq qalan “Çöl Qala” romanını da orada bitirdim.

– **Biraz da qürbət...**

– Hə, qürbətin də öz təsiri var. Yaxşı mənada adamı yazıya kökləyir.

– **İsveçdə daha çox vətənsizliyin ağrısını hiss edirdiniz? Axı 2020-ci ilə qədər ata yurduunuz işğal altında idi.**

– Ağrı üçün məkanın önəmi yoxdur. Ağrı anlamında İsveç Qarabağdan elə Bakı uzaqlıqdadır. Ancaq fərqli bir məqam var. Orda sən soyuqqanlı düşünə bilirsən. Burda hadisələrin içindənsən, orada isə olanlara kənardan baxırsan. Hər şeyi bir qədər fərqli görürsən. Biri var duyğuları emosional şəkildə ifadə etmək, biri də var ki, sən o dərdi başqasının yaşantısı kimi göstərirsən, yəni tək özünü küləşdirmirsən, həm də bəşəriləşdirirsən. Mənim düşüncəmdə bu, oxucuya daha inandırıcı təsir bağışlayır.

– **Bir izləyici kimi müasir mətbuatdan razısınız?**

– Jurnalistikanın ilkin şərti yaradıcılıq azadlığıdır. Bizdə artıq o yoxdur. Azad düşünə bilməyən insan azad yazı bilməz.

“Yaratmaq azadlığı” yazısında azadlığı olmayan yaradıcı insanın ağrısını balasını çətin doğan ananın sancısına bənzətməmişdim. Tapsanız, oxuyun.

“İnsanın xoşbəxtliyi içindəkini sevərək dünyaya çıxarmaq azadlığındadır. Sevdidi ərdən bala doğan ana kimi, istədiyi romanı yazan yazıçı, simfoniyanı bəstələyən bəstəkar, tablону çəkən rəssam, rolu oynayan aktyor kimi...”

Yaradıcı adamın faciəsi o deyil ki, istədiyini yaratmağa qoymurlar, azadlığı alınmış. Dərd odur ki, qəlbindəkinin əvəzinə sən başqasının tələb etdiyini yaratmağa məcbur edilsən! Özü də yaratdığığının əsərə yox, bala yerinə doğulan qan laxtasına bənzədiyini bilə-bilə!”

Düşüdüklərini içində boğursan, boğursan, bir də baxırsan, daxilin duyğu qəbiristanlığına çevrilir.

Rəsmi şəkildə senzura olan dövrdə jurnalistlər daha azad yazırdılar. Amma indi rəsmi senzura olmasa da jurnalist bilir ki, nəyi yazsa bilər, nəyi yox. Yəni artıq senzura onun beynində formalaşmışdır.

– **Bu qorxudur, yoxsa ehtiyat?**

– Əvvəl qorxu ilə başlayır. Sonra vərdiş halını alır. Yəni öyrəşirsən, yaşam tərzinə çevrilir. Qorxu qədər insanı pis mənada dəyişən hissə yoxdur. Onun adamı bir anda qəhrəmana çevirən halı da var, ondan danışmıram. Qorxu sağqalma instinkti formalaşdırır adamda. Təbiətin xassəsidir – uyğunlaşa bilməyən çıx-daş olur.

Total qorxu cəmiyyətdə total yaltaqlıq yaradır və bu uzun çəkirsə, tədrisən adı həyat normasına çevrilir. Rüşvət “hörmət” olduğu kimi, pişiklənmək də “ehtiram” əlaməti sayılır.

İnsanın ən ağır anı vicdanı ilə imtahana çəkildiyi andır. Bu imtahandan “kəsilmələr” səhnədən çəkildilər.

Bu baxımdan Azərbaycanda “uyğunlaşa bilməyən yazı-poçu adamı”nın obrazı daha faciəvi görünür.

– **Bəs ədəbiyyatda necə, bizim məmləkətdə yazıçı olmaq çətindir?**

– Sən bir əsər yazırsan, sonra onu öz pulunla nəşr etdirirsən, reklamı, satışı ilə də özün məşğul olursan. Bu, normal haldır mı? Belə yerdə yazıçı olmağın özü bir qəhrəmanlıqdır. Bəlkə də dəlilikdir.

Məsələn, İsveçdə bunu başa düşməzlər. Mən İsveç Yazıçılar Birliyinin üzvü olanda tədbirlərə çox gedirdim. Orda yazıçıların başqa bir peşəsi də var: yazıçı-kulinar, yazıçı-jurnalist, yazıçı-arxitektör və s. Bunun üstünlüyü ondadır ki, gəliri yazıçılıqdan yox, başqa işdən əldə edirsən. Söhbət kitabları milyonlarla tiraj çap olunanlardan getmir. Yəni yaradıcılıqları ilə “al-ver” etməzlər. Amma biz yaradıcılıqla “al-ver” edirik. Sovetdən qalmadır bu. Yazıçı əsərini oxucuya satmaqdan daha çox onu dövlətə satmaq haqqında düşünür. Bu, kədərli hal indi də davam edir.

Biz jurnalistikaya gələndə böyük ümidlərlə gəlmişdik. Ağılımıza belə gəlməzdi ki, hər şey belə adılacaq. Mən jurnalistikanı dünyanın ən gözəl peşəsi hesab edirəm. Dünyanın başqa ölkələrində yəni də belədir, ancaq bizdə daha belə deyil.

İsveçdə yazıçı və ya jurnalist böyük hörmət sahibidir. Mənim İsveç dilində kitabım nəşr olundu. Ondan sonra getdiyim yerlərdə özümə qarşı daha çox diqqət və xüsusi bir hörmət görürəm.

Bakıda Avropadan gəldiyimi bilən taksidürücü əvvəl mənə xüsusi hörmətlə, “müəllim” deyərək müraciət etdi, yazı-poçu adamı olduğumu biləndə maraqsızlaşdım onun üçün, zəng edib telefonda kimləsə gap eləməyə başladı.

– **Yəni yaradıcı sənətə maraq ölüb...**

– Bizdə ehtiramın ünvanı varlı adamlardır. Fərqi yoxdur o pulu nə yolla qazanırsan. Əsas odur ki, varlısan və ona görə hörmətlisən.

Pandemiyanın dilimizə saldığı bir söz var – “sosial məsafə”. Yaradıcı adamın problemi cəmiyyətin onunla sosial məsafə saxlamasından başlayır. Bu, təkcə jurnalistikada, ədəbiyyatda belə deyil, kino, teatr, musiqi, başqa mədəniyyət sahələri də eyni vəziyyətdir. Yaradıcı adamlar cəmiyyətin aparıcı gücünə çevrilə bilməyəndə kütlənin axarına qarışır, kütlədə əriyirlər.

Fikirlərim bir qədər pessimist alındı, üzrlü sayın.

Əntiqə Kərimzadə

“Ədalət” qəzeti, 17 noyabr 2022

“Dində vətəndaş yoxdur, insan var”

“İndi dünya özəyini din təşkil edən imperiyalar yığnağı deyil, milli əsaslara söykənən dövlətlər klubudur”.

– Azərbaycandakı dini toleranlığın tarixi-mədəni proseslərin, yoxsa islam tənqidi nəticəsi kimi qəbul etmək olar?

– Tariximizə inansaq, ən böyük dözümsüzlüyü Babək göstərmiş, İslama qarşı 20 il vuruşub. İslamın özü də “kafir”lərlə dözümlü davranmayıb. Xüsusilə bizim “kafir” olan dövrlərimizdə, “qılınc müsəlman” deyilən vaxtlarda. Amma tariximiz başqa dinlərlə müqayisədə öz dininin fərqli təriqətlərinə qarşı daha dözümsüzlük nümunələri ilə zəngindir. Çox qədimlərə getməyə, səmavi dinlərin regiona gəlişindən başlayaq. Qafqazda xristianlığın xəritəsində ən geniş ərazi Albanlara məxsus olub – indiki Şimalı Azərbaycandan xeyli böyük. İndi onun ərazisi Nij boyda kəndə, özü də tamına yox, onun yarısına sığmıb. Xristianlıq da özündən əvvəlki dini – Zərdüştü sığdırmışdı. Bir dini sivilizasiya başqa bir dini sivilizasiyaya dözməyib. Xristian Avropası İslama, hətta onun İntibahının kulminasiya dövründə belə (Əndəlus dövləti, Qranada əmirliyi və s.) dözmədi. Bu hər yerdə belə olub. Bilmirəm, bəlkə belə amansızlığın başqa səbəbləri də var. Bəlkə də bu Allahın bir olmağından qaynaqları, dində təkin bölünməzliyi qəbul olunmur axı.

Bu qədər girişdən sonra da suala birmənalı cavab vermək çətindir. Mənim subyektiv yanaşmam isə cavabı coğrafi məkanda axtarmağa yönəlib. Bizim coğrafi məkanımız qapalı deyil, açıqdır. “Açıqlıq” bu məkanda yaşayanlara çoxsaylı yenilikləri tez-tez görmək imkanı verib. Karvan yolu kənarında yaşayanla, dağ başında yaşayan adamların yeniliyə münasibəti fərqli olduğu kimi (yeniliyə alışmaq və s.) “açıq məkanda” yaşayan xalqlar da ucqardakılardan yenilik qarşısında daha az heyrtlənəndilər. İkinci nüans isə çoxluğun azlıqdan çəkinməsi olmamasıdır. Azlıq çoxluğa təhlükə deyil. İslam çoxluğu özünə təhlükə bilmədiyi heç bir başqa dini azlığa dözümsüzlük göstərməyib, əksinə onu qoruyub. Bu gün bizdəki dini zənginlik elə sualda qoyduğunuz hər iki prosesin nəticəsindən qaynaqlanır. Bizdə istər milli, istərsə də dini toleranlığın tarixi ənənələrə söykənir. Min illərlə burada yaşayan dini azlığımız da var, son illərdə icmalaşan dini azlıqlar da – bunlar da Azərbaycanın dini, mənəvi zənginliyidir.

– Missioner fəaliyyətləri Azərbaycanda dini vəziyyətə köklü şəkildə təsir etmək gücündədirmi?

– Köklü təsir... Bu sahədə bizim ən böyük itkimiz 19-cu əsrdə Alban kilsəsinin erməni Qriqoriyan kilsəsinə birləşdirilməsi olub. Bu, erməni kilsəsinin missionerlik fəaliyyətinin ən parlaq qələbəsidir. Hüquqa söykənən güclü dövlət, yaxud bitkin tənqidə malik cəmiyyətdə bunun qorxusu yoxdur. Təəssüf ki, o vaxt bizim nə belə bir dövlətimiz, nə də cəmiyyətimiz olub.

Yuxarıda qeyd elədim, Azərbaycanda başqa dinlərlə problem olmayıb. Bu gün Azərbaycan İslam ənənələrinin, xüsusilə son bir neçə yüz ilin ənənələri üzərində qurulmaqda olan modelinə əllər uzanır. Bunu görürük. Onların hardan uzandığı da bəllidir. Bu əllərin qarşısına hüquqa söykənən dövlətin ağıllı siyasəti və təhsilli cəmiyyətlə çıxı bilərik. Savadlı insanları yönləndirmək çətindir, amma cahillə nə istəsən edə bilərsən. Viktor Hüqo yazırdı: “Cahillərə bacardığınızı öyrədin. Onlara pulsuz təhsil verməməkdə cəmiyyətin özü müqəssirdir. Cəmiyyət yaydığı cəhalət üçün məsuldur. Qaranlıq içində olan qəlbə günah doğar. Müqəssir günah edən deyil, bu qaranlığı yaradandır.”

Təhsilimizin səviyyəsindən razı bircə adam göstərin görüm, içi təhsil siyasətimizi yönləndirənlər qarışıq! 5-10 ildən sonra cəmiyyət xaricdə təhsil almış azlıqla, daxildəki savadsız əksəriyyətdən ibarət ola bilər. Bu da qaranlıq cəhalət üçün ən münbit yerdir, demək, həm də missionerlərin rahat işləyəcəyi mühitdir.

– 1990-cı illərdəki və son on illikdəki dini vəziyyəti necə xarakterizə və müqayisə edərdiniz?

– Azərbaycan Avropa ölkəsidir, yaxud, ən azından buna can atır. Türkiyə 40 ildir Avropa Birliyinin kəndərindədir, ən müasir İslam ölkəsi sayılmasına rəğmən. Son illərdə Azərbaycan Avropaya və ümumilikdə ümumbəşəri dəyərlərə ən yaxın olan müsəlman cəmiyyəti olub, bu hələ də belədir. Son iki yüz ildə Rusiya ilə birlikdə olmamız ciddi fəsadlarla yanaşı bizə xeyli tarixi qazanclar da verib. İlk respublika, opera, balet, təyyarə sürən qadın, seçki hüququ olan qadın və s. bizim Rusiya vasitəsilə Avropa təmaslarımızdan qaynaqlanıb. Fikrimcə, bu gün Avropa dəyərlərinə (bu, həm də ümumbəşər dəyərləridir) yaxınlıq baxımdan bizimlə eyni səviyyədə birgə addımlayası ölkə Bosniyadır. Bunu unutmamalıyıq. Dediğiniz tarixi dönmə çərçivəsində bəhs etdiyim tendensiyanın zəiflədiyini gördüyümü təəssüf hissi ilə bildirməyə məcburam. Olanı artırmaq əvəzinə itiririk.

– Olmaz ki, hansısa ölkənin dini modelini tətbiq etməkdənsə, öz milli mədəniyyətimizin üzərində Azərbaycana xas islam modelini quraq? (Kişi-qadın, qadın azadlıqları, ailədaxili münasibətlər və s.)

– Dində vətəndaş yox, insan var. Bəzən çoxlarına mücərrəd görünən insan. Burada milli təfəkkür yerinə sərhədləri başqa dinin sərhədlərindək uzanan, sərt sərhəd rejimi olan böyük bir məkandakı rəngarəng insan toplumu təklif edilir. Bunu Məmməd Əmin Rəsulzadə daha asan dillə izah edirdi. O deyirdi ki, başqa dinlər kimi İslam da öz tərəfdarları arasında qarşılıqlı əlaqə qurdu. “Amma bu həmrəylik milliyyətçiliyin yox, beynəlmiləlçiliyin təzahürüdür”. Artıq neçə yüz ildir dünyada millətlərin formalaşması prosesi gedir. Avropa artıq çoxdan “xristian birliyi” təfəkküründən uzaqlaşılıb. Avropa millətçiliyin ən absurd, ən son həddini belə görüb, sonunda milli əsaslara söykənən dövlətlər birliyinə çevrilməkdədir. İndi dünya özəyini din təşkil edən imperiyalar yığnağı deyil, milli əsaslara söykənən dövlətlər klubudur. Dediğiniz modeli də yalnız bu təməllər, üstəgəl İslamın “insan nəfəsi” toxunmayan ilahi dəyərləri üzərində qura bilərik. Bizim ənənəyə söykənən daha modern, cəlbedici İslam modeli qurmağa imkanımız digər müsəlman ölkələrindən çoxdur.

– Sizcə Azərbaycanda dövlətin apardığı dini siyasət dövrümüzün reallığına cavab verir? Dini vəziyyəti tənzimləyə bilər?

– Bütün azadlıqlar bir-birinə bağlıdır və bağlılıq onları yaşadır, gücləndirir. Dini azadlığı insan hüquq və azadlıqlarından kənarda təsəvvür edə bilmirəm. Amma dini siyasətə qatanları

da qəbul etmirəm. Dinin siyasətdə istifadə olunması, alətə çevrilməsi bütün tarix boyu qanlı müharibələrlə müşayiət olunub. İstər xristianların Səlib yürüşləri olsun, istərsə də müsəlmanların kafirlərlə döyüşləri. Din siyasətə qarışanda mahiyyətini, eyni zamanda nüfuzunu itirir, onun ilahiliyinə insan müdaxiləsi baş verir. Odur ki, ağıllı cəmiyyətlər dini siyasətdən kənar tutur. Belə də, din insanı saflaşdıran, duruldan ilahi bir alət olaraq qalır. Yenə Rəsulzadəni xatırlayıram: “Məscidə girən insan siyasət, partiya, ideyanı unutmaldır və ancaq Allaha dua etməlidir. Və ümumiyyətlə, ruhanilər siyasətlə, siyasi mübarizə ilə məşğul olmamalıdır, məscid neytral olmalıdır”.

Eyni zamanda siyasətlə məşğul olanlar, bu anlamda onu yönəldənlər də bilməlidir ki, dini azadlıq da digər azadlıq kimi qorunmalıdır. Quranda deyilir ki, hər xalq öz aqibətinə görə məsuliyyəti özü daşıyır. Zülmə dözüb başqasına boyun əyənlər öz bədbəxtliklərini yaxınlaşdıranlardır. Həzrəti-Peyğəmbərimiz isə buyurub: “Bir əmrdə şübhə olursa, ağılınızla həll edin”. Odur ki, dini siyasət yönəldənlərimiz elə “əmərlər” verməlidirlər ki, şübhəyə yer qalmasın və hər kəs problemi “öz ağılı ilə həll” etməyə məcbur olmasın.

“Media forum”

26 yanvar 2011

“Kubada maşınla adam vurana 15 il iş verirlər, inək vurana 25 il”

Ötən ilin mayında “Media forum” jurnalist Vahid Qazinin Kuba səfərindən fotoreportaj vermişdi. Jurnalist şəkilli söhbətdə Kubanın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi durumundan söz açmış, insan haqları problemlərindən bəhs etmişdi. Bugünlərdə V.Qazi yenidən Kubada səfərdə olub. Ötən ildən bəri bu ölkədə bir çox dəyişikliklər baş verdiyini, o cümlədən 1959-cu ildən hakimiyyətdə olan Fidel Kastronu dövlət başçısı postunda qardaşı Raul Kastronun əvəz etdiyini nəzərə alaraq həmkarımızla söhbətləşdik.

– Görəsən, bir il qabaq fotoreportajına “Qırmızı ada” (V.Qazi “qırmızı” ifadəsini kommunizm rəmzi kimi işlətməmişdi) başlığı qoymuş həmkarımızın indiki təəssüratları hansı rəngdədir?

– Əvvəlki səfərlər dövründə Kubaya Fidel Kastro rəhbərlik edirdi. İndi onu qardaşı Raul əvəzləyib. Lider rotasiyası ölkədə hansısa ciddi dəyişikliyə səbəb olmayıb. Bu ölkənin indiki dövrünü keçmiş SSRİ-nin 80-ci illərinin birinci yarısına bənzətmək olar. Necə ki SSRİ-ni qoca rəhbərlər idarə edir və onlar tez-tez bir-birlərini əvəz edirdilər, indi də Kubada elə bir situasiyadır. İstər Fidel, istərsə də onun varisi Raul kifayət qədər yaşlıdırlar. Bu insanlardan hansısa sosial-iqtisadi-siyasi reformalar həyata keçirmələrini, müəyyən dəyişikliyə imza atmalarını gözləmək sadəlövlük olardı.

– Bəs Fidel və Raul qardaşlarının fərqi nədir?

– Düzdür, bu qardaşlar da bir-birlərindən fərqlənir. Fidel daha teatral insandır. O, saatlarla televiziya danışıqları edərək danışmağı xoşlayır, hətta 10 saat nitq deyirdi. Jurnalistlər qarşısında poza verməyi çox sevirdi, konkret bir cavab tələb edən sual ətrafında bəzən saatlarla danışmağın həvəskarı idi. Amma Raul belə deyil, onun mətbuatla danışmaq, özünü göstərmək həvəsi yoxdur.

– Bu səfəriniz zamanı hansı dəyişiklik hiss olundu?

– Əsas dəyişiklik polis sisteminin yumşalmasında özünü göstərir və bu hələ Fidel xəstələnəndən başlayıb. O vaxtdan güc strukturlarının işində kifayət qədər yumşalma hiss olunurdu. Bunun da bir çox səbəbləri var. Bir neçə il əvvəllə müqayisə etsək görərik ki, təqiblər əvvəlki kimi deyil. Əvvəllər hər hansı bir siyasi məhbusa 20-25 il iş verirdilərsə və o bu müddəti həqiqətən də həbsxanada keçirirdisə, son dövrlər siyasi məhbuslara bu qədər cəza kəssələr belə, onlar 3-5 il yatandan sonra azadlığa çıxıb.

Bu ölkə 50 ildir ki, Fidel Kastronun hakimiyyəti altında, eyni zamanda Amerikanın blokadasındadır. Onun ABŞ-la heç bir əlaqəsi yoxdur – nə diplomatik, nə sosial-iqtisadi. Hətta iki ölkə arasında təyyarə uçuşları belə yoxdur. Təsəvvür edin ki, Kastro rejimi bu ölkəni 50 ildir dondurulmuş vəziyyətdə saxlayır. Ölkənin tənəzzüldə yaşadığını hakim dairələr də yaxşı bilir və son 10 ildə bir çox beynəlxalq təşkilatların tələblərini yerinə yetirməyə məcbur olublar. 90-cı illərdən ölkə öz qapısını turistlərin üzünə açıb. Çünki başqa cür mümkün deyil, ölkəni tədricən dəhşətli aclıq bürüyürdü. Hazırda da aclıq davam edir. Təbii ki, bu aclıq Afrikadakı aclıq qədər deyil, amma Kubanın aztəminatlı təbəqəsi aclıq çəkir. Bir var sosial

vəziyyətin pis olması, yoxsulluq, bir də var aclıq. Bu adanın xeyli sakini sözün həqiqi mənasında aclıq keçirir, gün ərzində bir dəfə yeməyi güclə çatdırır.

Son altı-yeddi ay ərzində baş verən dəyişikliklərə gəlincə, Kubada təyyarədən düşüb gömrükdən keçəndə, mehmanxanaya daxil olanda insanların münasibətindən, ətrafdakılardan bu dəyişikliyi hiss etmək olur. İndiki hakimiyyət – başda Raul Kastro olmaqla – dünyaya Kubada əsaslı islahatların başlandığını nümayiş etdirmək istəyir. İspandilli mətbuatı izləyərkən belə bir dəyişikliyin baş verməsi haqqında yazılara da rast gəlmək olur. Bu yazılarda hər şey şişirdilir, amma bəzi yeniliklər həqiqətən var. Məsələn, müasir avadanlıqların ölkəyə gətirilməsinə, kompüterdən istifadə olunmasına icazə verilir.

Kompüterdən istifadə edilir, amma hələ internetə sərbəst çıxış mümkün deyil. İnternet tam nəzarət altındadır, ictimai fəallar bəzi xarici ölkə səfirliklərində internetdən istifadə edirlər. Turistlər çoxulduzlu mehmanxanalarda internetə çıxış əldə edirlər, o da müəyyən saatlarda.

– Yerlilərlə turistlərə fərq qoyulur?

– Əlbəttə. Fərq qoymaq yumşaq səslənir. Burada iki müxtəlif cəmiyyət mövcuddur. Hökumət bütün imkanlardan istifadə etməklə onların təmas qurmasına mane olur. Təbii ki, buna tam nail olmaq mümkün deyil. Ölkədə iki cür valyuta var: konvertə olunan və konvertə olunmayan. Yerli əhalinin istifadə etdiyi pul başqa valyutaya çevrilə bilməz.

– Bu pullar keyfiyyətinə, formasına görə bir-birlərindən fərqlənirmi?

– Əhalinin işlətdiyi valyutanın materialı çox keyfiyyətsizdir. Bu pulların bir-biri ilə arasındakı məzənnə də fərqlidir. Turistlər üçün olan 1 peso yerli əhalinin işlətdiyi 24 pesoya bərabərdir. Turistlər üçün nəqliyyat da fərqlidir, yerli əhalinin istifadə etdiyi nəqliyyat daha aşağı səviyyəlidir. Əyalətlərdə isə at, ulaq arabalarından daha geniş istifadə olunur. Düzdür, paytaxt Havanada belə arabalara rast gəlinmir, amma əyalətdə yerli əhali ancaq bundan istifadə edir. Ölkənin böyük şəhərlərindən biri Santa Klarada olduq, hətta bu şəhərdə belə arabalara rast gəldik.

– Yerli əhali nə ilə məşğul olur? İqtisadi durumu soruşuram...

– Əvvəllər ölkənin əsas istehsalı şəkər olub. Hələ sovetlər dövründə belə bir ifadə vardı ki, Kuba dünyanın qənd qabıdır. Amma hazırda kənd təsərrüfatı, ümumiyyətlə iqtisadiyyat tamamilə məhv olub. Eşitdiyim rəqəmləri deyirəm, kommunist rejiminin ilk illərində Kubada 5 milyondan çox iribuynuzlu mal-qara olub. Hər kubalıya bir iribuynuzlu düşürmüş. Amma hazırda ölkədə ən delikates yemək mal əti sayılır. Absurd bir haldır: təsəvvür edin, Kubada maşınla adam vurana 15 il iş verirlər, inək basana 25 il. Məncə, bu fakt Kubada gerçək durumdan xəbər verir.

– Yerli əhalinin ovqatı, gələcəyə inamı necədir?

– Fəqlidir. Siyasi mübarizə baxımından götürsək, postsovet ölkələrinin vətəndaşlarından xeyli fərqlənirlər. Onlar həyat baxımından, yaşamaq baxımından kifayət qədər optimistdirlər. Statistik göstəricilərə söykənsək, Kubada intihar hallarına rast gəlinmir. Bu bir daha xalqın müsbət emosiyaya malik olmasını göstərir. Amma bu emosianallığı siyasi mübarizəyə aid etmək olmur. Ölkənin ictimai-siyasi məsələləriylə məşğul olan öncülləri, liderlər adanı tərək ediblər. Yəni gələcəyə ümid bəlkə bundan sonra hansısa şəkildə düzələ bilər. Kuba əhalisinin

böyük bir hissəsi yalnız ölkəni tərk etmək haqqında fikirləşir. Gənclərlə görüşlərdə şahid oldum ki, onların bu və ya digər şəkildə həyatlarını bu ada ilə qurmaq fikirləri yoxdur.

Əhali sosial vəziyyətin yaxşılaşdırılması, maaşların artırılması, yeni iş yerlərinin açılması haqqında fikirləşir. Kubada ən çox çatışmayan alternativ informasiyadır. Onların yeganə alternativ xəbər alma imkanı – o da müəyyən dairələrə aiddir – ABŞ-ın Florida ştatından translyasiya olunan “Marti” teleradiosudur ki, buna da hamının çıxışı yoxdur. Digər teleradioların hamısı rəsmi kanallardır. Alternativ xəbərin olmaması, yalnız bir ideologiya tərəfindən təbliğatın aparılması insanların zombiləşməsinə gətirib çıxarıb. Onlar belə bir şəraitdə yaşamalarının ilk günahkarı kimi Amerikanı görür, “Nə üçün Amerika bizi blokadada saxlayır? Günahkar bu kapitalist dövlətdir” deyirlər. Onlar düşüncülər ki, bu problem özümüzə, bizə rəhbərlik edən hökumətlə bağlı ola bilər. Dediym bu təsəvvürlər böyük əksəriyyətində var. Fərqli düşünən isə çox az bir qisimdir. İnsanlar maaşlarının azlığı ilə razılışır, hətta bəzi hallarda səhiyyənin, təhsilin pulsuz olmasına görə buna haqq qazandırirlər. Orta aylıq əməkhaqqı 13 dollardır.

– **Alternativ teleradiolara qulaq asan təbəqə kimlərdir?**

– Əsasən onlar fərqli düşünməyə cəhd edən insanlardır. Desəm ki, böyük bir müxalifət ordusu fəallıq edir, düz olmaz, amma fərqli düşünən bilən insanlar var.

– **Belə düşüncələrin lideri, rəhbəri, yaxud aralarında digərlərindən xeyli dərəcədə fərqlənəni varmı?**

– Kubada birmənalı şəkildə müxalifət lideri ifadəsi işlətmək mümkün deyil. Orada özünü lider hesab edən, partiya sədri elan edən çoxları var. Amma müxalif qurumların heç biri rəsmi qeydiyyatdan keçməyib, qeyri-formal fəaliyyət göstərirlər. Onların fəaliyyətini gizli də hesab etmək olmur. Sadəcə bilmək olmur ki, onlar necə fəaliyyət göstərirlər, strukturları varmı, yoxmu, fəalları nə qədərdir və sair. Aralarında isə tanınmış şəxslər var, məsələn, Paya deyilən bir keçmiş dissidenti göstərmək olar. O, kifayət qədər nüfuza malikdir. Belə siyasi fəallıq göstərən şəxslər, demək olar ki, 10 il, yaxud daha çox həbsxanada yatıblar.

– **Yəqin ki, onların həbsxanaları, oradakı vəziyyət daha acınacaqlıdır...**

– Kuba həbsxanaları dünyanın ən dəhşətli zindanlarından biridir. Bura düşən adam mütləq xəstəlik tapmalıdır və başqa cür ola bilməz. Oradan sağlam çıxmaq qeyri-mümkündür. Mənim tanıdığım ailələrdən birinin başçısı 3 il həbsxanada yatmaqla həyatı üçün təhlükəli olan dəhşətli bir xəstəlik tapdı.

– **Şəhərlərin görkəmi baxımından nə deyə bilərsiniz?**

– Paytaxt Havana çox gözəl şəhərdir. Mən Havananı qocalıb qarımış, amma vaxtilə, gəncliyində çox gözəl olduğu şübhə doğurmayan bir qadına bənzərdim. Paslanmış, kif basmış binaya baxanda hiss edirsən ki, bu paytaxt nə vaxtsa çox gözəl olub. Ciddi əl gəzdirsələr, inanıram ki, vaxt gələcək bu şəhər dünyanın ən gözəl şəhərləri sırasına qayıdacaq.

Ölkə Karib dənizinin ortasında yerləşir və başdan-başa turistlər üçün maraqlı doğura bilər. Mehmanxanalarda servisin aşağı səviyyədə olması, şəraitin olmaması turizmin də inkişafını əngəlləyir. Qurmaq, yaratmaq, müasirləşdirmək lazımdır, bu da Kastro hakimiyyətinin, bu rejimin işi deyil.

– **Bir il əvvəlki fotorepartajımızdakı qəhrəmanlarla bu dəfə görüşə bildinizmi? Onlar necədirlər?**

– Gisellanın həyat yoldaşı həbsxanadan çıxıb. Bayaq xəstəlik tapan məhbus dedikdə onu nəzərdə tuturdu. Ağır xəstədir. Xanımı ilə birgə İspaniyaya gedib, orada müalicə alır. Onlara ölkəni tərk etməyə icazə verdilər. Qızı Giselle isə Meksikaya ərə getdi. Onlar yenidən Kubaya qayıdacaqlar, mübarizəni davam etdirəcəklər. Bu adamlar vətənlərində yaşamağı özlərinə borc bilirlər, onlar fikirləşirlər ki, mübarizəni yalnız ölkənin daxilində aparmaq lazımdır.

– **Maraqlıdır, sadə kubalıların Kastrolara münasibəti necədir? Xalq sevgisi deyilən bir məfhum var, bu onlarda sezilirdimi?**

– Sovet İttifaqında Brejnevə sevgi var idi? Mən Stalinlə müqayisə etmirəm, Stalinə xalq sevgisi olub. Amma Brejnevə yox. Kastrolara da eləcə, belə bir sevgi yoxdur. Mən görüşdüyümüz sadə adamlara məqsədli şəkildə belə suallar verirdim. Onlar artıq boğaza qədər doyublar.

– **Ötən söhbətinizdə maraqlı bir çox məsələlər var idi. Məsələn, peyk antenləri haqqında, sabunun, şampunun, yuyucu tozun tapılmaması haqqında. İndi bu baxımdan vəziyyət necədir?**

– Dünyanın hər yerində olduğu kimi, Kubada da “qara bazar” deyilən yer var. Bu antenlərin quraşdırılması ilə məşğul olan xüsusi adamlar var ki, ən yaxın və inanılmış adamlarla əlaqə saxlayıb onlar üçün bunu quraşdırırlar. Amma vaxtaşırı hökumət nümayəndələri xüsusi qurğu vasitəsilə onları tapır və sahibini cəzalandırır.

Sabuna, şampuna gəlincə, ölkədə azad bazar olmadığından, həmçinin yerli istehsalın yoxluğundan qıtlıq hökm sürür. Hər yerdə müəyyən limit var. Ölkənin ən böyük supermarketinə girdim. Təxmini saydım ki, mağazada cəmi 30-35 adda mal var. Onu da nəzərə alaraq ki, bu mağazadan ölkəyə gələn turistlər istifadə edirlər.

– **Amerika okeanın o tayından bu tayına əl uzadır – Əfqanıstan, İraq, İran... Amma bir qədər bəsit desək, burnunun ucundakı ölkəyə daxil ola bilmir. Bunun sirri nədədir? Sizcə, ABŞ kimi nəhəng bir dövlətin qonşuluğunda Kubada kommunist bir quruluş nəyin hesabına qorunub saxlanıla bilib?**

– Sözsüz, Kubada rejimin dəyişilməsini Amerika da istəyir. Dəfələrlə Fidel Kastroya sui-qəsd olub və onun çoxunu Amerikanın Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsi edib. Amma hamısı nəticəsiz qalıb.

İkincisi, belə düşünürəm ki, Kuba mübahisəli geosiyasi məkanda deyil, birmənalı şəkildə Amerikanın maraq dairəsinə aid olan regiondadır. Amerika Kubanı özü üçün ciddi problem saymır. Kuba elə bir ölkə deyil ki, ABŞ-a hansısa formada təsir etmək imkanına malik olsun. Amma bu o demək deyil ki, ABŞ bu ölkədə rejimin dəyişməsinə çalışmır. Nəzər alın ki, Filorida ştatında 2 milyona yaxın kubalı miqrant yaşayır. Onların bəziləri ABŞ vətəndaşlığı alsalar da, öz vətənlərinə qayıtmaq, orada ömürlərini başa vurmaq istəyirlər. Onlar da böyük işlər görürlər ki, hakimiyyət dəyişikliyi olsun.

– **Bəs bir gün ABŞ özü Kubaya qarşı blokadanın olmadığını, götürüldüyünü desə, nə hadisə baş verə bilər?**

– Yaşlı kubalılar hesab edir ki, blokada götürülməməlidir. Onlar düşünürlər ki, blokada götürülsə, rejim daha da güclənəcək. Amma gənc nəsil əksini deyir. Onlar blokadanın

götürülməsinin tərəfdarıdır. Bir maraqlı nüans da var ki, hökumət ABŞ-ı özünə düşmən bilir, amma əhalinin bu ölkədəki qohumları ilə əlaqəsinə göz yumur.

– **Nə üçün?**

– Ona görə ki, əhalinin müəyyən kəsimi həmin qohumlarından gələn pulun hesabına yaşayır, ölkəyə həmin insanların hesabına valyuta axır. Ölkənin dolanışıqı turizməndirsə, sadə vətəndaşlar da xaricdəki, əsasən də ABŞ-dakı qohumlarından gələn pulun, yardımın hesabına dolanır.

– **Fidel kimi Raul da çox yaşlıdır. Kubalıların belə bir sualı varmı ki, Rauldan sonra hakimiyyətə kim gələ bilər?**

– Bəli, kubalılar bu haqda düşünürlər. Orada hakimiyyət daxilində ciddi mübarizə gedir, islahata meyillilər və konservatorlar mövcuddur. Amma bu barədə əhalinin məlumatı yoxdur. Elə sovetlər dövrünü yadımıza salaq. Kim deyə bilərdi ki, Brejnev öləndən sonra onun yerinə kim çıxacaq? Kubada da vəziyyət belədir. Müəyyən sxem üzrə bəzi hüquq müdafiəçiləri, müstəqil jurnalistlər düşünürlər ki, hakim elitanın gənc nümayəndələri hakimiyyətə iddialı ola bilər. Kuba Kommunist Partiyası gənclər bölməsinin rəhbərinin adı hallanır. Mənim qənaətim odur ki, Kubanın gələcəyi hazırda müxalifətdə olan insanlarda deyil. Yaxın gələcəkdə ölkə rəhbərliyinə hazırda iqtidarda olan və yeniliyə meyilli islatatçılarla Mayamidəki diasporun sintezindən yaranmış bir elita gələ bilər.

– **Kubaya etdiyiniz bu səfərlərdən sonra bu ölkənin gələcəyi haqqında qənaətiniz necədir? Kuba hara gedir?**

– Çətin sualdır. Bu tip ölkələr hara gediblər? Mərkəzi Avropa ölkələri, Soveti İttifaqı hara getdi?! Kubalıları bizim təcrübəmiz çox maraqlandırır. Onlar mübarizə dolu filmlərə baxmaq istəyirlər. Onları Şərqi Avropa ölkələrinin mübarizə tarixi çox maraqlandırır. Bizdə olan cəmiyyət dəyişikliyinə necə olduquyla, hansı problemlərlə üzləşdiyimizlə, onları necə həll etdiyimizlə çox maraqlanırlar. Onlar iki şey haqqında düşünürlər, ya ABŞ kimi açıq tipli demokratik cəmiyyətin qurulmasını istəyirlər, ya da fikirləşirlər ki, səmt Çin yoludur. Onlar fikirləşirlər ki, Kommunist Partiyası hakimiyyətdə qalacaq, amma müəyyən sosial-iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinə, reformaların aparılmasına icazə veriləcək. Söhbət etdiyim fərqli düşüncə sahibləri daha çox Çin mobelinə üstünlük verdiklərini deyirdilər. Nəyin necə olacağını demək çətin, amma bir şey gün kimi aydındır ki, Kuba artıq keçid dövrü ərəfəsində olan bir ölkədir.

“Mediaforum”

21 aprel 2008

“Qarabağ de-fakto bizim deyil, de-yuri isə qarantı hələ ki, neftimiz və neft borumuzdu”

– Vahid bəy, Azərbaycan həqiqətlərinin çatdırılması istiqamətində təbliğatımızı necə qurmalyıq ki, dünya səsimizi eşitsin, kor olmuş gözlər açılsın?

– Fikrimcə “Azərbaycan həqiqətləri” deyilən o “vacib xəbəri” ilk növbədə Azərbaycan xalqının özünə çatdırmaq lazımdır. Özü də pıçıltı ilə yox, qulağının dibində qışqırmaqla. Bəlkə belə diksinib ayılaq. Ayılıb “Azərbaycan həqiqətləri”ni özümüz görək, səsimizi özümüz eşidək, öz kor olmuş gözlərimizi açaq. Bunu edə bilsək, inanın, dünya özü bizi dinləyəcək.

Son illər dilimizi yağır eləmiş “Azərbaycan həqiqətləri” ondan ibarətdir ki, gözümüzün qabağında Qarabağ boyda vətən torpağı, mədəniyyət incisi əldən çıxmaqdadır. Qarabağ de-fakto bizim deyil. Onun de-yuri qarantı hələ ki, neftimiz və neft borumuzdu. Vaxtilə neft əvəzinə Qarabağı qaytarmaq haqda düşünürdük, alınmadı. Bu gedişlə post-neft dövründə Qarabağın hüquqi itirilməsinin konturları görünür.

Ölkə korrupsiya bataqlığında boğulur, özü də bataqlığın üfunət qoxuyan yerindəyik. Bataqlıq üfunəti qoxuyana, hansı dünya yaxın durar, səsini eşitmək istəyər.

– Ziyalılar, siyasi analitiklər Fransa parlamentinin məlum qərarının arxasında bir çox səbəblərin durduğunu qeyd edirlər. Sizcə, Fransa niyə bu qədər türkün üzərinə gedir? Doğrudanmı, bu ölkədə bu qədər güclü erməni sevgisi var?

– Əgər kimsə desə ki, Fransa Minsk qrupunun üzvü olanda türkün dostu idi və Qarabağ probleminin ədalətli həllinə dəstək verəcəyinə ümidliydi, bilin ki, sizin gözünüzün içinə baxıb sizi aldadır. Necə ki, 20 ildir gözümüzün içinə baxıb ağ yalan deyirlər. Fransanın hər bir güclü xristian dövlət kimi, uzun əsrlər Avropanı təlaş içində saxlayan müsəlman inanlı bir xalqa özəl münasibəti var. Və bu münasibət diplomatiyanın etik pərdəsinə bürünsə belə öz məkrini gizlədə bilmir. Fransa prezidentinin öz xeyir-duasını açıq şəkildə verdiyi parlamentin son qərarı həm bu dövlətin strateji siyasəti, həm də bugünkü iqtidarının maraqlarından doğub. Deyilənlərin üstünə yarım milyondan artıq ictimai-siyasi çox fəal erməni icmasını da gələndə fikrimcə, mənzərə aydın olur.

– Belə olan halda ATƏT-in Minsk qrupunda Fransanın qalmasının yeri varmı? Bəlkə Almaniya və İngiltərənin yeri dəyişdirilməsi münaqişənin həllinə hansısa bir formada təsir edə bilərmi?

– Almaniya və ya Britaniyanın Fransanı əvəz elməsi problemin həllinə köklü təsir edəcəyinə inanmıram. Fransanın əvəzinə Avropa Birliyinin bu prosesə qoşulmasından söz açılır hərdən. Avropa Birliyi prosesə qoşulmağa bir qədər həvəsli kimi görünür, amma nəzərə alanda ki, burada qərarlar konsensus əsasında qəbul olunur, bunun da perspektivi aydın görünür. Odur ki, təkrar edirəm, bütün səbəbləri ilk növbədə özümüzə axtaraq, tapan və həll edək. Sonra kənar maneələri dəf eləmək indiki kimi çətin görünməyəcək.

Elnur Elgün

Günaz.TV, 17 yanvar 2012

“Ölkədə demokratiya bərqərar olmadıqca ermənilər Azərbaycanın tərkibində yaşamaq istəməyəcəklər”

Qarabağ həqiqətlərinin araşdırılması istiqamətində bu dəfəki həmsöhbətimiz “İnam” Plüralizm Mərkəzinin direktoru, publisist Vahid Qazidir. Qeyd edək ki, onun Qarabağ mətləblərindən bəhs edən “Yaddaş ləpirləri. Demokratiya yazıları” kitabı çapdan çıxıb. Kitaba müəllifin müxtəlif vaxtlarda qələmə aldığı məqalə və esseləri daxil edilib.

– Vahid bəy, hər iki ölkə ziyalılarının təmasları, səfərləri davam edərsə, Qarabağ probleminin həllinə töhfə verə bilərmə?

– İşğalçı Ermənistana öz siyasətinin girovuna çevrilib. Bundan isə münaqişə ölkələrinin xalqları əziyyət çəkir. Bu konflikt ilk növbədə Rusiyanın maraqlarına uyğundur.

Zənnimcə, Qafqazda o zaman sülh ola bilər ki, bu regionda yaşayan insanlar xoşbəxtlik, sabitlik və inkişafın onların birgə yaşamasından, əməkdaşlığından asılı olacağını anlayacaqlar. Bax mən bu kontekstdən yanaşanda ziyalıların münasibətlərinə, bir zaman olan gediş-gəlişlərinə pis baxmıram. Nə qədər ki, münasibətlər qurulmayacaq, o zaman qapalı mühit qalacaq. Və nəticədə münaqişənin sülh yolu ilə həllində perspektiv gözləməyə dəyməz.

– Yalnız ziyalıları?

– Mən bu təmaslara, münasibətlərə daha geniş formada yanaşıram. Təkcə ziyalılar deyil, jurnalistlər də qarşılıqlı səfərlər edə bilərlər. Bu addımlar problemin həllində müsbət gözləntilər üçün arzuolunandır. Bu və digər şəkildə ünsiyyət, əlaqələrə xeyirli olardı. Erməni gəncləri niyə görməsin ki, Azərbaycandakı durum, inkişaf necədir, hansı proseslər gedir? Eləcə də əksinə, bizim gənclər Ermənistanda nəyin baş verməsindən xəbərdar olsunlar. Münaqişə müddətində hər iki ölkədə yeni nəsillər formalaşır. 20 yaşına qədər olan gənclərin problem barədə məlumatı arzuolunan deyil. Onların aldığı informasiyalar mənfi yüklüdür. Erməni gənci azərbaycanlıları vəhşi cildində görür. Çünki, onun aldığı informasiyadan, təbliğatdan təsəvvürü bu cür formalaşır. Eləcə də, Azərbaycan gəncləri bu cür düşünülür.

Bitməyən Qarabağ müharibəsi dövründə bu cür danışmağım ola bilsin ki, bəziləri üçün qərribə gəlsin, təəcüblənsinlər. Və qəbul olunmaz hesab etsinlər. Amma, istənilən halda pafos zamanı bitdi. Pafosun hesabına çox bəlalər baş verdi. Xüsusən işğalçı ölkədə bu, daha açıq-aşkar müşahidə olunmaqdadır. Ermənistanda pafoslu danışmalar, açıqlamalar Azərbaycandan çox geniş yayılıb. Bu münaqişənin həllinə xeyir verən deyil. Sanki, yanan yerə yanacaq tökürlər.

– Dediniz ki, münaqişə ölkələrinin gəncləri bir-birini vəhşi təsəvvür edirlər? Burada hansı tərəf haqlıdır?

– Bəli, azərbaycanlıyı görməyən erməni gənci belə düşünür. Yaxınlarda 13 yaşlı erməni qız ölkə başçısı İlham Əliyevə məktub yazmışdı. Orada da onun Qarabağ və Azərbaycan haqqında necə

düşündüyü aydın yazılmışdı. Bu da dediklərimə bir sübutdur. Yəni erməni gəncindən soruşulsa ki, azərbaycanlıların xarakteri, xasiyyəti necədir, çox güman deyəcək: yırtıcı, qaniçən. Eləcə də bizdə erməni haqqında təsəvvür necə yaranır? Ailədə, təhsil ocağında, kütləvi informasiya vasitələrində və başqa məlumat mənbələrindən aldıkları informasiyaya, təbliğata əsasən bir-biri barəsində düşüncələri belə yaranıb, formalaşib. Amma, konflikt ölkələrinin gəncləri görüşərlərsə, əlaqələri olarsa, yaranmış bu təsəvvürün əsassız olduğu məlum olar.

Biz ermənilərin dediyi və düşündüyü kimi köçəri, vəhşi millət deyilik, kifayət qədər normal insanlarıq. Ermənistanda belə bir kampaniya, təbliğat aparılır ki, azərbaycanlılarla bir yerdə yaşamaq mümkün deyil. XXI əsrdə ermənilərin öz xalqına bu formada apardığı təbliğat faşizm təzahürüdür. Bir əsrdən çox bir yerdə yaşamış, qız verib-qız almış xalqa erməni deyir ki, bir məkanda yaşamaq mümkün deyil. Formalaşan yeni erməni nəslə obyektiv informasiyaya malik deyil. Düşmən münasibətindədirlər. Nə qədər ki, konflikt ədalətli həllini tapmayıb, bu formada təbliğatlar davam edəcək. Və hesab edirəm ki, hər iki ictimaiyyət təbliğatın girovuna çevrilib. Bu isə münaqişə tərəflərindən olan ölkələrin milli maraqlarına uyğun deyil. Burada maraqlı tərəflər bizim şimal və cənub qonşularımızdır.

– **13 yaşlı erməni gəncinin məktubuna rəsmi Bakının cavabı sizi qane etdimi?**

– Rəsmi Bakının cavabını oxumuşam. Hesab edirəm ki, kifayət qədər ətraflı cavab idi. Qısaca Qarabağın, konfliktin tarixi və problemin həllində çıxış yolu öz əksini burada tapmışdı. Və cavab məktubu da asan və anlayışlı dildə, üslubda yazılmışdı. Eləcə də, erməni qızının müraciətinə bir neçə azərbaycanlı gənc, həmçinin mənim qızım da cavab vermişdi.

– **Sizcə, gənclərin bir-birinə yazılı cavabları onların müharibə yolunu deyil, danışıqlar yolunu seçməsinin göstəricisi ola bilərmi?**

– Qarabağ münaqişəsində bir neçə nəsil yetişdi. Əlbətdə, istəməzdik ki, münaqişə uzansın. Belə olan halda yeni nəsillər də olacaq. Fələstinlə İsrailin münaqişəsini xatırlayın. Qərbdə münaqişələrin həlli yollarından anlayışlı olan gənclərin Dağlıq Qarabağ probleminə münasibəti başqa çürdür. Amma, pafoslu təbliğatla böyüyənlərin isə münaqişə barəsində düşüncələri, münasibətləri başqadır. Zaman keçdikcə konfliktlərin sülh yolu ilə həllində maraqlı olan gənclərin xüsusi çəkisi artacaq. Hazırda isə gənclik çox aqressivdir. Düşmən obrazı ilə qəddarlıq düşüncəsi, xarakteri formalaşdırılır.

– **Övladınızın erməni gəncinə cavab verməsi ictimaiyyət tərəfindən qınandı mı?**

– İzlədim... Daha çox müzakirə olunan ünvan rusdillə saytlar oldu. Məktub rus dilində çap olunmuşdu. Mən hətta, bu məktubu erməni saytlarında da izlədim. Erməni saytları bu formada yazışmalara daha çox analitik yanaşırdılar. Hər halda maraqlıdır. Etiraf edirəm ki, Azərbaycandillə saytlarda müzakirəyə, diskussiyaya rastlamadım. Qısa məlumatlar oldu. Rusdillə saytların birində qızımın çap olunmuş məktubuna 300 rəy yazılmışdı. Digər rusdillə saytda isə qadın istifadəçilərin sayı çox idi. Bunu orada yazılan “nik”lərə əsasən deyirəm. Diskussiyalar zamanı qızımı qınayanlar da var idi. Məsələn, yazırdılar ki, bu məktub sülhə doğru təbliğat vasitəsidir. Buna isə elə orada digər şərh yazanlar lazımlı, məntiqli cavablar verirdilər. Yəni fikirlər müxtəlif idi, düşüncələr haçalanırdı.

– **Bəs vətənpərvərlik hissləri necə aşılmalıdır?**

– Bizim nəsil sovet vətənpərvərliyinin tərbiyəsini görüb. Bu isə saxta idi. Rusiyanın şərqindən Avropaya qədər olan ərazini vətənimiz kimi təqdim edirdilər, belə böyüdürdülər. Vətənpərvərlik hisslərinin aşılması kampaniya formasında olmalı deyil. Gənclər təhsildə, səhiyyədə rüşvət, ekologiyanın pozulmasını, məsələn ağacların kəsilib yerinə kababxana açılmasını görürlər. Budurmu vətənpərvərlik dərsi?! Vətənpərvərlik vurub-dağıtmaq deyil! Vətəni pıçılı ilə sevirilər, qışqırmaqla deyil. Əgər gənc ağacı sevcəksə, sonra vətənə də sevgisi yaranacaq.

– **Siz sülhdən danışırsınız, amma Sərkisyan erməni gənclərinə “Ağrı dağı da siz alın” dedi...**

– Bu, dövlət səviyyəsində aparılan bir propoqandadır. Erməni siyasi rəhbərləri, rəsmiləri daim bu formada propoqanda aparırlar. Erməni başçısı “Qarabağı aldıq” deyir. Axı necə alıb? Bunu o, rəsmiləşdiribmi, dünya tərəfindən tanınırmı? Düşünürəm ki, bu, sadəcə ritorikadır, daxili siyasətə yönəlmiş fikir idi. Təbii ki, bu çıxışları dinləyən gənclər kifayət qədər aqressiv olurlar. Bunu təkəcə Serj Sərkisyan deməyib, uzun illərdir ki, Ermənistanda olan millətçi kəsim var, bu düşüncəni həmişə ifadə ediblər. Səhv etmirəmsə, Türkiyəyə torpaq iddiası Ermənistanın konstitusiyasında yer alıb. Məncə, gec-tez bu cür düşünən ermənilər reallığı və ədaləti anlayacaqlar. İkinci bir xalq tanımırıam ki, bütün qonşularına qarşı torpaq iddiasında olsun. Bax Ermənistanda bu var.

– **İllərdir sülh prosesi davam edir. Amma...**

– Çünki, ortada əməl yoxdur, bundan sonra yüz il mövcud proses davam etsə belə, nəticəsiz olacaq. Danışıqların arxasında əməl olmalıdır. Kimsə də “müharibə tərəfdarıyam” deyərsə, onu normal insan hesab etmirəm. Adətən müharibədən xəbəri olmayanlar belə danışırlar. Lakin, proses sona yetdisə, müharibə yolu da qaçılmazdır.

İllərdir davam edən danışıqlar prosesində bir çox işlər həyata keçirilməli idi. Ən əsası Azərbaycanda elə bir şərait qurulmalı idi ki, hər kəs burada yaşamaq istəyində olsun. Nəyə görə dünya xalqlarının nümayəndələri Avropa ölkələrində yaşamaq arzusundadır. Niyə Avropaya can atırlar? Amma, İrana, Əfqanıstana deyil? Çünki, Avropada ədalət bərqərar olub, insanların haqqı tapdalanmır və rifah var. Biz də Azərbaycanda rifah cəmiyyəti qurmuş olsaq, erməni də burada yaşamaq istəyəcək.

Yəqin sizə də məlumdur ki, Gürcüstan haqqında xoş sözlər deyirlər. Ölkədə istirahət etmək imkanına malik olan vətəndaşlarımızın böyük qrupu bu ölkəni, Batumi seçir. Çünki, orada rahatlıq var, hansısa dövlət və hökumət işçisi onu incitmir. Polisin, gömrüyün insanları incitməməsi nəticəsində ora bir dəfə gedən adam ikinci dəfə də getmək istəyir. Niyə biz də Azərbaycanı cəlbədicə etməyək? Ədalətli cəmiyyət qurularsa, ermənilər açıq-aşkar deyəcəklər ki, biz Azərbaycanı seçirik, onlarla birlikdə yaşaya bilərik. Demokratik islahatlar aparılarsa, erməni ictimaiyyətinin Azərbaycan haqqında fikri köklü şəkildə dəyişəcək. Hətta, erməni siyasilərinin, rəsmilərinin pafoslu çıxışı da dəyişə bilər.

Onlar görürlərsə ki, insanların azadlığı pozulur, bu ölkəyə kim gələr axı?! İslahatlar olarsa, münaqişənin həllində beynəlxalq təşkilatların da dəstəyini qazanmaq olar. Azərbaycanda məhkəmə azad olarsa, insanların hüquqları tapdalanmazsa, vətəndaşların evini başına uçurmazlarsa, burada yaşamaq mümkün olar. Bu problemlər mövcud olduğu halda, ermənilərə “gəlin birgə yaşayaq” demək nə dərəcədə inandırıcıdır?

– **17 ildir atəşkəs davam edir. Bu, bizim milli maraqlarımıza uyğundurmu?**

– Torpaqlarımızın işğalda qalması ilə, kənd təsərrüfatı sahəsindən yararlanmaq və sərvətindən istifadə etməkdən məhrum olmuşuq. Hər il bu itki Bakı-Tiflis-Ceyhan kəməmindən qazandığımız bir illik gəlirin 20 fazinin itirilməsinə bərabərdir.

Bu formada danışıqların davam etdirilməsi nəticəsində Qarabağ bizdən uzaqlaşır, daha doğrusu biz ondan uzaqlaşırıq.

Ramid

“Bizim yol” qəzeti, 9 sentyabr 2011

“Bizə deyirlər, öz dövlətinizi özünüz təhrik edin, danışıqlara gətirin”

“Rusiyanın Şərq Tərəfdaşlığı Proqramına şübhəli yanaşması proqramda iştirakı imitasiyaya çevirməyə bəhanə olmamalıdır”. Müsahibimiz Azərbaycan Avrointegrasiya üzrə Milli İctimai Komitəsinin (AAMİK) həmsədri Vahid Qazidir.

– Həm coğrafi, həm də mentalitet baxımdan şərqli olsaq da Avropa məkanına üz tutmuşuq. Avropanın siyasi, ictimai, mədəni institutlarında təmsil olunuruq. Avropa bağlantılarımız nə qədər güclüdür?

– Azərbaycanın Avropa ilə ilk ciddi tanışlığı 19-cu əsrin sonu, 20-ci əsrin əvvəllərində yaşanmış sənaye kapitalizmi dövrünə təsadüf edir. O dövrüm neft bumu ölkəyə güclü Avropa investisiyası ilə birlikdə siyasi plüralizm, liberal dəyərlər də gətirdi, Avropa təhsili görmüş yerli intellektuallarımızın yetişməsinə səbəb oldu. Milli istiqalçılarımız dünyanın inkişaf yolunun Avropanın mədəni, hüquqi, siyasi sistemindən keçdiyini dərk etdilər, yüzillərlə formalaşmış beynəlmiləlçi ümmətçilik yerinə milli məfkurə təklif etdilər. Müsəlman Şərqində ilk demokratik respublikası elə həmin ziyalıların təfəkkürünün və əməyinin bəhrəsi idi.

SSRİ özünün bütün totalitar mahiyyətinə rəğmən Azərbaycanı Avropa mədəni arenasından uzaqlaşdırmadı, əksinə bir qədər də yaxınlaşdırdı. Bütün bunların nəticəsidir ki, bu gün Azərbaycan özünü Avropa ölkəsi hiss edir. Bu “hissiyat” bizi avropalı edirmi, yaxud avropalılar da bizi avropalı sayırmı, bu başqa mövzudur. Hər halda Azərbaycan Avropaya və onun daşıyıcısı olduğu bəşəri dəyərlərə ən yaxın müsəlman cəmiyyətidir, ən azından bu yaxınlardak belə idi. Tendensiyanın zəiflədiyini gördüyümü təəssüf hissi ilə qeyd etməklə yanaşı, bunun hələ də belə olduğuna əminəm. Amma “olanı artırmaq əvəzinə itiririk” də deyirəm.

Azərbaycanın Avropa ilə ilk birbaşa təması müstəqilliyin qazanmasından sonra başladı. Ölkə addım-addım Avropa institutları ilə əlaqələr qurdu və bu institutların bəzilərində təmsilçilik hüququ qazandı. ATƏT və Avropa Şurası bu sırada ilk oldu. Azərbaycanla Avropa Birliyi arasında hüquqi münasibətlərin təməli 1 iyul 1999-cu il tarixdə qüvvəyə minmiş Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi ilə qoyuldu. Avropa Birliyi regiona gec gəlsə də fikrimcə bu gün daha ciddi təsirlərə malik görünür. Avropa Birliyi 14 iyun 2004-cü il tarixli qərarla Azərbaycanı özünün Avropa Qonşuluq Siyasətinə qoşmaqla daha yüksək səviyyəli siyasi və iqtisadi integrasiya vəd edən münasibətlərin yeni mərhələsinin başlanğıcını qoyub. Beləliklə, Avropa Birliyinin müxtəlif sahələri əhatə edən çoxsaylı proqramlarına start verilib. Elə onu söyləmək kifayətdir ki, son dövrlər Avropa Qonşuluq Siyasəti və onun daha funksional təsirli proqramı kimi ortaya çıxan Şərq Tərəfdaşlığı Proqramı élan olunanda ciddi bir avrointegrasiya aləti kimi qəbul olundu.

– Şərq Tərəfdaşlığı Proqramı ciddi uğur qazana bilirmi?

– Avropa Birliyinin 90-cı illərdə başlayan regiona yönəlik, yalnız hökumətlərlə işləyən TACİS proqramının cəmiyyətə təsirsizliyinin bir çox səbəbləri vardı. Ekspertlər bu proqramın region ölkələrindəki mövcud korrupsiya bataqlığında batmasını qeyd edirlər. BBC-də bununla bağlı ciddi ekspert müzakirələrini, bəzi tədqiqatları xatırlayıram. Yeni təşəbbüs kimi ortaya çıxan Avropa Qonşuluq Siyasəti (AQS) kifayət qədər geniş coğrafi məkanı əhatə etdiyindən

və digər səbəblərdən ilk vaxtlar ümidverici təsir bağışlasa da tezliklə skeptiklərin sayı artmağa başladı. Belə bir zamanda Şərq Tərəfdaşlığı Proqramı (ŞTP) daha konkret vəzifələri qarşıya qoyan və real həll yollarını göstərən mexanizm kimi meydana gəldi. Bu gün digər 6 ölkə kimi Azərbaycan da Avropaya inteqrasiyanın daha səmərəli yolu kimi ŞTP-dan bəhrələnmək istəyir.

Proqramın uğurlu alınması həm də özümüzdən asılıdır. Aİ-nin digər ölkələr kimi Azərbaycanla da münasibətlərini tənzimləyən əsas sənəd Fəaliyyət Planıdır. Bu sənəd ölkənin ehtiyac, istək və imkanları, o cümlədən qarşılıqlı dəyər və maraqlar nəzərə alınaraq hazırlanıb. 14 noyabr 2006-cı ildə Fəaliyyət Planı qəbul edilməklə tərəflər arasında yaxın gələcəyə yönəlik münasibətlər sistemi müəyyənləşib. Bu münasibətlər içərisində enerji təhlükəsizliyi xüsusi çəkiyə malikdir və aparıcı rol oynayır.

Nəhayət, AQS Şərqdəki 6 qonşu ölkə üçün vahid formatın təsis edilməsi, yəni Şərq Tərəfdaşlığı Proqramının qəbulu gələcək əməkdaşlıq istiqamətlərini daha konkret müəyyən etdi. Bu, özünü dörd tematik platformada ehtiva edir: demokratiya, yaxşı idarəçilik və sabitlik; iqtisadi inteqrasiya və Aİ siyasətlərinə yaxınlaşma; enerji təhlükəsizliyi; insanlar arasında təmaslar.

Sualınıza cavabımı subyektiv qəbul edin. Şərq Tərəfdaşlığı Proqramına start verildiyindən keçən vaxta nəzər saldıqda əvvəlki optimistliyin bir xeyli azaldığının şahidi oluruq. Avropa Birliyinin Şərq sərhədlərində yerləşən postsovet ölkələrinə yönələn proqramın uğurlarının olacağına hələ də ümidlər var, lakin ciddi nəticələr ciddi və məqsədyönlü səylər tələb edir. Şərq Tərəfdaşlığı Proqramını sadəcə hökumətin tətbiq etdiyi islahatlara söykəmək azdır. Ölkədə konkret qoyulmuş məqsədlərə nail olmaq üçün işgüzar vətəndaşların iştirakını təmin edən şərait olmalıdır. Bu isə o deməkdir ki, vətəndaşlarla məsləhət, canlı təmas, müzakirə və hesabatlılıq mexanizmləri qəbul edilməli və işə salınmalıdır. Sadəcə bəyan etmək kifayət deyil, mexanizmləri işlək hala gətirmək üçün səyləri artırmaq gərəkdir. Qafqaz ölkələri içərisində Gürcüstan istisna olmaqla bu sahədə ciddi irəliləyişdən danışmaq hələ tezdir. Bu ölkədə bu sahə üçün xüsusi bir nazirlik də yaradıblar. Əsas məsələ odur ki, bizə düşəni, üzərimizə götürdüyümüzü edək. Rusiyanın bu proqrama şübhəli yanaşması, yaxud açıq şəkildə təhdid etməsini bəhanə gətirərək, proqramda iştirakı imitasiyaya çevirməyin özü elə bəhanə hesab olunmalıdır.

– Avropa Birliyinin proqramlarında, xüsusilə də Avropa Qonşuluq Siyasətində və Şərq Tərəfdaşlığı Proqramında iştirak Azərbaycan üçün mühüm bir proses hesab edilir. Bununla əlaqədar dövlət qurumları və Avropa Komissiyası strukturları ilə vətəndaş cəmiyyəti institutlarının əməkdaşlığını qənaətbəxş hesab etmək olarmı?

– Şərq Tərəfdaşlığı Proqramı Avropa Birliyi – proqramda iştirak edən dövlətlər – iştirakçı ölkələrin vətəndaş cəmiyyəti üçbucaqlığına əsaslanan fəaliyyətlə ciddi uğur qazana bilər. Azərbaycanda da bu üçtərəfli əməkdaşlıq ciddi bəhrə verir. Amma təəssüf ki, bu əməkdaşlıq zəifdir, xüsusilə, vətəndaş cəmiyyəti ilə əməkdaşlıq istənilən müstəviyə keçməyib. Hökumət bu sahədə vətəndaş cəmiyyətini hələ ki ciddi tərəf hesab etmir, düzdür, bəzi nazirliklər tədbirlərə öz nümayəndələrini göndərirlər, amma biz münasibətlərin daha da inkişafını gözləyirik. Vətəndaş cəmiyyətinin arzuladığı üçtərəfli əməkdaşlıq sahələrini təxmini belə göstərərdim:

Şərq Tərəfdaşlığı Proqramı çərçivəsində Azərbaycanda siyasətə təsir edəcək polemikaların açılması;

Ölkəmizin Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olmasını şərtləndirən danışıqlarda vətəndaş cəmiyyəti adından təkliflərin hazırlanmasının stimullaşdırılması, xarici ölkələrin təcrübəsinin öyrənilməsinə yardım;

Şərq Tərəfdaşlığı Proqramı çərçivəsində onun əhatə olunduğu ölkələrdə media, insan hüquqları, miqrasiya və s. problemlərə həsr olunmuş toplantılara üstünlük vermək;

Azərbaycan üçün Avropa Birliyinə inteqrasiya sahəsində model ola biləcək dövlətlərin müəyyən olunması və onlarla ciddi təcrübə mübadiləsi;

Viza sadələşdirilməsi istiqamətində və digər əməkdaşlıq sahələrində dövlət tərəfindən hazırlanan təkliflərin müzakirəsində vətəndaş cəmiyyətinin iştirakını təmin etmək.

Siyahını bir xeyli uzatmaq olar.

– Azərbaycan vətəndaş cəmiyyətinin avrointeqrasiya yolunda rolunu necə səciyyələndirərdiniz?

– Azərbaycanın Avropaya inteqrasiya yolunda ictimai-siyasi təşkilatların, xüsusilə QHT və ictimai fəalları xüsusi çəkisi var və bu çəki ilbəl artmaqdadır. Son illər Avropa Komissiyasının ayırdığı qrantlar vətəndaş cəmiyyətinin stimullaşmasında az rol oynamır.

Avropa Birliyi Şərq Tərəfdaşlığı Proqramı Vətəndaş Cəmiyyəti Forumu da elə bu istəkdən doğub. Forumun Azərbaycan Milli Platforması da bu çərçivədə yaranıb. Onlarla üzvü olan Milli Platformanın məqsədi vətəndaş cəmiyyətinin Şərq Tərəfdaşlığı Proqramının inkişafı sahəsində fəaliyyətini Azərbaycanda populyar etmək, bu istiqamətdə atılacaq addımlar və təşəbbüsləri əlaqələndirməkdir.

– AAMİK-in məqsədlərinizdən biri Azərbaycan Respublikasının Avropaya inteqrasiyası proseslərinə vətəndaş cəmiyyətinin səfərbər olunmasına, avrointeqrasiya ilə əlaqədar qərarların qəbul olunmasında, həyata keçirilməsində və monitorinqində vətəndaş cəmiyyətinin yaxından iştirakının təmin edilməsinə nail olmaqdır. Bu istiqamətdə vəziyyət necədir?

– Biz 4 ildir (2007-2010-cu illər) “Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə imzaladığı “Fəaliyyət Planı” üzrə əldə edilmiş Tərəqqinin Qiymətləndirilməsi” adlı hesabat hazırlayıb, tərcümə edib və yayırıq. Bizim monitorinqin nəticələri Avropa Komissiyasının illik hesabatlarında öz əksini tapır. Bu, hər il gördüyümüz işdir. Düşünürəm, Komitənin tək son ildə həyata keçirdiyi tədbirlərin bir hissəsini sadalasan, gördüyümüz işlərin əhatə olunduğu sahələr və ümumiyyətcə, fəaliyyətimiz haqda müəyyən qədər təsəvvür yarada bilərəm:

Beynəlxalq konfranslar. “Rusiya-Gürcüstan münaqişəsi və onun regional əməkdaşlıq, təhlükəsizlik və humanitar sahələrə təsiri”, “Avropa Birliyi və Avropa Şurasının İnsan Haqları üzrə Siyasəti: Avrointeqrasiya Proseslərində Azərbaycanın Perspektivləri”, “Azərbaycanın Sosial İnkişafının Mövcud Vəziyyəti və Avropa Qonşuluq Siyasəti”, “Azərbaycan və ÜTT: problemlər və perspektivlər” və başqa;

Dəyirmi masalar. “Srebrenitsa – 15 il. Soyqırımı anatomiyası (Xocalı paralelləri)”, “Avro yanacaq standartlarına keçid: mərhələlər və gözləntilər”, “Azərbaycan Avroatlantik məkanda: inteqrasiyanın prioritetləri və reallıqları” və başqa;

Maarifləndirmə kampaniyası. Regionlarda Avropa Birliyi, Qonşuluq Siyasəti və Şərq Tərəfdaşlığı proqramları barəsində maarifləndirmə kampaniyasının aparılması;

Siyasət sənədləri. “İctimai vəsaitin idarəedilməsi islahatları: səmərəliliyin, hesabatlılığın və proqnozlaşdırmanın təmin edilməsi”, “Avropa Birliyi (AB) və Cənubi Qafqaz”, “Azərbaycanın ÜTT-yə üzvlük prosesinin qiymətləndirilməsi” və başqa mövzularda Siyasət sənədləri yazılıb.

Buraya Komitəmizin üzvü Samir İsayevin rəhbərliyi ilə hazırlanan “Alternativ Enerji” sənədinin təqdimatı, AAMİK-in bir çox yerli və beynəlxalq təşkilatlarla birgə düzənlədiyi “Söz və ifadə azadlığına dəstək” 3 günlük Beynəlxalq Forumu, Komitəmizin digər üzvü Elxan Şahinoğlunun “Dağlıq Qarabağ: statusuz status. Dünyanın 10 muxtariyyət modeli” kitabının nəşri və təqdimatını da əlavə edərdim.

– Bəs Azərbaycan Avrointegrasiya üzrə Milli İctimai Komitəsi (AAMİK) bu gün hansı fəaliyyət perspektivlərini qarşıya qoyub?

– Müxtəlif sahələr üzrə işçi qrupları çərçivəsində fəaliyyətə üstünlük veririk. Bu çərçivədə uğurlu iş kimi Avropa Qonşuluq Siyasətinin 10 prioritet sahəsi üzrə komissiyaların yaradılmasını göstərmək olar. Komissiyaların işinin yekunu kimi Komitənin hesabatları hazırlanmışdır ki, buna da Avropa Komissiyasının illik yekun hesabatlarında istinad mənbələrindən olmuşdur. Bayaq da dediyim kimi bu monitoring hər il davam etdirilir.

Bu il fəaliyyəti daha səmərəli qurmaq üçün Komitə daxilində 3 əsas işçi qrup yaratdıq: 1) Qubad İbadoğlunun rəhbərlik etdiyi “İqtisadi integrasiya” üzrə işçi qrup, b) Əhməd Abbasbəylinin rəhbər etdiyi “Siyasi integrasiya üzrə” işçi qrup, c) Yaşar Cəfərovun rəhbərlik elədiyi “Təhlükəsizlik və regional integrasiya” üzrə işçi qrup. Artıq Mehriban Vəzirin rəhbərliyi ilə “Gender məsələləri üzrə” 4-cü qrup formalaşır. Hər qrup ciddi müzakirələrdən sonra artıq konkret mövzunu müəyyənləşdirib və bu il ərzində həmin mövzuya aid araşdırma sənədi hazırlayıb ictimaiyyətə təqdim edəcək.

Perspektivdə başqa ideyaların da gerçəkləşməsinə çalışacağıq. Fevral ayından etibarən maarifləndirmə kampaniyası çərçivəsində 3 universitetdə tələbələrə Avrointegrasiya mövzusunda müxtəlif mühazirələrin oxunmasına start verilir. Bunlar Azərbaycan, Turizm və Bakı Slavyan universitetləridir. Avrointegrasiyanın müxtəlif sahələrini əhatə edəcək mühazirələri Komitənin üzvü olan ekspertlər oxuyacaq.

– Avrointegrasiya sahəsində, xüsusilə, bayaq dediyiniz üçtərəfli əməkdaşlıq sahəsində, hansı köklü problemlər mövcuddur?

– Avropa Birliyi münasibətlərin qurulması zamanı ölkələrin üzərinə götürdüyü öhdəliklərdən başqa heç nə tələb etmir. Bizə deyirlər, öz dövlətinizi özünüz təhrik edin və danışıqlara gətirin. Razılaşaq ki, öz vətəndaş cəmiyyəti ilə açıq müzakirələrə hazır olmayan dövlətlərdə buna nail olmaq asan deyil. Avropa Birliyi istər AQS və ŞTP çərçivəsində vətəndaş cəmiyyətinin rolunun nədən ibarət olduğunu tam müəyyənləşdirməyib və dövlətlərlə münasibətlərin qurulmasında vətəndaş cəmiyyətinə hər hansı mandat vermək istəmir, dövlətlə vətəndaş cəmiyyəti arasında platformalar çərçivəsində əməkdaşlıq qurmağa ciddi dəstəkçi olmağa tələsmir. Başqa misallar da gətirmək olar.

“Ayna” qəzeti

5 fevral, 2011

“İnsan məscidə girəndə siyasəti, partiyanı, ideyanı unutmalıdır”

“Söhbət seçki sisteminin təkmilləşdirilməsindən daha çox vətəndaş cəmiyyətinin seçki prosesinə təsiri mexanizmlərindən getsə yaxşıdır”. “Vətəndaş cəmiyyəti” jurnalına müsahibə.

– Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti son 20 ildə hansı inkişaf mərhələlərini keçib?

– Azərbaycanda müstəqil təşəbbüs qrupları, dərnək və birliklər kimi ictimai təşkilatlanmanın ilk rüşeymləri Sovet İttifaqının sonu və müstəqilliyin ilk illərinə təsadüf edir. Bu birliklər kommunist ölkələrində – Mərkəzi-Şərqi Avropada və Sovet İttifaqında partiya nomenklaturasına aidiyyəti olmayan müxalif düşüncəli ziyalıların öz fikirlərini ifadə etməsinə şərait yaradan geniş ictimai forumlara ehtiyacdən yaranırdı. Belə bir vəziyyətdə yenicə yaranmaqda olan vətəndaş cəmiyyətləri kommunist elitaları kimi güclü şəbəkələrə malik olmadan özləri-özlərini fondlaşdırırdılar. Məhz həmin qeyri-formal şəbəkələr kommunist repressiyalarına qarşı mübarizə aparır və demokratik prinsipləri inkişaf etdirməyə çalışırdı.

Kommunizmin çökməsindən sonra yaranan 28 müstəqil ölkədən biri kimi Azərbaycanda da tədricən siyasi partiyalarla ictimai təşkilatların kəsişmə nöqtəsində çalışan və siyasi fəaliyyətlə ictimai fəaliyyət arasında vətəndaş cəmiyyətinin yeni təbəqəsi formalaşmağa başladı. İlk olaraq insan hüquqları və demokratiya problemlərilə məşğul olan QHT-lər meydana çıxdı.

Ötən əsrin 90-cı illərinin ortalarından başlayaraq digər sferalarda da fəaliyyət göstərən QHT-lər yarandı. Bu, ilk növbədə ABŞ və Avropa ölkələrindən olan donor təşkilatların və bir çox beynəlxalq qurumların Azərbaycanda fəaliyyətlərini genişləndirmələri ilə əlaqədar idi. Vətəndaş cəmiyyətinin yaranma mərhələsində rastlaşdığı maneələri hökumət strukturları, ayrı-ayrı məmurlar yaradırdılar. Onların müstəqil qurumların mövcudluğuna vərdişinin olmaması, onları həzm edə bilməməsi ciddi çətinliklər yaradırdı. Təkcə bir faktı deyim mənərə Sizə aydın olsun: “İnam” Plüralizm Mərkəzi dövlət qeydiyyatı üçün 11 il mücadilə edib. Belə faktlar onlarla, yüzlərlədir.

Sonrakı mərhələdə dövlətin, məmurların vətəndaş cəmiyyətinə münasibəti dəyişdi. Artıq QHT-lərlə bağlı qanunlar yarandı, dövlət Şurası formalaşdı. İndi dövlət bir çox sahələrdə QHT-ləri öz partnyoru kimi görür. Əsas problem QHT-biznes münasibətlərinin qurulmamasıdır ki, güman edirəm yaxın gələcəkdə bəlkə bu sahə də irəliləyib oldu.

– Seçki sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində hansı nailiyyətlər əldə olunub?

– Söhbət seçki sisteminin təkmilləşdirilməsindən daha çox vətəndaş cəmiyyətinin seçki prosesinə təsiri mexanizmlərindən getsə yaxşıdır. Seçki sistemi ilbəl təkmilləşdirilir, amma bu, seçkilərin keyfiyyətində irəliləyiş yaradır mı, bax bu sual ətrafında düşünmək lazımdır. İstər Sizin qoyduğunuz, istərsə də mənim dediyim sahələrdə QHT-lər mövcud seçki iştirakçılarında daha effektiv işləyə bilərlər. Bizim QHT-lər seçki sahəsində xeyli yerli və xarici təcrübəyə malikdirlər, bu potensialdan yararlanmaq lazımdır.

– **Dinin vətəndaş cəmiyyətində rolunu necə xarakterizə etmək olar?**

– Dini icmalar da vətəndaş cəmiyyətinin üzvləri sırasındadır. Vətəndaş cəmiyyəti partiyalar kimi siyasətlə birbaşa məşğul olmasa da, bilavasitə siyasətin içindədir. Odur ki, sualınıza Məmməd Əmin Rəsulzadənin fikirlərilə cavab verərdim. O yazırdı: “İnsan məscidə girəndə siyasəti, partiyayı, ideyanı unutmaldır, Allaha ibadət etməlidir. Ümumiyyətlə, ruhanilər siyasətlə məşğul olmamalıdır, məscid siyasi mübarizədən kənar qalmalıdır”. Bu sözlər həm də siyasətlə bilavasitə məşğul olan vətəndaş cəmiyyətinə də şamil edilə bilər. Dinin hakim olduğu vətəndaş cəmiyyətlərinə də rast gəlinir, elə yaxın qonşuluğumuzda belə cəmiyyət var. Sualınız bizim vətəndaş cəmiyyətimizə aid olduğundan elə M.Ə. Rəsulzadənin fikirləriylə də kifayətlənirəm.

– **Vətəndaş cəmiyyətinin mühüm institutları kimi bələdiyyələr Azərbaycanda özünü doğruldubmu?**

– Sualınızın qısa cavabı belidir: “yox”. Bunun bir sıra səbəbləri var ki, bu səbəblərin ən yaxşı araşdırmaçıları elə vətəndaş cəmiyyətinin digər institutu olan QHT-lərdir. Biz hələ də bələdiyyələrin təmsalında özünüidarə institutunu formalaşdırma bilməmişik. Təəssüflər olsun ki, bu yöndə hərəkət geri istiqamətlidir.

“Vətəndaş cəmiyyəti” jurnalı

Noyabr 2011

“Azərbaycana demokratiya neft bitdikdən sonra gələcək”

Yazıçı Vahid Qazı Ağdamda doğulub, Elçibəy hakimiyyəti dönməmində Prezident Aparatında işləyib, doxsanıncı illərdə Müsavat Partiyasının mətbuat xidmətinin əməkdaşı olub, uzun illər “İnam” Plüralizm Mərkəzinə rəhbərlik edib, sonra İsveçə köçüb. Helsingborq şəhərində yaşayır, kitablar yazır. Onun son “Rusiya sindromu” essesi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından bizə qalan mənəvi irs haqqındadır. 11-ci Qızıl ordunun Azərbaycanı işğal etməsinin (28 aprel 1920-ci il) 100 illiyi ərəfəsində yazılıb. Vahid Qazi Turan-ın suallarını cavablandırır.

– **Azərbaycanda rəsmi təbliğat xalqda belə təəssürat yaratmağa çalışır ki, Azərbaycan dünyanın diqqət mərkəzindədir, dünya Ermənistanı pisləyir, Azərbaycanda bir qrup yaramaz ölkə daxilində baş verən hadisələrlə bağlı beynəlxalq təşkilatları aldadır. Ancaq ölkə daxilində hər şey normaldır. Bəs, Azərbaycan Avropadan necə görünür?**

– Yadıma gəlsə futbol üzrə Dünya Çempionatında dünya mediasında belə bir xəbər getdi ki, Şimali Koreya televiziyasında bu ölkənin komandasının Braziliyanı 10:0 hesabı ilə udması xəbəri yayımlanıb. Bütün Şimali Koreya inanıb bayram edirmiş. Çox yaxşı ki, Azərbaycan hələ ŞK olmayıb. Vətəndaşların az da olsa alternativ xəbər almaq imkanları var. Bizim rəsmilərin nə deməsindən asılı olmayaraq, Azərbaycanın adı günbəgün qara siyahılarda yuxarı yerlərə çəkilir. Korrupsiya, siyasi opponentlərə qarşı repressiya, avtoritarizm. Avropadan baxanda məmləkət beləcə neft rəngində – qara görünür.

– **Bizdə deyirlər ki, azərbaycanlıların müsəlman və Asiya mənşəyi bizim Avropa tərəfindən qəbul edilməmişə mənfi təsir göstərir. Avropa erməniləri dəstəkləyir. Ona görə də Azərbaycanın demokratik olmasının mənası yoxdur, çünki biz onsuz da geridə qalmış asiyalıyıq. İsveçdə (Avropada) Azərbaycan haqda belə təəssürat varmı?**

– Bu, öz bacarıqsızlığına bəraət axtarışına bənzəyir. Adama deyirlər, sən nə vaxt avropalıya onun başa düşdüyü dildə tarixi sənədlər, sənədli filmlər, kitablar təqdim elədin? İnanırdın? Bizim ”həqiqətlər”imiz olduğu kimi ermənilərin də öz ”həqiqətlər”i var. Onlarlar təqdimat işində bacarıqlıdır, bunun obyektiv səbəbləri də var, diaspor kimi.

Atatürk dünyəvi, demokratik islahatlara başlayanda Avropa, ABŞ onu anladı, dəstəklədi. Onun müsəlmanlığına, şərqliliyinə baxmadı. Avropa dəyərlərinə qucaq açan Atatürkə onlar da qucaq açdılar. Məhz buna görə II Dünya Müharibəsindən sonra boğazları tutmaq sevdasına düşmüş Stalinin qabağına demokratik Qərb çıxdı. Yoxsa Tehrana qədər qoşun yeridən SSRİ İstanbulu da tutmuşdu.

Biz, müsəlman şərqinin ilk Cümhuriyyətini qurmuş xalq bütün müsəlman aləminin ən dünyəvi-modern ölkəsini də qura bilərdik. Son 27 ildə yürüdülmən siyasət xalqı bəlkə də yarım əsr geri saldı. Səbəbi soruşsanız deyim: 1. Neft; 2. Sovetdən qalma çiy elita; 3. Sovet dövründə formalaşan klan; 4. Xalq hərəkatı liderlərinin o dövrdəki və sonrakı bilərəkdən, ya bilməyərəkdən dalbadal buraxdığı səhv; 5. Ən əsası, ümumxalq biganəliyi.

Sualınızın son hissəsinə isə belə sualla cavab verərdim. Biz kiməsə xoş gəlsinmi deyə demokratikləşməliyik? Azad cəmiyyət gələcək üfüqlər deməkdir. Qapalı cəmiyyətsə, karantinə salınmış kütlə. Seçim öz əlimizdədir. Mənim salam kəsdiyim isveçlilərin təsəvvüründə Azərbaycan sirli, tanınmayan, səfər etməli yerdir. Səyahətsevər isveçlilərdən narahatlığım odur ki, gedələr, pəjmürdə qayıdalar.

– Məlumdur ki, Azərbaycanda azərbaycanlılar siyasi cəhətdən birləşə bilmirlər. Hətta siyasi demokratik müxalifətin daxilində onlarla fikir ayrılığı var ki, REAL Partiyası ilə olduğu kimi. Bəs Avropa azərbaycanlılarının siyasi mənzərəsi necədir? Orada azərbaycanlılar daha ağıllı, siyasi cəhətdən daha savadlıdır mı?

– Orada necədirsə, burada da o cürdür. Belə bir fikir var, deyir üç polyak görüşür, sonunda bir təşkilat yaradır. Üç azərbaycanlı yığışır bir yerə, sonunda dörd yerə parçalanır. Ümummilli ideya olmayınca bu, davam edəcək. REAL Partiyasını soruşursunuz. Ölkənin xeyli intellektualı bir yerə yığılanda sevinib ümidlənmişdik. Hələ 5 il qabaq yazdığım “Yolda qalan yolçuluqlar” adlı yazıda onlardan da bəhs eləmişdim. Bu günün gələcəyini yazmışdım. Onda xeyli dost məndən incimişdi. Məsələn, Altay Göyüşov “feysbuk” dostluğumdan çıxmışdı.

Avropada Azərbaycana elə orada xeyir verə bilən adamlar var. Ürək ağdıran hal odur, belələrinin sayı artır. Burada yazmaq, danışmaq rahatdır deyə çox adam yazır, “yutub” kanalı açır. Mən buna pis baxmıram, əksinə, həqiqi informasiya qıtlığı yaşayan cəmiyyət üçün bu cür imkanlardan yararlanmaq lazımdır. Amma orada elə təsəvvür yaranmasın ki, buradakılar ağıllıdır, siyasi yetkindirlər. Ən yetkin də, ən mübariz də orada qalanlardır.

– Necə hesab edirsiniz, Azərbaycan hara gedir? Geriyə monarxiyaya? Bəlkə çox yavaş da olsa demokratiyaya doğru? Yoxsa yerində sayır? Hakimiyyətdə seçkisiz islahatlar mümkündür mü? Dünyaya Azərbaycan indi olduğu kimi lazımdır?

– Azərbaycan sərt yoxuşa çıxan və hər an üzəşəği qayıda biləcək nasaz maşın kimidir. Seçimi xalq etməlidir: “monarxiya” ilə razılaşırsa, uzaq demirəm, yaxın zamanların alt-üst olan, özü cəhənnəm, xalqlarını səfalətdə qoyub tarixin zibilliyinə atılmış “monarxiyalar”ı göz önünə gətirsin. Ya da hakimiyyəti həqiqi islahatlara başlamağa məcbur etməlidir. “Etiraz ləyaqətin bir başqa adıdır!” – bu, bir yazımın başlığıdır!

Demokratiyaya doğru heç tısağa sürəti də yoxdur. Bunu deyənlər ilk növbədə özlərini aldadırlar. Olan-qalan demokratik təsisatlar məhv edilib. Ən böyük faciə isə odur ki, ictimai əxlaq ciddi deformasiyaya uğrayıb.

Bütün siyasi uğurların ana təməli seçkidir. Müzakirələrdən keçən qərarlardır. Çingizxan belə qurultay qərarları olmadan addım atmazmış. Təkbaşına idarə sonunda fəlakətdir.

Dünyanın tərəqqipərvər qüvvələrinə azad, demokratik Azərbaycan lazımdır. Onlar Rusiya və İran kimi despot ölkələrin arasında demokratik ölkə görmək istərdilər. Təəssüf ki, hazırkı dünya düzəndə hakim qüvvələr bəşəri dəyərlərə sadıq yox, merkantil maraqları olan odioz güc sahibi olanlardır. Dünyanın aparıcı ölkələrinin liderlərinə fikir verin. Onları uzaq demirəm, 30-40 ilin liderləriylə müqayisə edin.

Neft bitsin, ümidimiz də çiçəkləyəcək! Bu da son suala cavab. Bir qədər tələsik oldu.

Kamal Əli

“Turan” agentliyi, 26 aprel 2020

Bir sual – bir cavab

”Şair şeirini yalnız rəhbər qarşısındamı deməlidir?”

Sual: Vahid bəy salam. Sizi Teleqraf.com saytından narahat edirik. Sizə bir mövzuda sual ünvanlamaq istərdik. Əkrəm Əylislinin Ramiz Rövşənlə bağlı səsləndirdiyi fikirlərlə bağlı nə deyə bilərsiniz? Ümumiyyətlə, şairin toyda şeir oxumasına münasibətiniz necədir?

Cavab: Bir dəfə müsahibə üçün Əkrəm Əylisliyə suallar göndərdim, arasında belə bir sual vardı: “Sizi yaxından tanıyanlar xarakterinizin çox müsbət tərəfiylə yanaşı bəzən cığallıq elədiyinizi də qeyd edirlər. Cığalsınızmı? Adətən, nə vaxt tutur bu damarınız?” Əkrəm bəyin söz açdığınız müsahibəsində cığallıq duyulmasa da, xeyli təhqir elementləri aydın görünür. Bu müsahibəsini bəyənmək mümkün deyil. Təhqirlə doludur. Mən Əkrəm Əylislini də, Ramiz Rövşəni də onun “Ramizi görmədiyi zirvədə” görürəm.

Son illər ağına-bozuna baxmadan daş-qalaq eləmək vərdişi formalaşmış. Bu, pis haldır. Qocaman söz adamlarının daşlanması isə lap pis nümunədir. Əkrəm Əylisliyə total hücum ediləndə “Daş yuxumdakı Mirzə Fətəli” adlı balaca bir yazımla müdafiəsinə qalxdım, məni də ermənilərə satılmaqda ittiham edənlər tapıldı. Ramiz Rövşənə hücumların pik vaxtı “Ramiz Rövşəni qınayanlara” adlı bir yazı yazdım, nə qədər qınaq yedim. Hər iki halda özümü haqlı bildiyim üçün bu ittihamların, qınaqların biri də mənə təsir etmədi. Onları müasir ədəbiyyatımızın zirvəsi hesab etməyim “küyə getməyim” deyil, fanatik olası yaşda da deyiləm. Sadəcə, özümü daşlayanlar arasında yox, daşlananların yanında daha xoş duyduğumu demək istəyirəm.

Şairin toyda şeir deməsi niyə ayıb sayılmalıdır? Şair şeirini yalnız tribunada, rəhbər qarşısındamı deməlidir? Ramiz Rövşən mənim də toyumda şeir deyib, başqa dostların da. O toyların elə ən yaddaqalan yeri onun çıxışı olub. Camaat “Şeir-şeyr!” deyərək səsləndə şeir deməsəydi, onu insanları qırmaqda, saymazlıqda ittiham edərdilər. Şairin yeri xalqın yanındır. Gülməli hal bilirsiniz nədi? Bəziləri Ramizi susmaqda qınayırlar! O tək ustad şair deyil, həm də sözə dəyər verilən, sözü dinlənən yerdə sözünü deməyi bacaran vətəndaşdır. Bəzən adam sükutuyla da çox şey deyir. Mən Azərbaycanda onu nədəsə qınamağa haqqı olan bir adam belə tanımıram.

Nərgiz Cavadzadə

Teleqraf.com, 16 Dekabr 2016

“Dini xurafat bu gün son yüz ildə olmadığı qədər güclüdür”

Adətən, rəhmətə gedən söz-sənət adamlarıyla vida mərasimi Akademik Milli Dram Teatrında və ya digər sənət ocaqlarında keçirilir, mərhumun cənazəsi burdan son mənzilə yola salınırdı. Şair Söhrab Tahirin cənazəsinin məsciddən götürülməsindən sonra filosof-tənqidçi Əsəd Cahangirin fikri birmənalı qarşılanmadı. O yazmışdı: “Axır ki, sovet dövründən fərqli olaraq mərhumlarımızı şeytanın evindən yox, Allahın evindən yola salırıq”.

Tənqidçi bunu fəlsəfi mənada söylədiyini, sənətin əslində şeytani mahiyyət kəsb etdiyini deyir. Biz isə bu fikri söz, fikir, sənət adamlarının müzakirəsinə çıxardıq:

Sual: Teatr sözün hansısa mənasında şeytanın evi ola bilərmi? Mərhumun cənazəsinin teatrdan götürülməsi nə dərəcədə yanlış və ya doğrudur?

Cavab: İnanmıram ki, Azərbaycanın mədəniyyət, ədəbiyyat, teatr tarixinə bələd bir adam olan Əsəd bəy bunu sözün birbaşa anlamında deyər. Kim bilməsə də, Azərbaycan teatrının hansı mühitdə yarandığını, hansı əzablardan keçdiyini o, yaxşı bilir. Yəqin ki, elə fəlsəfi mənada deyib.

Ancaq düşünürəm ki, onun bu sözündən tutub ictimai müzakirə açmaq yaxşıdır. Bu gün cəmiyyətdə “Din və sekulyarlıq”, lap elə “Məscid və teatr” mövzusunda açıq debatlar, ictimai dinləmələrə ehtiyac var. Bu yaxınlarda “Əmmaməli gələcək” adlı bir yazı yazdım. Ölkəni başına götürən xurafatın gələcək fəsadlarına mən də bir SOS signalı çalmaq istədim. Elə adamlardan qınaq gəldi ki, çaşıb qaldım. Özüm-özümə dedim: “Biz hara gəlib çıxmışıq?”

Bu gün elə adamları dinə sığınan görürsən ki, əlin üzündə qalır. Siyasi islamın dörd bir yanımızı sardığı bir zamanda siyasilərimizdən tutmuş hökumət adamlarına, ziyalılarımızacan hər kəs onunla ehtiyatlı davranır, bir növ qorxur. Biri elektorat itirər deyər çəkinir, o biri dini kəsimin təşkilatlanmış ictimai qınaq-hücumundan ehtiyat edir. Niyə? Çünki dini xurafat bu gün son yüz ildə olmadığı qədər güclüdür. Mən bu adamların heç birinin dinə münasibətdə səmimiyyətinə inanmıram.

Son onilliklərdə ölkədə ən çox inkişaf edən dini təmayüldür. O aksiomadır ki, din səfalətin baş aldığı ölkələrdə populyar olur. Bizdə maddi və mənəvi səfalət vüsət aldıqca adamların dinə üz tutması davam edəcək. Dinin total basqısına susmaq, imkan düşəndə hələ bir xoş söz demək bu gün ölkəni başına götürən siyasi yaltaqlıqla eyni statusdadır, belə düşünürəm.

Avropada teatr kilsə məngənəsində boğula-boğula inkişaf edib. Bir növ onun o biri üzü, alternativ kimi. Teatr həyat həqiqətlərinin söyləndiyi, göstərildiyi yerdir. Nağıllar, rəvayətlər, moizələr kilsədə deyilirdi. Kilsə də, məscid də modern inkişaf səsleşmir, əksinə mühafizəkar, tutucu, saxlayıcı institutdur. Həmişə belə olub. Teatr isə müasirliyə can atanların yuvası olub, sekulyar düşüncəyə meydan verib. İndi də belədir.

Hələ bilmək olmaz, şeytan yuvası haradır. Avropada kilsəyə “şeytan yuvası” deyənlər o qədər olub ki. Orta əsr kilsə inkvizisiyasından bu günün pedofil skandallarınacan şeytani əməllər deyilmə? Ötən il real faktlar əsasında Tom Makkartinin çəkdiyi “Spotlight” (“Diqqət mərkəzində”) filminə baxın.

Bu gün Avropa teatrları kilsə olaylarını tamaşaya qoyur, onunla tarixi davanı sözlə, musiqiylə səhnədə udur. “Notre Dame de Paris” musiqilinə mən həm də o kontekstdən baxıram. Haradı şeytan yuvası – Esmeraldanın rəqs etdiyi səhnə, yoxsa keşiş Klod Frollonun Kvazimodaya işgəncə verdiyi kilsə?

Biz isə teatr yönəticilərimizdən soruşuruq ki, niyə teatrlarımız neçə ildir ”Ölü”lər tamaşasını səhnələşdirmir? Kimdir buna mane olan? Hökumət təmsilçiləri o mane olanlardan qorxur, ya onlarla həmrəydir? Jurnalist olsaydım, onlara bu sualı verərdim!

Sonda onu demək istəyirəm ki, yüz il öncəki maarifçi klassiklərimizin həyatları bahasına qurduğu sekulyar ortamı dini xurafatın öhdəsinə buraxmıyaq. Bu gün o kövrək sekulyarlığa sevinclər, əsədlər, vahidlər çiyin verməsə, çox yaxın vaxtda Azərbaycan dini xurafatın at oynatdığı məkana çevriləcək.

Sevinc Fədai

Xeber365.com, May, 2016

“Demokratiya özülü olmayan siyasi sistemlər çöküşə məhkumdur”

“Mübarəkin də Misir fironları kimi sonu çatdı, amma onların bir fərqi var, Misir xalqı ona ehram tikməyəcək.”

Sual: Misir inqilabının təsirləri barədə

Cavab: Nəşrinə yeni başladığımız “Toplum” jurnalı üçün dekabr ayında müsahibə götürəndə suallarımızı cavablandırarkən məşhur alim Rafiq Əliyev “Vikiliks”i 21-ci əsrin ən böyük hadisəsi və yeni eranın başlanğıcı saymışdı. O bunun ilk olaraq demokratiyaya kömək edəcəyini demişdi. Hardan başlayacağını bilməsə də, tezliklə böyük dəyişikliklər mərhələsinə keçid proqnozlaşdırmışdı. Heç iki ay keçmədi, ərəb ölkələrini inqilab dalğası bürüdü.

Yeni dövr başlayır və bu, böyük ehtimalla yeni dünya düzəni yaradacaq. Daha Bin Əli, Mübarək kimi liderlər, onların yaratdığı rejimlər populyar deyil, belələri ilə əməkdaşlıq da hörmət gətirmir, əksinə imicə zərbədir. Belə siyasi sistemlər funksional olmadığından ölkə daxilində sevilmir, ümumbəşər dəyər daşıyıcısı olmadığından da ölkə xaricində etibarlı tərəfdaş sayılmırlar. Bu hadisələr bir daha sübutdur ki, dişi yeyilmiş çarxa bənzəyən bu cür sistemlərin axırı yoxdur, demokratiya özülü olmayan siyasi sistemlər çöküşə məhkumdur.

Mübarəkin də Misir fironları kimi sonu çatdı, amma onların bir fərqi var, Misir xalqı ona ehram tikməyəcək.

Deyerler.org

12 fevral 2011

“Bu günün sosial şəbəkələri dünənin çayxana və dərnəklərini əvəz edib”

Sual: Sosial şəbəkələrdə ünsiyyət bizə nə verir?

Cavab: İnsan canlı varlıq kimi ehtiyaclarını ödəməyə məhkumdur. O, yemək, içmək, yatmaqdan sonra ən çox ünsiyyətə ehtiyac duyur. Robinzon Kruzonu xatırlayın, adam yox idi, özünə kukla düzəldib onunla danışdı. Bu gün sosial şəbəkə ən dinamik ünsiyyət vasitəsidir.

Biz texnologiya sahəsində min illər boyu əldə eləmədiyimiz zəfərə imza atırıq. Bu gün heç nə inkişaf sürətinə görə informasiya texnologiyalara çata bilmir. Texnoloji inkişaf ölçüləri dəyişib: zaman və məkan məfhumları əvvəlki anlamını itirib, kiçilib. Əvvəlki 3-4 səhifəlik məktubumuzu 3-4 cümləlik mesajla dəyişmişik. Bu sürətlə yaxın gələcəkdə bu, 3-4 söz, daha sonra isə 3-4 işarə ilə əvəz olunacaq.

Amma heç bir inkişaf birtərəfli ola bilməz, bir xoşbəxtlik başqa bir bədbəxtliyin sayəsində mümkün olduğu kimi bir üstünlük də başqa nəyinsə azalması hesabınadır. Bu kontekstdən yanaşsaq texnoloji dünya inkişaf etdikcə insan dünyası kiçilir.

İnsan dünyanı bir kompüter monitoruna sığdırıb elə zənn edir ki, qəlbinin üfüqləri daha bütöv dünyaya açılıb. İnsanlar min illər boyu xəyallarındakını internetdə tapdığını zənn edir. Amma kitablarda, kinolardakı kimi burda da həyat realdakı kimi deyil. Bu gün real dünyada ünsiyyət yaratmaq çətinləşib. Bu günün sosial şəbəkələri dünənin çayxana və dərnəklərini əvəz eləyib. Amma bu “təmassız sevgi”i kimidir, təmas isə bütün duyğuların fəvqündə durur.

İnsan real həyatdan – təbiətdən aralı düşüb. İnternet fərqli insan yetişdirir. İnsanlar küçələrdən internetə köçürlər. “İnternet uşaqları” ilə “küçə uşaqları”nın fərqi piket və mitinqlərdə daha aydın üzə çıxır. Bu fərq kənd uşaqları ilə şəhər uşaqları arasındakı həyatilik fərqiindən də böyükdür.

“Simsar.az”

8 fevral, 2011

“Ola bilər, Türkiyə Qarabağ yükünü daşımaqdan yorulub”

Sual: Türkiyə prezidenti Abdulla Gülün Ermənistana səfəri haqda nə düşünürsünüz?

Cavab: Gülün Ermənistana səfəri istər bizdə, istərsə də Türkiyədə birmənalı qarşılanmayıb. Bu haqda bütün deyilənlər yalnız hadisənin gürünən tərəfinə, yəni fakta əsaslanır. Əsl mahiyyət və məqsəd barədə bizə heç nə məlum deyil. Nə baş verdiyini anlamaq üçün bir qədər vaxta ehtiyac var.

Regionda yeni vəziyyət yaranıb, özü də bu təhlükəsiz vəziyyət deyil. Adətən belə situasiyalarda hər kəs öz başının çarəsinə qalır. Ötən əsrin 20-ci illərini də unutmaq olmaz. Başımıza çarə qıla bilmədik, əvəzində müstəqilliyi itirdik. Mən vəziyyəti bu həddə qorxulu saymıram, sadəcə deyirəm ki, Türkiyə birinci öz problemini həll edəcək. Hətta bu bizim xeyrimizə olmasa belə. Türkiyəni ilk növbədə öz dövlət maraqları düşündürür. Burada qeyri-təbii heç nə yoxdur.

Ola bilər ki, Türkiyə Qarabağ yükünü daşımaqdan yorulub. Bu konflikt bizimlə bərabər bu illər ərzində Türkiyə üçün də boyunduruğa çevrilib. Biz qardaş, amma bir qardaş digərinin yükünü ömrü boyu çəkəsi deyil. Üstəlik o qardaş tənəldirsə, öz problemini həll edə bilmirsə və buna cəhd göstərmirsə. 6-7 il əvvəl Bakıda zəlzələ olanda hamı öz canını, uzaq başı uşaqlarını götürüb qaçdı. Sonra, xeyli sonra qorxu canına bir az dinclik verəndə qardaş-bacısını axtardı. İndi Qafqazda “zəlzələ” olub, düzdür tam dağıdıcı deyil, amma hər halda xof yarada bilib.

Gül Ermənistana səfər etməklə konfliktin həllinə liberal yanaşma nümayiş etdirir. Onun bu hərəkəti Avropanın xoşuna gələcək. Amma Türkiyənin Avropa problemini həll edəcəkmi? Ermənistan Rusiyanın iradəsindən kənar siyasət yeritməyəmi başlayıb? Hər iki suala cavabım müsbət deyil. Əgər türk rəsmiləri o fikirdədirlər ki, ermənilər Qarabağ əvəzinə Ağrı (Ararat) dağına unudacaq, tarixi səhvə yol verirlər. Unutmasınlar ki, ermənilərin Ararat dərdi Qarabağ dərdindən daha dərinidir.

“Media forum”

2 sentyabr 2008

”Siyasi əxlaq son 30-40 ildə bütün dünyada məzmununu dəyişib”

Avropa və ABŞ-dakı siyasi elitanın bugünkü ritorikası ilə 40-50 il qabaq heç bələdiyyə seçkisini udmaq olmazdı, indi bu yol prezidentliyə aparır.

Sual: Azərbaycanda son illər siyasətçilər arasında belə bir presedent yaranıb. Siyasətçilər bir-birini satqıncılıqda ittiham edirlər. Müxalifət üzvləri bir-birini hakimiyyətə işləməkdə günahkar bilirlər. İqtidar isə müxalifəti xarici qüvvələrlə əməkdaşlıqda ittiham edir. Bəs siyasətdə bu mübarizə üsulu nə dərəcədə doğrudur? Dünyada bu üsuldən istifadə edirlərmə? Ümumiyyətlə, bu mübarizə üsulu nə dərəcədə sivildir? Bu cür yanaşma cəmiyyətə hansı formada yansıyır?

Cavab: ”Yer bərk olanda öküz öküzdən görər”, belə bir məsəl var bizdə. Siyasi azadlığın olmadığı cəmiyyətlərdə təbii haldır bu. Hüquqi nihilizm, mənəvi aşınma yaşanan yerdə siyasi əxlaqdan danışmaq qəribə görünür. Qələbəyə baxmayın, hamı yanındadır onun, məğlub olan tək qalır. Heç kim həm məğlub olmaq, həm də tək qalmaq istəməz. Belə ictimai-siyasi mühitdə müxalifətçilik ağır məsələdir, günahlar bölünmür, ittihamlara şərik yoxdur.

Siyasi əxlaq son 30-40 ildə bütün dünyada məzmununu dəyişib. Avropa və ABŞ-dakı siyasi elitanın bugünkü ritorikası ilə 40-50 il qabaq heç bələdiyyə seçkisini udmaq olmazdı, indi bu yol prezidentliyə aparır.

Siyasi mədəniyyət mədəniyyətin siyasəti yönəldən vaxtlarında aktualdır. İndi əks proses gedir.

”Balıq başdan iylənər” məsəlində ”baş” sözünü siyasət anlamında qəbul etsək fikrimiz daha düz başa düşülər. Cəmiyyət onu yönəldən siyasətlə bir orqanizmdir. Cəmiyyətdə davranışımız siyasi idarəetmə əxlaqımızdan qaynaqlanır. Siyasi əxlaq hər dürlü əxlaqın başıdır, bizə məlum oldu ki, bu, bizim mental ədəb-ərkan, ailə-namus baxışlarımıza da təsir etmək gücündədir. Bilmirəm, fikrimi deyə bildimmi!?

Rövşən Danyeri